

مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری

ISSN: 2645-4424

فصلنامه مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری
سال سوم، شماره ۴ (پیاپی: ۱۳)، زمستان ۱۳۹۹، جلد دو

سمنجش اولویت راهبردهای مؤثر در بازآفرینی
محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان با محوریت
توسعه گردشگری
سلمان تقی‌زاده، علیرضا عندلیب

بررسی جایگاه معاصر بالیخلو و پیوندش با توسعه
پایدار شهری استان اردبیل
بهرام جعفری، مهدی کاظمی، مسعود یوسفی تذکر

واکاوی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی بر احساس امنیت در
فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی؛ نمونه موردی:
مسکن مهر پاسارگاد
نیلوفر لک، سیامک بهمنی

تأثیر نظارت همگانی بر عملکرد مدیریت شهری به
عنوان شاخصه پدافند غیرعامل با تأکید بر سرمایه
اجتماعی
مرتضی ملکوتی نیکو

استراتژی توسعه شهر شیروان با رویکرد توسعه پایدار
جلیل نوروزی

نشریه

نشانی: کرج، آزادگان، ابتدای بلوار مطهری، کوچه شهید سبجانی، پلاک ۲۸، واحد ۴
کدپستی: ۳۱۴۳۹۵۳۵۹۵
www.UDSJ.ir
Shij.journals@gmail.com
۰۲۶ ۳۴۴۵۳۱۳۱ / ۰۲۱ ۴۳۸۵۷۱۲۴

جای

انتشارات هنر و علوم دانشگاهی، تلفن: ۰۲۱ ۳۳۸۴۰۷۹۲
نشانی: تهران، افسریه، ۱۵ متری اول، کوچه ۲۸، پلاک ۲۹۳

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: میلاد فتحی

زیر نظر شورای سردبیری
مدیر اجرایی: منیژه ملائی

اعضای شورای علمی و داوری تحریریه: (به ترتیب حروف الفبا)

- دکتر میترا عظیمی، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی
- دکتر وحیده ابراهیم‌نیا، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
- دکتر حسن اسماعیل‌زاده، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
- دکتر رحیم حیدری چپانه، عضو هیئت علمی دانشگاه تبریز
- دکتر ابوالفضل قنبری، عضو هیئت علمی دانشگاه تبریز
- دکتر وحید بیگدلی‌راد، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی قزوین
- دکتر محمد فرخ‌زاد، عضو هیئت علمی دانشگاه گلستان
- دکتر بهمن صحنه، عضو هیئت علمی دانشگاه گلستان
- دکتر بهرام ایمانی، عضو هیئت علمی دانشگاه محقق اردبیلی
- دکتر حبیب‌اله فصیحی، عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی
- دکتر علیرضا محمدی، عضو هیئت علمی دانشگاه محقق اردبیلی

فراخوان پذیرش مقاله:

نشریه «مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری» توسط موسسه مطبوعاتی مطالعات کاربردی شباک و با همکاری علمی اساتید برجسته دانشگاه‌های کشور به انتشار مقالات علمی در زمینه برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری و به طور عام شهرسازی، می‌پردازد. از این‌رو از تمام اساتید، صاحب‌نظران، کارشناسان، دانشجویان و پژوهشگران دعوت می‌شود با ارسال مقالات علمی خود از طریق وبسایت نشریه به نشانی www.UDSJ.ir در پربارتر کردن این نشریه، ما را یاری نمایند. برای ارسال مقاله کافی است تا در وبسایت ثبت‌نام نموده و با ورود به پنل کاربری، مقاله خود را ثبت کنید.

محورها و موضوعات پذیرش مقاله:

- برنامه‌ریزی شهری
- شهرسازی ایرانی و اسلامی
- شهرسازی و توسعه پایدار
- مدیریت شهری و اقتصاد شهری
- مبنای نظری و تاریخ شهرسازی
- ارتباط دوسویه معماری و شهرسازی
- مرمت و احیا بافت‌های تاریخی شهری
- شهرسازی و مطالعات طراحی شهری
- اخلاق حرفه‌ای، آموزش و پژوهش در شهرسازی
- آسیب‌های شهری و سکونتگاه‌های غیررسمی
- شهرسازی و پایداری اجتماعی و فرهنگی
- نقش محیط زیست و اقلیم در توسعه شهری
- مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در شهرسازی
- جامعه‌شناسی شهری و گردشگری شهری
- مدیریت دانش و مطالعات میان رشته‌ای در شهرسازی

فهرست مقالات

صفحه	عنوان مقاله
۱	سنجش اولویت راهبردهای مؤثر در بازآفرینی محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان با محوریت توسعه گردشگری سلمان تقی‌زاده، علیرضا عندلیب
۱۵	بررسی جایگاه معاصر بالیخلو و پیوندش با توسعه پایدار شهری استان اردبیل بهرام جعفری، مهدی کاظمی، مسعود یوسفی تذکر
۲۷	واکاوی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی بر احساس امنیت در فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی؛ نمونه موردی: مسکن مهر پاسارگاد نیلوفر لک، سیامک بهمنی
۳۷	تأثیر نظارت همگانی بر عملکرد مدیریت شهری به عنوان شاخصه پدافند غیرعامل با تأکید بر سرمایه اجتماعی مرتضی ملکوتی نیکو
۴۷	استراتژی توسعه شهر شیروان با رویکرد توسعه پایدار جلیل نوروزی

سنجش اولویت راهبردهای مؤثر در بازآفرینی محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان با محوریت توسعه گردشگری*

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۸/۲۸

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۱۶

کد مقاله: ۲۲۸۴۶

سلمان تقی زاده^۱، علیرضا عندلیب^۲*

چکیده

بازآفرینی بافت های تاریخی با محوریت گردشگری منجر به توسعه همه جانبه بافت می شود. درواقع توسعه گردشگری در بافت های تاریخی به عنوان نیرو محرکه بازآفرینی عمل کرده و به بهبود جریان های اقتصادی، کالبدی، اجتماعی، زیست محیطی، مدیریتی و حقوقی بافت کمک و در نهایت موجب ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان این بافت ها خواهد شد. هدف این تحقیق سنجش اولویت راهبردهای مؤثر در بازآفرینی بافت تاریخی محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان با محوریت گردشگری است. این تحقیق از نوع کاربردی و در گروه پژوهش های توصیفی - تحلیلی قرار دارد. حجم نمونه ۳۷۱ نفر، جامعه آماری ساکنین، گردشگران و متخصصان امر بازآفرینی و گردشگری و سنجش و اولویت بندی راهبردها نیز با استفاده از نظر کارشناسان و مدل شبکه ای ANP انجام شده است. طبق یافته های پژوهش در بعد اقتصادی راهبرد تسهیل و ایجاد نظام انگیزشی و مشوق جهت سرمایه گذاری، در بعد کالبدی راهبرد احیاء، تقویت و حفظ گوناگونی کالبد به منظور پذیرندگی گروه های اجتماعی، در بعد زیست محیطی راهبرد توزیع و تخصیص مناسب اراضی به کاربری فضای سبز، در بعد اجتماعی راهبرد تأمین و توزیع بهینه خدمات عمومی برای ساکنین، در بعد مدیریتی راهبرد احیاء نقش مشارکتی مردم در رفع مسائل و مشکلات و در بعد حقوقی راهبرد بهبود وضعیت نهادهای مردمی و محلی جهت کمک به مردم و رفع مشکلات در اولویت اول قرار گرفته اند.

واژگان کلیدی: بافت های تاریخی، بازآفرینی، توسعه گردشگری، مدل شبکه ای ANP، محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی شهری، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲- دانشیار گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) a.andalib@Srbiau.ac.ir

*- این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی شهری آقای سلمان تقی زاده با عنوان (تدوین راهبردهای بازآفرینی بافت تاریخی محله گلپهار اصفهان باهدف توسعه گردشگری) است که به راهنمایی جناب آقای دکتر علیرضا عندلیب در گروه شهرسازی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی انجام شده است.

۱- مقدمه

امروزه صنعت گردشگری به عنوان یکی از فعالیت‌های مهم بشر محسوب شده و در سطح جهانی نیز یکی از سودآورترین و مهم‌ترین صنایع به شمار می‌رود (Pechlaer & Pichler, 2017). گردشگری شهری تأثیر بسیار بالایی بر اقتصاد، اجتماع، محیط‌زیست و کالبد شهرها دارد، از همین رو سرمایه‌گذاری و توسعه این صنعت در شهرها می‌تواند در حل بسیاری از مشکلات شهرها نظیر اشتغال، درآمد، سرمایه‌گذاری، آلودگی‌ها، ناپایداری‌های کالبدی و... تأثیرگذار باشد (Kleinhans, 2012). گردشگری در بافت‌های تاریخی یکی از مهم‌ترین انواع گردشگری در شهرها به شمار می‌رود. بافت‌های تاریخی با داشتن جاذبه‌های فراوان از دوره‌های مختلف، همواره مقصدی جذاب برای گردشگران بوده‌اند (Bramwell & Whalley, 2018). این بافت‌ها از ارزشمندترین سرمایه شهرها به شمار می‌روند و با گذر از دوره‌های مختلف تاریخی، هویت شهرها را رقم زده‌اند (Evans, 2012)؛ اما امروزه این محدوده‌ها با معضلات بسیاری روبه‌رو هستند. توسعه‌های جدید در شهرها و محلات جدید شهر از طرفی، نبود امکانات و خدمات متناسب با زندگی معاصر و مهاجرت ساکنین بومی و جایگزینی اقشار کم‌درآمد از طرف دیگر، باعث جدا شدن این بافت‌ها از چرخه شهر و جدا افتادن آن‌ها از سایر پهنه‌ها شده است (عندلیب، ۱۳۹۶، Getz & Page, 2016). لذا سیاست بازآفرینی بافت‌های تاریخی مطرح و در دستور کار مدیران و برنامه‌ریزان جهت رفع این مشکلات قرار گرفته است. امروزه در بسیاری از کشورهای اروپایی و آمریکایی، از سیاست بازآفرینی با محوریت گردشگری جهت احیاء و توسعه بافت‌های تاریخی استفاده می‌کنند. درواقع گردشگری به عنوان نیرو محرکه بازآفرینی این گونه از بافت‌ها عمل می‌کند و می‌تواند جریان‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، مدیریتی، زیست‌محیطی و حقوقی بافت‌های تاریخی را تقویت و مشکلات موجود در این زمینه‌ها را رفع کند (تولایی و تیموری، ۱۳۹۷، La rosa et al, 2017). در میان مناطق و شهرهای تاریخی کشور، شهر اصفهان با دارا بودن پیشینه تاریخی غنی، دارای بافت تاریخی کهن و ارزشمندی است. بافت تاریخی شهر اصفهان پس از مداخلات فراوان و بدون برنامه در چند دهه گذشته دچار مشکلات فراوانی شده است. محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان نیز از این مداخلات دور نبوده است. این محدوده به واسطه قدمت طولانی، وجود عناصر تاریخی فراوان، وجود عناصر اقتصادی با ارزش همچون بازار تاریخی و بزرگ شهر و پیشینه کهن فرهنگی جایگاه ویژه‌ای در ساختار شهر اصفهان دارد؛ اما به مرور زمان و بابت توجهی مسئولان، امروزه با مشکلات عدیده‌ای دست‌وپنجه نرم می‌کند. رکود فعالیت‌های مهم اقتصادی، بی‌ارزش شدن اراضی، تخریب بناهای تاریخی، فرسودگی کالبدی، نبود خدمات مناسب، سکونت اقشار ضعیف و مهاجران و... از جمله مشکلات این محدوده است. با توجه به مسائل و مشکلات موجود و پتانسیل‌های ویژه این محدوده در جذب توریست، می‌توان از سیاست بازآفرینی جهت معاصر سازی و رفع مشکلات محدوده و همچنین توسعه صنعت گردشگری در این بافت استفاده کرد. توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی در قالب راهبرد بسیاری از شهرها برای بازآفرینی این گونه بافت‌ها به کار گرفته می‌شود. در صورتی که به بافت‌های تاریخی از جنبه گردشگری توجه شود، توسعه بافت امکان‌پذیر و بافت برای حضور گردشگران مناسب می‌شود. هدف پژوهش حاضر سنجش اولویت راهبردهای مؤثر در بازآفرینی این بافت تاریخی با محوریت گردشگری بوده و در راستای رسیدن به این هدف، پرسش‌های: (۱) ابعاد و معیارهای مؤثر در بازآفرینی بافت‌های تاریخی با محوریت گردشگری کدام‌اند؟ و (۲) چه راهبردهایی جهت بازآفرینی این بافت تاریخی با محوریت گردشگری مؤثر بوده؟ و (۳) کدام راهبردها از اولویت بالاتری برخوردارند؟ مطرح شده است.

۲- پیشینه تحقیق

کورکماز و بالابان^۱ (۲۰۱۹)، در مقاله‌ای تحت عنوان "بازآفرینی شهری در ترکیه" به ارزیابی پروژه بازآفرینی شمال آنکارا پرداخته‌اند. این پژوهش از روش مبتنی بر شاخص و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که گروه‌های ذینفع و ذی‌نفوذ در بازآفرینی این ناحیه، بسیار محدود بوده، لذا اتخاذ سیاست‌های مشارکتی جهت پیش برد اهداف برنامه‌های بازآفرینی باید مدنظر قرار گرفته شود (Korkmaz & Balaban, 2019). تونا^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی به اسم "سیاست‌های بازآفرینی شهری در ترکیه" به سیاست‌های طرح‌های بازآفرینی بافت‌های تاریخی در شهر ترکیه می‌پردازد. طبق یافته‌های این پژوهش، سیاست‌های افزایش مشارکت بین تمامی افراد، افزایش هویت در بین مردم، ایجاد ساختار اقتصادی مناسب و حمایت از ساخت‌وسازهای جدید می‌تواند در موفقیت یا عدم موفقیت بازآفرینی بافت‌های تاریخی در ترکیه مؤثر باشد (Kuyusu, 2018). کیم و بیل^۳ (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی "مرزهای مشترک گردشگری و بازآفرینی شهری" پرداخته‌اند. به عقیده آنان فرآیند گردشگری، فرآیندی سیاسی بوده که به دولت و نهادهای دولتی وابسته است. ایجاد گفت‌وگو بین نهادهای دخیل، ایجاد مرزهای مشترک مابین نهادهای گردشگری و بازآفرینی، آموزش در زمینه گردشگری و بازآفرینی و افزایش حضور گروه‌های مردمی در

1 Korkmaz and Balaban

2 Tuna

3 Kim and Bill

طرح از نتایج مهم این تحقیق است (Kim & Bramwell, 2019). شمعی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تحت عنوان "تحلیل نقش بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان در توسعه گردشگری شهری" به مطالعه بافت قدیم شهر اردکان پرداخته‌اند. این پژوهش از لحاظ روش اکتشافی-تحلیلی بوده و جهت تحلیل داده‌های خود از روش SWOT و QSPM استفاده کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که استراتژی هدایت گرایش‌های مردمی به فعالیت‌های گذران اوقات فراغت با استفاده از ترویج تبلیغات می‌تواند بیشترین نقش را جهت بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان را داشته باشد (شمعی و همکاران، ۱۳۹۸). کریم زاده و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود به نام "تحلیلی بر گردشگری شهری در بازآفرینی بافت‌های تاریخی" به بررسی دیدگاه ساکنین محلی در شهر شیراز پرداخته‌اند. طبق یافته‌های این تحقیق، بعد اجتماعی، بعد اقتصادی، بعد فرهنگی و بعد کالبدی از مهم‌ترین ابعاد مؤثر در بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهر شیراز و توسعه گردشگری در این بافت‌ها هستند (کریم زاده و همکاران، ۱۳۹۷). پژوهان و پور مقدم (۱۳۹۶) در پژوهشی به نام "برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری شهری با رویکرد بازآفرینی در بافت‌های تاریخی" به بررسی بافت قدیم شهر رشت پرداخته‌اند. روش تحقیق این مقاله توصیفی-تحلیلی بوده. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که ایجاد جاذبه‌های گردشگری جدید، احیا و بهسازی ابنیه تاریخی، ایجاد پیاده راه و تزریق کاربری و فعالیت‌های جاذب جمعیت می‌تواند در بازآفرینی و توسعه گردشگری در شهر رشت مؤثر باشند (پژوهان و پور مقدم، ۱۳۹۶). چنانچه ملاحظه می‌شود، با توجه به پژوهش‌های ارزشمندی که انجام شده است، تاکنون تحقیق جامع و کاملی در رابطه با بازآفرینی بافت تاریخی محدوده شمال میدان نقش جهان اصفهان جهت توسعه گردشگری انجام نشده است. همچنین تمامی پژوهش‌های گذشته، به یک یا چند بعد بازآفرینی همچون اقتصادی یا کالبدی تأکید کرده‌اند اما این پژوهش به دنبال ارائه راهبردهای مؤثر بازآفرینی بافت تاریخی محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان جهت توسعه گردشگری با توجه به تمامی ابعاد بازآفرینی و گردشگری می‌پردازد.

۳- مبانی نظری

پس از بحران‌های اقتصادی و جنگ‌های جهانی و در نتیجه کاهش تولیدات صنعتی و سنتی، دولت‌ها در شهرها و کشورهای توسعه‌یافته به توریسم و گردشگری به عنوان یک عنصر استراتژیک جهت بازسازی جریان‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و مدیریتی در شهرها توجه کردند (Bramwell & Whalley, 2018, Rogerson, 2004). در حال حاضر بسیاری از شهرهای جهان، صنعت توریسم و گردشگری را به عنوان یکی از عناصر مهم جهت بازسازی و احیاء مراکز قدیمی در نظر گرفته‌اند. از همین رو، ترویج این صنعت به توسعه جریان‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی، مدیریتی و حقوقی شهرها کمک ویژه‌ای می‌کند (Pechlaer & Pichler, 2017). در این شهرها، از صنعت گردشگری به گونه‌ای استفاده می‌کنند که اهداف مهمی همچون ایجاد ثروت، ایجاد اشتغال، افزایش استانداردهای زندگی، افزایش خدمات، نوسازی بناهای متروکه، افزایش امنیت و ایجاد فضایی بهداشتی و مناسب را در جامعه برآورده کند (Rogerson, 2004, Getz & Page, 2016). گردشگری شهری فرصت مناسبی را برای نوسازی بسیاری از فضاهای متروکه، زیرساخت‌های شهری و مراکز تاریخی فراهم می‌کند (Kim & Bramwell, 2019). توسعه توریسم در شهرها، پیامدهای مثبتی را همراه دارد. این پیامدهای در شش بعد اقتصادی، کالبدی، زیست‌محیطی، اجتماعی، مدیریتی و حقوقی تقسیم می‌شوند (Rogerson, 2004, Getz & Page, 2016). از پیامدهای اقتصادی گردشگری می‌توان به مواردی همچون افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در شهرها و محلات، کاهش بیکاری و افزایش اشتغال، افزایش ارزش املاک برای مالکان، افزایش واحدهای خدماتی، افزایش رفاه اجتماعی، افزایش مراکز اقامتی و پذیرایی و توسعه صنایع دستی و بومی اشاره کرد (شمعی و همکاران، ۱۳۹۸, Kim & Bramwell, 2019, Rogerson, 2004, Getz & Page, 2016). پیامدهای کالبدی گردشگری شامل توسعه زیرساخت‌های محلات، بازسازی و بهسازی ابنیه، ایجاد تپ و الگوهای ساختمانی پایدار، ایجاد فضاهای عمومی و فراغت، توسعه زیرساخت‌های گردشگری، توسعه خدمات محلی و ایجاد گره‌های فعالیتی و ارتباطی است (Getz & Page, 2016, Bramwell & Whalley, 2018). گردشگری در بعد زیست‌محیطی دارای اثرات پیوند انسان با طبیعت، جلوگیری از تخریب اراضی کشاورزی، کاهش آلودگی‌های محیطی، سبزی‌نگی بافت‌های شهر و مدیریت پسماند شهری است (Kim & Bramwell, 2019, Rogerson, 2004). از پیامدهای صنعت گردشگری در بعد اجتماعی می‌توان به مواردی همچون افزایش هویت شهری، جلوگیری از مهاجرت ساکنین بومی، افزایش جشن‌ها و هنرهای سنتی، تقویت آداب و رسوم کهن، افزایش امنیت و افزایش مشارکت شهروندان اشاره کرد (Rogerson, 2004, Getz & Page, 2016, Bramwell & Whalley, 2018). در بعد مدیریتی عواملی همچون ارائه تسهیلات ویژه، حمایت از کسب و کارهای کوچک و محلی، مشارکت جوامع محلی با مدیریت شهری و شناخت نیازهای واقعی ساکنین را شامل می‌شود (Squires & Booth, 2015, ۱۳۹۶). بعد حقوقی نیز از ابعاد مهم در بازآفرینی بافت‌های تاریخی با محوریت گردشگری است. از اهداف و پیامدهای این بعد می‌توان به مواردی همچون تجمیع، تفکیک و ارائه اسناد مالکیتی، آسان‌سازی مراحل اداری و ایجاد قوانین مناسب در زمینه بازآفرینی و گردشگری اشاره کرد (عندلیب، ۱۳۹۶, Kim & Bramwell, ۱۳۹۶).

(2019). چنین اثرات و پیامدهایی می‌توانند به ایجاد سیاست‌های پایداری جهت بازآفرینی بافت‌های شهری منجر شوند. از همین رو بازآفرینی بافت‌های تاریخی مبتنی بر گردشگری به یکی از پدیده‌های مهم در دو دهه اخیر تبدیل شده است (Rogerson, 2004). با مطالعه کشورهای پیشرفته همچون آمریکا، ژاپن و سنگاپور مشخص می‌شود که سیاست بازآفرینی به رهبری گردشگری می‌تواند به توسعه همه‌جانبه بافت‌های شهری منجر شود (Chiu et al, 2019). بازآفرینی شهری رویکردی کل‌نگر است که ضمن توجه به ابعاد اقتصادی، کالبدی، مدیریتی، حقوقی، زیست‌محیطی و اجتماعی به دنبال ارتقاء شرایط زندگی ساکنین در بافت‌های ناکارآمد است (Roberts, 2000). این سیاست برخلاف سیاست‌های قبلی صرفاً به نوسازی ساختمان‌ها و بهبود محیط‌زیست توجه ندارد بلکه به افزایش رفاه اجتماعی و رفاه اقتصادی ساکنین نیز توجه ویژه‌ای می‌کند (Chiu et al, 2019). بر این اساس، سیاست بازآفرینی شهری توجه هم‌زمان ویژه‌ای به ابعاد اقتصادی، کالبدی، زیست‌محیطی، مدیریتی، حقوقی و اجتماعی دارد (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷). از اهداف مهم بازآفرینی می‌توان به مواردی همچون کاهش فقر شهری، تحقق حکمروایی شهری، ارتقاء تاب‌آوری شهری و ارتقاء هویت و منزلت مکانی اشاره کرد. دسترسی به این اهداف وابسته به عواملی همچون پایداری اقتصادی، معاصر سازی بافت، توسعه زیست‌محیطی، سازمان‌دهی نهادی، توانمندسازی حقوقی و همه‌شمولی است (بازآفرینی شهری پایدار در محدوده‌ها و محله‌های ناکارآمد شهری، ۱۳۹۷). این سیاست می‌تواند بافت‌های تاریخی را که امروزه دچار مشکلات فراوانی شده‌اند را احیاء و جریان‌های حیاتی بافت را دوباره بازسازی کند (Evans, 2012). بازآفرینی بافت‌های تاریخی به حفظ و تقویت بافت کهن، حفظ ارزش‌های تاریخی و فرهنگی بافت، معاصر سازی بافت در تمامی ابعاد و در نهایت ارتقاء کیفیت ساکنین کمک ویژه‌ای می‌کند (Kleinhaus, 2012). احیاء اقتصادی، احیاء کالبدی، احیاء زیست‌محیطی، احیاء اجتماعی، احیاء مدیریتی و حقوقی بافت از اثرات و اهداف بازآفرینی بافت‌های تاریخی است. احیاء اقتصادی بافت‌های تاریخی یکی از مهم‌ترین اهداف بازآفرینی محسوب می‌شوند. از اهداف این بعد می‌توان به مواردی همچون: افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در بافت، افزایش اشتغال، کاهش فقر، رونق مشاغل سنتی و افزایش ارزش اقتصادی اراضی اشاره کرد (عندلیب، ۱۳۹۶، ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷، احمدی فر و همکاران، ۱۳۹۸، Roberts, 2000, Chiu et al, 2019). اگر در بافت‌های تاریخی، رونق اقتصادی جریان پیدا نکند، سایر جریان‌های حیاتی بافت نیز مختل شده و بافت خالی از سکنه شده و مشکلات آن دوچندان می‌شود (La rosa et al, 2017). احیاء کالبدی از اهداف دیگر بازآفرینی بافت‌های تاریخی است. بهبود کیفیت ساختمان‌ها، ایجاد کاربری‌های شبانه، افزایش خدمات محلی، کاهش فضاهای متروکه، ایجاد شبکه حمل‌ونقل عمومی، افزایش کاربری‌های رفاهی و گردشگری و بهبود تأسیسات و تجهیزات بافت‌های تاریخی از اهداف این بعد به شمار می‌روند (عندلیب، Roberts, 2000, La rosa et al, 2017, Evans, 2012). بازآفرینی کالبدی، تمامی امکانات بالفعل و بالقوه موجود را به کار می‌بندد تا کالبد بافت نیز متناسب با سایر جریان‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه پیدا کند. از دیگر اهداف بازآفرینی کالبدی می‌توان به استفاده مجدد از اراضی بایر، بهبود وضعیت دسترسی، ارتقاء کمی و کیفی تأسیسات و تجهیزات و بهبود منظر شهری اشاره کرد (Korkmaz & Balaban, 2019). احیاء زیست‌محیطی می‌تواند پیامدهای مثبتی برای جامعه محلی داشته باشد. کاهش مصرف انرژی، ایجاد پارک‌های محلی، کاهش آلودگی‌های محیطی و حرکتی، استفاده از انرژی‌های تجدید پذیر و حرکت به سمت توسعه پایدار از اهداف این بعد بازآفرینی به شمار می‌روند (عندلیب، La rosa et al, 2017, Chiu et al, 2019, Kuyusu, 2018). بازآفرینی محیطی بر پایداری محیطی، اصلاح الگوی مصرف، کاهش تولیدات زباله و مدیریت پسماند و کاهش صنایع آلاینده تأکید می‌کند (Korkmaz & Balaban, 2019). بازآفرینی اجتماعی از دیگر ابعاد مهم و تأثیرگذار در فرآیند بازآفرینی بافت‌های تاریخی محسوب می‌شود. ارزش بافت‌های تاریخی به حیات اجتماعی موجود در این بافت‌ها است (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷). جهت فراهم آوردن شرایط تغییرات اجتماعی، ارتقاء کیفیت زندگی بسیار تأثیرگذار است. کاهش میزان جرم و جنایت، ایجاد و افزایش فضاهای عمومی، ارتقاء هویت محلی، کاهش مهاجرت، افزایش مشارکت ساکنین، حفظ میراث تاریخی و تقویت و احیاء آداب‌ورسوم کهن ساکنین از اهداف مهم بازآفرینی اجتماعی بافت‌های تاریخی به شمار می‌رود (عندلیب، Roberts, 2000, La rosa et al, 2017, Getz & Page, 2016). احیاء مدیریتی نیز به دلیل ناکارآمدی مدیریتی و سازمانی، ناکارآمدی طرح‌های تهیه‌شده و ضعف همکاری نهادهای دخیل در این فرآیند بسیار بااهمیت است. از اهداف مهم مدیریتی می‌توان به مواردی همچون: بهبود مشارکت، ایجاد دفاتر تسهیلگری، ارائه تسهیلات و سیاست‌های تشویقی و بهبود طرح‌های اجرایی اشاره کرد (عندلیب، Korkmaz & Balaban, 2019, Squires & Booth, 2015, ۱۳۹۶). مشکلات و مسائل در بعد حقوقی به دلیل ضعف و نامناسب بودن قوانین تهیه‌شده وجود ضوابط و مقررات نادرست شکل می‌گیرند. مشکلات ثبتی و اسنادی، وراثتی و فاقد سند بودن بسیاری از اراضی، موانع حقوقی همچون نداشتن پایانه کار، توقیف برخی املاک و... از این قبلی هستند (Chiu et al, 2019). از اهداف مهم در احیاء حقوقی بافت‌های تاریخی می‌توان به مواردی همچون: ایجاد قوانین و مقررات مناسب و متناسب با منفعت مردم و بافت، آسان‌سازی روند اداری و تجمعی و تفکیکی اراضی جهت رسیدن به حد استاندارد قطعات اشاره کرد (Chiu et al, 2019, ۱۳۹۶، عندلیب، بازآفرینی شهری پایدار در محدوده‌ها و محله‌های ناکارآمد شهری، ۱۳۹۷). با بررسی متون نظری در زمینه گردشگری و بازآفرینی بافت‌های تاریخی می‌توان نتیجه گرفت که بازآفرینی بافت‌های تاریخی با محوریت گردشگری

می‌تواند به توسعه امکانات، زیرساخت‌ها و فعالیت‌ها کمک شایانی کند و این صنعت را می‌توان یکی از راه‌حل‌های مؤثر جهت بازآفرینی بافت‌های تاریخی به شمار آورد. در جدول ۱، اهم اصول، ابعاد و معیارهای مؤثر در بازآفرینی بافت‌های تاریخی جمع‌آوری و ارائه شده است.

جدول ۱- ابعاد، اصول و معیارهای پژوهش

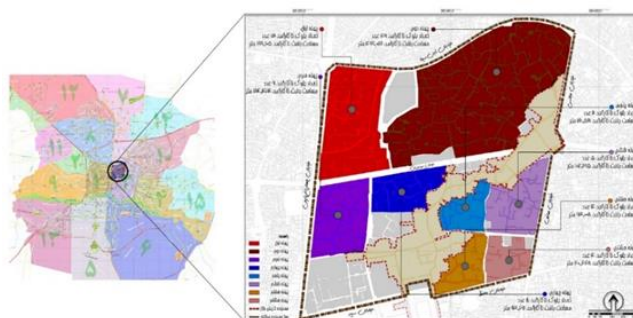
ابعاد	اصول	معیار	منبع
اقتصادی	پایداری اقتصادی	جذب گردشگر	Chiu et al, 2019, Roberts, 2000, Squires & Booth, 2015, عندلیب، ۱۳۹۶، ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷، احمدی فر و همکاران، ۱۳۹۸، شمعی و همکاران، ۱۳۹۸
		افزایش سرمایه‌گذاری	
		افزایش اشتغال	
کالبدی	معاصر سازی بافت	ایجاد کاربری‌های رفاهی و گردشگری	La rosa et al, 2017, S Roberts, 2000, Evans, 2012 بازآفرینی شهری پایدار در محدوده‌ها و محله‌های ناکارآمد شهری، ۱۳۹۷، عندلیب، ۱۳۹۶
		افزایش خدمات محلی	
		افزایش خدمات و فعالیت‌های شبانه	
زیست‌محیطی	توسعه زیست‌محیطی	افزایش سرانه فضای سبز	Roberts, 2000, La rosa et al, 2017, Chiu et al, 2019, Kuyusu, 2018, Squires & Booth, 2015
		کنترل آلودگی محیطی	
اجتماعی	همه‌شمولی	حفظ میراث تاریخی و فرهنگی	Chiu et al, La rosa et al, 2017, Roberts, 2000 Rogerson, 2004, Getz & Page, 2016, al, 2019 بازآفرینی شهری پایدار در محدوده‌ها و محله‌های ناکارآمد شهری، ۱۳۹۷
		برگزاری مراسم‌های آیینی و فرهنگی	
		بهبود امنیت	
		افزایش و تقویت فضاهای عمومی	
مدیریتی	سازمان‌دهی نهادی،	بهبود مشارکت جوامع محلی	Korkmaz & Balaban, 2019, Squires & Booth, 2015, بازآفرینی شهری پایدار در محدوده‌ها و محله‌های ناکارآمد شهری، ۱۳۹۷، عندلیب، ۱۳۹۶، ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷
		ارائه تسهیلات ویژه حمایتی	
		ارائه طرح‌های کارآمد	
حقوقی	توانمندسازی حقوقی	ایجاد و ساماندهی قوانین	بازآفرینی شهری پایدار در محدوده‌ها و محله‌های ناکارآمد شهری، ۱۳۹۷، عندلیب، ۱۳۹۶، Squires & Booth, 2015
		آسان‌سازی فرآیند تجمیع و ارائه سند	

۴- روش تحقیق

این پژوهش از نوع پژوهش‌های کاربردی و ازلحاظ روش نیز توصیفی-تحلیلی است. جهت گردآوری اطلاعات از روش بررسی اسناد و مدارک، مصاحبه و مشاهده استفاده شده است. جامعه آماری شامل متخصصین حوزه گردشگری و بازآفرینی بافت‌های تاریخی، ساکنین این محدوده و گردشگران داخلی و خارجی بوده و حجم نمونه نیز تعداد ۳۷۱ نفر و با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای مشخص می‌شوند. روایی پرسشنامه با استفاده از آزمون KMO^۱ و پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شده است که نتایج به صورت: آماره KMO برابر با ۰.۸۵۶ و آلفای کرونباخ برابر با ۰.۸۵۵ بوده که نشان از مطلوبیت روایی و پایایی پرسشنامه می‌دهد. پس از گردآوری اطلاعات، فرآیند تحلیل داده‌ها آغاز می‌شود. در این تحقیق جهت تحلیل داده‌ها، از روش SWOT و روش تحلیل شبکه‌ای ANP استفاده شده است. مراحل کار بدین صورت است که طبق چارچوب نظری به شناخت معیارها پرداخته شده، بعدازآن با استفاده از فن SWOT به تحلیل داده‌ها پرداخته، سپس با استفاده از ماتریس سوات، به ارائه راهبردهایی در این زمینه می‌پردازیم. درنهایت راهبردهای تدوین شده، با استفاده از نظر کارشناسان و روش تحلیل شبکه‌ای، ارزیابی و اولویت‌دهی می‌شوند. جهت انجام این کار، پرسشنامه در قابل روش ANP تهیه و در اختیار کارشناسان قرار داده می‌شود. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، با استفاده از روش Copland ارزش نهایی هر عامل محاسبه و در نرم‌افزار SuperDecisions وارد شده و درنهایت اولویت هر راهبرد مشخص می‌شود.

۵- معرفی محدوده

این محدوده که در مرکز اصفهان دوران سلجوقی و اصفهان دوران صفویه قرار دارد، از چند محله قدیمی همچون: شهبان، پشت بارو، دردشت، جماله، گلپهار و درب امام تشکیل شده است. این محدوده در منطقه سه شهر اصفهان و حفاصل خیابان‌های: ابن سینا از طرف شمال، مجلسی و هاتف از طرف شرق، حافظ و سپه از طرف جنوب و خیابان چهارباغ پایین از طرف غرب قرار گرفته است. در شکل ۱ محدوده مورد مطالعه به همراه پهنه‌های بافت ناکارآمد ارائه شده است.

شکل ۱- محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان به همراه پهنه‌های بافت ناکارآمد

۶- یافته‌های تحقیق

در این مرحله جهت کسب شناخت کافی از ابعاد و معیارهای پژوهش، پرسشنامه‌ای در قالب طیف لیکرت تهیه و در اختیار جامعه آماری قرار گرفت که نتایج هر معیار در ادامه ارائه می‌شود.

۶-۱- بعد اقتصادی

در بعد اقتصادی چهار معیار جذب گردشگر، افزایش سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال و کاهش فقر مورد بررسی قرار گرفته است که نتایج در جدول ۲ ارائه شده است. در این جدول، شماره ۱ به معنی کاملاً مخالف، شماره ۲ به معنی مخالف، شماره ۳ به معنی بی‌نظر، شماره ۴ به معنی موافق و شماره ۵ به معنی کاملاً موافق است.

جدول ۲- فروانی و انحراف معیار بعد اقتصادی

معیار	سؤال	درصد فراوانی					انحراف معیار
		۱	۲	۳	۴	۵	
جذب گردشگر	جاذبه‌های تاریخی موجود در این محدوده باعث جذب گردشگر شده است.	۲/۷	۴/۳	۱۱/۳	۳۶/۴	۴۵/۳	۰/۹۷۷
افزایش سرمایه‌گذاری	به دلیل وجود پتانسیل گردشگری، تاریخی و اقتصادی، افراد تمایل به سرمایه‌گذاری در این محله را دارند.	۴/۳	۱۱/۶	۱۲/۱	۲۹/۶	۴۲/۳	۱/۳۳۹
افزایش اشتغال	حضور گردشگران در این محدوده به ایجاد شغل و کاهش بیکاری کمک کرده است.	۱۰/۵	۲۰/۲	۹/۲	۳۴/۸	۲۵/۳	۱/۱۸۲

همان‌طور که در جدول ۲ مشخص است، ۸۱/۷ درصد نسبت به معیار جذب گردشگر گزینه مخالف و کاملاً مخالف را انتخاب کرده‌اند. ۷۱/۹ درصد نیز گزینه‌های مخالف و کاملاً مخالف را نسب به معیار افزایش سرمایه‌گذاری انتخاب کرده‌اند. ۶۰/۱ درصد نیز گزینه‌های مخالف و کاملاً مخالف را نسبت به معیار افزایش اشتغال انتخاب کرده‌اند. ۶۵/۵ درصد نیز گزینه‌های موافق و کاملاً موافق را نسبت به معیار کاهش فقر انتخاب کرده‌اند.

۶-۲- بعد کالبدی

در بعد کالبدی چهار معیار مطرح شده که نتایج آن در جدول ۳ ارائه شده است. در این جدول، شماره ۱ به معنی کاملاً مخالف، شماره ۲ به معنی مخالف، شماره ۳ به معنی بی‌نظر، شماره ۴ به معنی موافق و شماره ۵ به معنی کاملاً موافق است.

جدول ۳. فروانی و انحراف معیار بعد کالبدی

معیار	سؤال	درصد فراوانی					انحراف معیار
		۱	۲	۳	۴	۵	
کاربری رفاهی و گردشگری	مراکز اقامتی (هتل، مسافرخانه، خانه‌های اقامتی بوم‌گردی و...) مناسبی برای گردشگران در این محله وجود دارد.	۹/۴	۱۸/۹	۴/۶	۵۰/۷	۱۶/۴	۱/۰۰۰۶
افزایش خدمات محلی	دسترسی مناسبی به خدمات (پیش‌دبستانی و دبستان، نانوا، زمین‌بازی، ایستگاه اتوبوس و...) را دارم.	۷/۳	۳۰/۵	۱۲/۹	۳۱/۵	۱۷/۸	۰/۹۷۸
فعالیت‌های شبانه	مغازه‌های موجود در محله، در زمان شب (۱۲ شب به بعد) نیز فعالیت دارند.	۰/۵	۱۲/۱	۳/۸	۴۴/۵	۳۹/۱	۱/۲۵۶

همان‌طور که در جدول ۳ مشخص است، برای معیار کاربری رفاهی و گردشگری ۶۷/۱ درصد گزینه مخالف و کاملاً مخالف، برای معیار خدمات محلی ۴۹/۳ درصد گزینه مخالف و کاملاً مخالف، برای معیار کیفیت ابنیه ۷۷/۱ درصد گزینه کاملاً مخالف و مخالف و برای معیار فعالیت‌های شبانه ۸۳/۶ درصد گزینه مخالف و کاملاً مخالف را انتخاب کرده‌اند. با توجه به این نتایج، هر چهار معیار در سطح محدوده شمالی میدان نقش جهان دارای ضعف اساسی هستند.

۳-۶- بعد زیست محیطی

در بعد زیست محیطی دو معیار افزایش سرانه فضای سبز و کنترل آلودگی محیطی مورد بررسی قرار گرفته، در جدول ۴ نتایج پرسشنامه ارائه شده است. همان‌طور که مشخص است برای معیار فضای سبز ۶۸/۲ درصد گزینه مخالف و کاملاً مخالف را انتخاب و برای معیار آلودگی محیطی نیز ۵۹/۶ درصد گزینه‌های مخالف و کاملاً مخالف را انتخاب کرده‌اند که نشان از ضعف این دو معیار در محدوده شمالی میدان نقش جهان اصفهان است.

جدول ۴- فراوانی و انحراف معیار بعد زیست محیطی

معیار	سؤال	درصد فراوانی					انحراف معیار
		۱	۲	۳	۴	۵	
فضای سبز	دسترسی مناسبی به فضای سبز (بوستان و پارک) را در این محله دارم.	۴۱/۵	۲۶/۷	۱/۹	۲۰/۲	۹/۷	۱/۳۲۵
آلودگی محیطی	انباشت زباله در معابر این محله باعث ایجاد مشکلات فراوانی شده است.	۳۵/۳	۲۴/۳	۱۰/۸	۱۳/۲	۱۶/۴	۱/۴۲۵

۴-۶- بعد اجتماعی

در بعد اجتماعی چهار معیار حفظ میراث تاریخی و فرهنگی، برگزاری مراسم‌های آیینی و فرهنگی، بهبود امنیت و افزایش و تقویت فضاهای عمومی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج پرسشنامه در جدول ۵ ارائه شده است. با توجه به این جدول، برای معیار میراث تاریخی ۶۲/۶ برای معیار مراسم‌های آیینی ۴۶/۳، برای معیار بهبود امنیت ۸۱/۱ و برای معیار فضاهای عمومی ۵۱/۵ درصد گزینه‌های مخالف و کاملاً مخالف را انتخاب کرده‌اند که نشان از وجود ضعف در این معیارها است.

جدول ۵- فراوانی و انحراف معیار بعد اجتماعی

معیار	سؤال	درصد فراوانی					انحراف معیار
		۱	۲	۳	۴	۵	
میراث تاریخی و فرهنگی	بناها و محوطه‌های تاریخی در سطح این محدوده مرمت شده و فعال هستند.	۳۴/۰	۲۸/۶	۴/۰	۲۱/۳	۱۲/۱	۱/۴۴۵
مراسم‌های آیینی	مراسم‌ها و جشنواره‌های متعددی در این محله برگزار می‌شود	۲۴/۵	۲۱/۸	۹/۲	۲۸/۸	۱۵/۶	۱/۴۵۲
بهبود امنیت	نورپردازی در خیابان و کوچه‌های این محله مناسب است.	۵۰/۴	۳۰/۷	۶/۷	۸/۶	۳/۵	۱/۱۰۰
فضاهای عمومی	در این محدوده فضاهای مناسبی جهت گذران اوقات فراغت وجود دارد.	۲۷/۵	۲۴/۰	۱۰/۰	۲۶/۷	۱۱/۹	۱/۴۱۶

۵-۶- بعد مدیریتی

در بعد مدیریتی سه معیار بهبود مشارکت جوامع محلی، ارائه تسهیلات ویژه حمایتی و ارائه طرح‌های کارآمد مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج در جدول ۶ ارائه شده است. همان‌طور که مشخص است، برای معیار مشارکت میزان ۶۴/۴ معیار تسهیلات ویژه ۶۱/۲ و معیار طرح‌های کارآمد ۷۴/۲ گزینه‌های موافق و کاملاً موافق را انتخاب کرده‌اند. با توجه به منفی بودن پرسش‌ها، این سه معیار نیز در سطح محدوده از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند.

۶-۶- بعد حقوقی

در بعد حقوقی دو معیار ایجاد و ساماندهی قوانین و آسان‌سازی فرآیند تجمیع و ارائه سند مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به جدول ۷، برای معیار ساماندهی قوانین ۵۹/۵ درصد و برای معیار آسان‌سازی فرآیند تجمیع ۶۲/۸ درصد گزینه‌های مخالف و کاملاً مخالف را انتخاب کرده‌اند که نشان از ضعف این معیارها در سطح محدوده می‌دهد.

جدول ۶- فراوانی و انحراف معیار بعد مدیریتی

معیار	سؤال	درصد فراوانی					انحراف معیار
		۱	۲	۳	۴	۵	
بهبود مشارکت	در حل مسائل و مشکلات موجود در محله با همسایگان، اهالی و کسبه مشارکت نمی‌کنم.	۱۸/۶	۴۵/۸	۸/۱	۲۲/۴	۵/۱	۱/۱۷۵
ارائه تسهیلات	شهرداری جهت نوسازی ساختمان‌ها، تسهیلاتی مانند وام‌های کم‌بهره، معافیت‌های عوارضی و مالیاتی و... را پرداخت نمی‌کند.	۲۷/۵	۳۳/۷	۸/۱	۲۲/۱	۸/۶	۱/۳۹۳
طرح کارآمد	طرح‌ها و پروژه‌های تهیه‌شده برای این محله ناکارآمد بوده و به حل مسائل و مشکلات موجود کمکی نکرده است.	۴۳/۷	۳۰/۵	۸/۱	۱۵/۴	۲/۴	۱/۱۶۳

جدول ۷- فراوانی و انحراف معیار بعد حقوقی

معیار	سؤال	درصد فراوانی					انحراف معیار
		۱	۲	۳	۴	۵	
ساماندهی قوانین	قوانین تدوین‌شده در زمینه (نوسازی، بهسازی و بازسازی) مناسب هستند.	۴/۳	۲۹/۹	۶/۲	۳۷/۷	۲۱/۸	۱/۲۴۲
آسان‌سازی فرآیند تجمیع	جهت انجام مراحل ثبت و مشکلات وراثتی هیچ‌گونه مشکلی ندارم.	۲۱/۳	۸/۹	۷/۰	۳۱/۰	۳۱/۸	۱/۳۳۲

پس از بررسی معیارها و کسب شناخت کافی در رابطه با محدوده شمالی میدان نقش جهان، توان‌سنجی محدوده با استفاده از روش سوات در قالب شش بعد اقتصادی، کالبدی، زیست‌محیطی، اجتماعی، مدیریتی و حقوقی انجام‌شده است. سپس این عوامل امتیازدهی و کمی‌سازی شده و اهم عوامل استراتژیک انتخاب‌شده است. در جدول ۸ عوامل داخلی (قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت و تهدید) مربوط به هر بعد ارائه‌شده است. جهت جلوگیری از طولانی شدن گزارش، صرفاً موارد بااهمیتی که امتیاز بالایی را در مرحله کمی‌سازی کسب کرده‌اند در جدول ۸ ارائه‌شده است.

جدول ۸- عوامل قوت، ضعف، فرصت و تهدید

بعد	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
اقتصادی	-افزایش سطح اشتغال ساکنین با حضور گردشگران -وجود مجتمع‌های تجاری همچون مجتمع حکیم و... در محدوده -انجام سرمایه‌گذاری‌های مختلف بخش خصوصی و دولتی در سطح محدود -گردشگر پذیر بودن محدوده به دلیل وجود عناصر تاریخی همچون: مسجد جامع عتیق، خانه‌های تاریخی و...	-ریسک‌پذیری پایین در اجرای طرح‌های گردشگری و جذب توریست -عدم رونق برخی از بازارچه‌ها مانند بازارچه دردشت، بازارچه حاج محمدعلی جعفر و... و پایین بودن درآمد ساکنین	-بهبود شرایط خدماتی و کاهش مشکلات آن جهت جذب گردشگر -افزایش جذب گردشگر باوجود عناصر تاریخی فراوان همچون: حمام شاهزاده‌ها و... -بازدهی مناسب اقتصادی و درنتیجه تمایل افراد حقیقی به سرمایه‌گذاری در بافت	-حمایت پایین از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و عدم ریسک‌پذیری به دلیل قیمت بالای اراضی -ایجاد ذهنیت منفی برای سرمایه‌گذاران مبنی بر عدم بازگشت سرمایه با توجه به تبدیل محدوده به بافتی کارگاهی -سکونت افراد مهاجر و کم‌توان در سطح محدوده و درنتیجه کاهش رونق اقتصادی بافت
کالبدی	-وجود اقامتگاه‌های بوم گردی و هتل مانند اقامتگاه بوم گردی جهت اقامت گردشگران -اختلاط کاربری‌های موجود در بازارچه‌ها مانند بازارچه حاج محمدجعفر، بازارچه مجلسی و... جهت بازدید و انجام خرید -وجود کاربری‌های جاذب جمعیت همانند: مراکز آموزش عالی، مراکز تجاری، مراکز درمانی و... در سطح محدوده	-کمبود خدماتی نظیر سرویس بهداشتی، رستوران و... -کمبود خدمات محلی و دسترسی نامناسب ساکنین به این خدمات -نبود خدمات و فعالیت‌های شبانه در این محدوده	-ایجاد و افزایش کاربری‌های خدماتی موردنیاز ساکنین و گردشگران -افزایش کاربری‌های تفریحی، خدماتی، فراغتی -ایجاد فعالیت‌های شبانه در مراکز تاریخی و فضاهای عمومی -افزایش کاربری‌های تفریحی، خدماتی، فراغتی با استفاده از اراضی بایر	-خطر کاهش کیفیت زندگی و سرزندگی محیط به دلیل نبود یا کمبود کاربری‌های خدماتی -تبدیل این‌بیه تاریخی به انبار و کارگاه و تخریب این آثار -بی‌توجهی به ایجاد نیازها و خدمات مربوط و موردنیاز گردشگران و ساکنین -بی‌توجهی به نوسازی زیرساخت‌ها و تجهیزات

بعد	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
زیست‌محیطی	-جمع‌آوری مناسب زباله‌های شهری توسط مدیریت شهری -وجود پارک‌های محلی مانند بوستان ارابه‌چی‌ها، بوستان دردشت	-کمبود سطل‌های زباله و انباشت زباله در معابر -نبود فضای سبز و پارک محلی و دسترسی نامناسب ساکنین به فضای سبز	-مکان‌یابی و جایگذاری درست سطل‌های زباله در سطح محدوده -وجود فضاهای مناسب جهت ایجاد و گسترش فضای سبز	-بی‌توجهی به ایجاد فضاهای سبز و درخطر بودن سلامت شهروندان -کاهش کیفیت زندگی به دلیل وجود انواع آلودگی‌ها، کمبود فضای سبز و...
فرهنگی	-وجود فضاهای عمومی و جمعی همچون: بازار بزرگ، مسجد دروازه نو ... -برگزاری جشن‌ها، نمایشگاه‌ها و... در فضاهای عمومی موجود -وجود ابنیه تاریخی همچون مسجد جامع، مدرسه صدر و... -برگزاری جشن‌ها، نمایشگاه‌ها و... در فضاهای عمومی موجود مانند امتداد بازار و بازارچه‌ها و...	-نبود فضایی برای گذران اوقات فراغت ساکنین -نبود امنیت در بسیاری از معابر محدوده -تخریب تعدادی از ابنیه واجد ارزش تاریخی -شیوع آسیب‌های اجتماعی به‌خصوص اعتیاد در سطح محدوده -عدم برگزاری مراسم‌های ملی و آیینی در محدوده	-بازسازی و احیاء ابنیه تخریب‌شده -امکان ایجاد فضاهای مردم‌گرا و همه‌شمول -افزایش حس تعلق و تشویق مردم جهت افزایش امنیت در سطح محدوده -برگزاری مراسم‌های آیینی ادیان مختلف -وجود فضاهای باکیفیت بالا جهت ایجاد فضاهای عمومی	-مشکل در تملک اراضی به دلیل قیمت بالای زمین جهت ایجاد فضاهای عمومی -کاهش امنیت برای تمامی افراد بابت توجهی به حضور معنادین و عدم جمع‌آوری آن‌ها -کاهش تعاملات اجتماعی و فرهنگی به دلیل کمبود فضاهای عمومی -عدم تمایل به احیاء سنت‌ها، آداب و رسوم قدیمی و... توسط مسئولان و مردم
اجتماعی	-تمایل زیاد ساکنین به تشکیل جلسات گروهی جهت رفع مسائل و مشکلات موجود -مشارکت بالای اهالی با یکدیگر در رفع مسائل و مشکلات موجود	-نبود دفاتر توسعه محلی و تسهیلگری در سطح محدوده -عدم نظرخواهی مسئولان از ساکنین در روند تهیه طرح‌ها	-آگاه‌سازی مردم نسبت طرح‌های در حال تهیه و تشویق به مشارکت در تهیه این طرح‌ها -امکان ایجاد انجمن‌ها، NGO های مختلف و... جهت افزایش مشارکت	-عدم ارائه انواع بسته‌های تشویقی به مردم توسط مسئولان و سازمان‌های مربوطه -عدم توجه به خواست و نظر مردم در مراحل تهیه انواع طرح‌های شهری
اقتصادی	-وجود قوانین در زمینه نوسازی بافت‌های فرسوده و بازآفرینی این بافت‌ها و حفاظت از میراث تاریخی	-وجود مشکل برای مردم جهت انجام امور ثبتی وراثتی -طولانی بودن مراحل اداری در ادارات	-تجمیع اراضی کوچک با یکدیگر -استفاده از روش‌های هوشمند و غیرحضوری جهت انجام امور مربوط به ساخت‌وساز، اخذ سند و...	-عدم یکپارچگی بین نهادهای متولی امر بازآفرینی و ناهماهنگی در تصمیم‌گیری -مشکل تراشی ادارات برای مردم ساکن در بافت‌های ناکارآمد و طولانی بودن مراحل اداری

پس از ارائه جدول سوات و اهم عوامل استراتژیک، به تدوین راهبردها پرداخته می‌شود. با توجه به ماتریس سوات، چهار نوع استراتژی یا راهبرد قابل معرفی است: الف) راهبرد تدافعی (WT)، ب) راهبرد انطباقی (WO)، پ) راهبرد اقتضایی (ST) و راهبرد تهاجمی (SO). در جدول ۹ راهبردهای تدوین‌شده ارائه‌شده است. این راهبردها در شش بعد اقتصادی، کالبدی، زیست‌محیطی، اجتماعی، مدیریتی و حقوقی ارائه‌شده است.

جدول ۹- راهبردهای تدوین‌شده جهت بازآفرینی بافت تاریخی با محوریت توسعه گردشگری

بعد	SO	WO	ST	WT
اقتصادی	SO1: توسعه اقتصادی بافت مبتنی بر صنعت گردشگری SO2: تقویت ارزش افزوده و بهینه‌سازی بهره‌وری اقتصادی از زمین و جذب سرمایه‌گذار	WO1: توسعه گردشگری با توجه به پتانسیل‌های موجود جهت بهبود اشتغال WO2: بهبود نظام مالی جهت تحقق طرح‌های اقتصادی و گردشگری	ST1: تسهیل و ایجاد نظام انگیزشی و مشوق جهت سرمایه‌گذاری ST2: بهره‌گیری حداکثری از تمامی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های اقتصادی	WT1: بهبود ارزش اقتصادی بافت متناسب با عملکرد اصفهان تاریخی و هدایت گرایش‌های اقتصادی خرد و کلان WT2: ارتقاء ارزش زمین
کالبدی	SO1: زمینه‌سازی جهت تزریق و ارتقاء عملکردی بناهای تاریخی SO2: ارتقاء جذابیت‌های شهری برای گردشگران با تأکید بر لایه تاریخی	WO1: بهبود وضعیت کالبدی بافت WO2: ایجاد فرصتی برابر برای همه‌ی ساکنان جهت دسترسی به مراکز خدماتی و امکانات	ST1: تأمین و توزیع بهینه خدمات عمومی و رفاهی مختص ساکنین و گردشگران ST2: بسترسازی مناسب برای سرمایه‌گذاران جهت ایجاد خدمات گردشگری	WT1: آزادسازی اراضی به منظور ایجاد کاربری‌های عمومی و اولویت‌دار WT2: احیاء گوناگونی کالبد به‌منظور پذیرندگی گروه‌های اجتماعی

بعد	SO	WO	ST	WT
زیست محیطی	SO1: کاهش و کنترل آلودگی‌های محیطی SO2: بهبود شرایط زیست محیطی جهت افزایش کیفیت محیط	WO1: توزیع و تخصیص مناسب اراضی به کاربری فضای سبز WO2: بستر سازی جهت تحقق اهداف توسعه پایدار و پیوند شهر با طبیعت	ST1: بهینه سازی شبکه جمع آوری زباله و مکان یابی مناسب تجهیزات مربوطه ST2: بهبود وضعیت بهداشتی محدوده	WT1: افزایش کارایی بازیافت زباله با استفاده از دستگاه‌های هوشمند و مکانیزه WT2: اعمال مدیریت ترافیک مؤثر و نوین بر شبکه‌های تردد
اجتماعی	SO1: مدیریت و توسعه گردشگری با استفاده از پتانسیل‌های موجود SO2: تأمین و توزیع بهینه خدمات عمومی برای ساکنین	WO1: بهبود و ارتقاء وضعیت رفاه اجتماعی WO2: ارتقاء نقش تفریحی و گردشگری و افزایش فضاهای عمومی	ST1: بهره‌گیری از فضاهای عمومی جهت افزایش تعاملات اجتماعی ST2: معرفی ارزش‌های قدیمی به گردشگران	WT1: افزایش ایمنی و امنیت در فضاهای عمومی WT2: رفع مشکل تملک اراضی جهت ایجاد خدمات مورد نیاز
مدیریتی	SO1: ارتقاء تعهد شهروندی با مشارکت نهادهای خصوصی و دولتی در راستای بازآفرینی یافت SO2: تقویت جریان‌های محلی جهت مشارکت حداکثری ساکنین در طرح‌ها	WO1: تأمین تمهیدات مناسب در فرآیند تهیه و اجرای انواع طرح‌ها بر اساس تقاضای ساکنین WO2: ایجاد سطوح مختلف مدیریت شهری و تقسیم مناسب وظایف بین دستگاه‌ها	ST1: اعتماد سازی نهادهای متولی امر و جلب مشارکت مردم ST2: احیاء نقش مشارکتی مردم در رفع مسائل و مشکلات	WT1: بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت‌های موجود مدیریت شهری جهت رفع مسائل و مشکلات موجود WT2: تقویت نظام برنامه‌ریزی پایین به بالا جهت شناسایی دقیق نیازها
حقوقی	SO1: بهبود وضعیت نهادهای مردمی و محلی جهت کمک به مردم و رفع مشکلات SO2: ساماندهی قوانین مربوط به حوزه بازآفرینی و بافت‌های تاریخی	WO1: بستر سازی جهت برقراری ارتباط مابین مردم و مسئولان WO2: تقویت نظام حقوقی جهت افزایش آگاهی ساکنین	ST1: حفظ و رعایت قوانین موجود در زمینه بازآفرینی و بافت‌های تاریخی ST2: آسان سازی مراحل اداری مرتبط با تجمیع، تفکیک و...	WT1: مسئولیت بخشی به نهادهای محلی جهت تسهیل امور و کنترل بر چگونگی اجرای قوانین WT2: رفع موانع حقوقی در زمینه مسائل: ثبتی و...

همان‌طور که در جدول ۹ مشخص است، متناسب با هر بعد و هر استراتژی راهبردهایی ارائه شده است. اکنون به سنجش و ارزیابی این راهبردها با استفاده از نظر کارشناسان متخصص حوزه گردشگری و بازآفرینی بافت‌های تاریخی پرداخته می‌شود. مراحل کار بدین صورت است که ابتدا پرسشنامه‌ای در قالب روش ANP طراحی شده و در اختیار کارشناسان قرار می‌گیرد. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، نتایج و امتیاز نهایی هر راهبرد با استفاده از روش Copland محاسبه می‌شود. سپس در نرم‌افزار SuperDecisions مدل شبکه‌ای مربوطه ایجاد وابستگی‌های درونی و بیرونی هر عامل برقرار می‌شود. پس از تکمیل مدل، به وارد کردن امتیازهای هر کدام از عوامل پرداخته می‌شود تا در نهایت امتیازات و اولویت‌های هر کدام از راهبردها مشخص شود. در ادامه راهبردهای هر بعد اولویت‌بندی می‌شوند.

۶-۷- اولویت‌بندی راهبردهای بعد اقتصادی

پس از ایجاد مدل در نرم‌افزار SuperDecisions و برقراری روابط داخلی و خارجی فی‌مابین عوامل، امتیازات نهایی که در پرسشنامه‌ها به دست آمد را وارد کرده و به تدریج سوپر ماتریس غیر وزنی، سوپر ماتریس وزنی و سوپر ماتریس حد را برای هر کدام با کمک نرم‌افزار ایجاد می‌کنیم. در نهایت راهبردها اولویت‌بندی شده و نتایج در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰- سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد اقتصادی

اولویت	Name	Ideals	Normal	Raw
۳	SO1	۰.۸۹۴۱۴۲	۰.۱۴۴۸۹	۰.۱۴۴۸۹
۴	SO2	۰.۸۲۹۷۰۱	۰.۱۳۴۴۴۸	۰.۱۳۴۴۴۸
۱	ST1	۱	۰.۱۶۲۰۴۳	۰.۱۶۲۰۴۳
۸	ST2	۰.۵۷۸۴۳	۰.۰۹۳۷۳۱	۰.۰۹۳۷۳۱
۲	WO1	۰.۹۰۳۱۴۹	۰.۱۴۶۳۴۹	۰.۱۴۶۳۴۹
۶	WO2	۰.۶۷۴۶۱۱	۰.۱۰۹۳۱۶	۰.۱۰۹۳۱۶
۷	WT1	۰.۶۱۵۳۷۵	۰.۰۹۹۷۱۷	۰.۰۹۹۷۱۷
۵	WT2	۰.۶۷۵۷۸	۰.۱۰۹۵۰۶	۰.۱۰۹۵۰۶

بر اساس جدول ۱۰، ستون Raw از ماتریس کران دار و ستون Normal از نرمال کردن مقادیر اولیه به دست می آید. هرچه این مقادیر بالاتر باشد، عامل دارای رتبه‌ی بهتری است. ضریب ناسازگاری نیز در بعد اقتصادی ۰/۰۷۷ است که نشان از مطلوبیت قضاوت‌ها دارد.

۶-۸- اولویت‌بندی راهبردهای بعد کالبدی

پس از طی مراحل که قبلاً گفته شد، سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد کالبدی نیز انجام گرفته که نتایج در جدول ۱۱ ارائه شده است. همان‌طور که در این جدول مشخص است، راهبردهای WT1، WT2، ST1 و WO2 در اولویت بالاتری نسبت به سایر راهبردها قرار دارند. ضریب ناسازگاری در این بعد نیز ۰/۰۴۵ است.

جدول ۱۱- سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد کالبدی

اولویت	Name	Ideals	Normal	Raw
۸	SO1	۰,۱۴۶۱۳۵	۰,۰۳۳۲۱۹	۰,۰۳۳۲۱۹
۷	SO2	۰,۳۲۴۹۹۶	۰,۰۷۳۸۷۷	۰,۰۷۳۸۷۷
۳	ST1	۰,۷۳۰۳۵۶	۰,۱۶۶۰۲۲	۰,۱۶۶۰۲۲
۵	ST2	۰,۴۶۶۸۸۸	۰,۱۰۶۱۳۱	۰,۱۰۶۱۳۱
۶	WO1	۰,۴۲۶۰۱۷	۰,۰۹۶۸۴۱	۰,۰۹۶۸۴۱
۴	WO2	۰,۵۶۹۲۳۶	۰,۱۲۹۳۹۷	۰,۱۲۹۳۹۷
۲	WT1	۰,۷۳۵۵۲۷	۰,۱۶۷۱۹۷	۰,۱۶۷۱۹۷
۱	WT2	۱	۰,۲۲۷۳۱۶	۰,۲۲۷۳۱۶

۶-۹- اولویت‌بندی راهبردهای بعد زیست‌محیطی

نتیجه سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد زیست‌محیطی در جدول ۱۲ ارائه شده است. بر اساس این جدول و نظر کارشناسان، راهبردهای WO1، WO2، SO2 و SO2 نسبت به سایر راهبردها از اولویت بالاتری قرار دارند. نرخ ناسازگاری نیز در این بعد ۰/۰۸۰ است که نشان از مطلوبیت قضاوت‌ها دارد.

جدول ۱۲- سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد زیست‌محیطی

اولویت	Name	Ideals	Normal	Raw
۴	SO1	۰,۸۶۳۵۰۲	۰,۱۷۹۰۷۵	۰,۱۷۹۰۷۵
۳	SO2	۰,۸۷۶۱۱۲	۰,۱۸۱۶۹	۰,۱۸۱۶۹
۵	ST1	۰,۳۲۶۰۷	۰,۰۶۷۶۲۱	۰,۰۶۷۶۲۱
۷	ST2	۰,۲۳۸۴۶۴	۰,۰۴۹۴۵۳	۰,۰۴۹۴۵۳
۱	WO1	۱	۰,۲۰۷۳۸۳	۰,۲۰۷۳۸۳
۲	WO2	۰,۹۸۵۹۵۱	۰,۲۰۴۴۶۹	۰,۲۰۴۴۶۹
۸	WT1	۰,۲۲۵۱۱۶	۰,۰۴۶۶۸۵	۰,۰۴۶۶۸۵
۶	WT2	۰,۳۰۶۷۸۹	۰,۰۶۳۶۲۳	۰,۰۶۳۶۲۳

۶-۱۰- اولویت‌بندی راهبردهای بعد اجتماعی

راهبردهای بعد اجتماعی در جدول ۱۳ مورد ارزیابی و اولویت‌دهی قرار گرفته‌اند. طبق این جدول، راهبردهای WO1، WO2، WT1 و WO2 در رتبه اول تا چهارم قرار گرفته‌اند. نرخ شاخص ناسازگاری در این بعد برابر با ۰/۰۲۶ است که از مقدار ۰/۱ کمتر است. این بدین معناست که قضاوت‌های انجام شده مطلوب هستند.

۶-۱۱- اولویت‌بندی راهبردهای بعد مدیریتی

اولویت‌بندی راهبردهای بعد مدیریتی در جدول ۱۴ ارائه شده است. بر اساس این جدول، راهبردهای WO1، WT1، ST2 و ST1 در رتبه اول تا چهارم قرار گرفته‌اند. نرخ شاخص ناسازگاری در این بعد برابر با ۰/۰۷۷ است.

جدول ۱۳- سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد اجتماعی

اولویت	Name	Ideals	Normal	Raw
۶	SO1	۰,۴۹۵۶۱	۰,۱۰۰۰۷۴	۰,۱۰۰۰۷۴
۱	SO2	۱	۰,۲۰۱۹۲	۰,۲۰۱۹۲
۷	ST1	۰,۳۴۹۰۵۲	۰,۰۷۰۴۸۱	۰,۰۷۰۴۸۱
۸	ST2	۰,۳۲۵۶۷۵	۰,۰۶۵۷۶	۰,۰۶۵۷۶
۲	WO1	۰,۸۵۶۹۸۴	۰,۱۷۳۰۴۳	۰,۱۷۳۰۴۳
۳	WO2	۰,۶۷۴۲۱۷	۰,۱۳۶۱۳۸	۰,۱۳۶۱۳۸
۴	WT1	۰,۶۳۴۸۷۸	۰,۱۲۸۱۹۵	۰,۱۲۸۱۹۵
۵	WT2	۰,۶۱۶۰۳۱	۰,۱۲۴۳۸۹	۰,۱۲۴۳۸۹

جدول ۱۴- سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد مدیریتی

اولویت	Name	Ideals	Normal	Raw
۶	SO1	۰,۵۱۹۹۰۹	۰,۱۰۶۴۶۲	۰,۱۰۶۴۶۲
۷	SO2	۰,۴۶۶۰۹۵	۰,۰۹۵۴۴۲	۰,۰۹۵۴۴۲
۴	ST1	۰,۵۵۰۷۹۸	۰,۱۱۲۷۸۷	۰,۱۱۲۷۸۷
۱	ST2	۱	۰,۲۰۴۷۷	۰,۲۰۴۷۷
۳	WO1	۰,۷۳۳۷۱۲	۰,۱۵۰۲۴۲	۰,۱۵۰۲۴۲
۸	WO2	۰,۳۰۵۱۸۳	۰,۰۶۲۴۹۲	۰,۰۶۲۴۹۲
۲	WT1	۰,۷۶۲۱۱۲	۰,۱۵۶۰۵۷	۰,۱۵۶۰۵۷
۵	WT2	۰,۵۴۵۷۲۶	۰,۱۱۱۷۴۸	۰,۱۱۱۷۴۸

۶-۱۲- اولویت‌بندی راهبردهای بعد حقوقی

راهبردهای بعد حقوقی در جدول ۱۵ اولویت‌بندی شده‌اند. طبق این جدول راهبردهای SO1، WO1، WO2 و SO2 از اولویت بالاتری نسبت به سایر راهبردها قرار دارند. نرخ شاخص ناسازگاری در این بعد برابر با ۰/۰۴۵ است که نشان از مطلوبیت قضاوت‌ها در این بعد است.

جدول ۱۵- سنجش و اولویت‌بندی راهبردهای بعد حقوقی

اولویت	Name	Ideals	Normal	Raw
۱	SO1	۱	۰,۲۲۰۴۶۸	۰,۲۲۰۴۶۸
۴	SO2	۰,۵۸۱۶۵۴	۰,۱۲۸۲۳۶	۰,۱۲۸۲۳۶
۸	ST1	۰,۲۹۳۱	۰,۰۶۴۶۱۹	۰,۰۶۴۶۱۹
۷	ST2	۰,۳۳۹۶۶۳	۰,۰۷۴۸۸۵	۰,۰۷۴۸۸۵
۲	WO1	۰,۷۳۶۳۴۲	۰,۱۶۲۳۴	۰,۱۶۲۳۴
۳	WO2	۰,۷۰۵۸۷۹	۰,۱۵۵۶۲۳	۰,۱۵۵۶۲۳
۶	WT1	۰,۳۵۸۸۳۹	۰,۰۷۹۱۱۳	۰,۰۷۹۱۱۳
۵	WT2	۰,۵۲۰۳۳۳	۰,۱۱۴۷۱۷	۰,۱۱۴۷۱۷

۷- نتیجه‌گیری

همان‌طور که گفته شد، امروزه دولت‌ها، برنامه‌ریزان و سیاستمداران در بسیاری از کشورهای جهان در تلاش جهت احیاء بافت‌های تاریخی و رفع دوگانگی میان این‌گونه از بافت‌ها با سایر بافت‌های جدید شهر هستند. از همین رو سیاست‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های مختلفی را پیشنهاد، انتخاب و اجرا کرده‌اند. در این میان، سیاست بازآفرینی شهری به‌عنوان یکی از موفق‌ترین رویکردها جهت احیاء بافت‌های تاریخی مطرح شده است. این سیاست می‌تواند بافت‌های تاریخی که دارای ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی ویژه‌ای هستند را جهت زندگی معاصر و متناسب با پاسخگویی به زندگی امروزی ساکنین این‌گونه از بافت‌ها احیاء کند. در این میان صنعت گردشگری می‌تواند به‌عنوان محرکی جهت بازآفرینی بافت‌های تاریخی عمل کند. توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی علاوه بر توسعه بافت ضامن تحقق اهداف بازآفرینی نیز هست؛ بنابراین بازآفرینی بافت‌های تاریخی با محوریت گردشگری می‌تواند علاوه بر صیانت از بافت تاریخی، این بافت‌ها را برای زندگی ساکنین و حضور گردشگران آماده کند و

همچنین اهداف بازآفرینی را که بهبود جریان‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی زیست‌محیطی، مدیریت و حقوقی هستند را محقق سازد. ابعاد اقتصادی، کالبدی، زیست‌محیطی، اجتماعی، مدیریتی و حقوقی از مهم‌ترین ابعاد در بازآفرینی بافت‌های تاریخی با محوریت گردشگری هستند. در این میان معیارهای جذب گردشگر، افزایش سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، کاهش فقر، ایجاد کاربری‌های رفاهی و گردشگری، افزایش خدمات محلی، بهبود کیفیت ابنیه، افزایش خدمات و فعالیت‌های شبانه، افزایش فضای سبز، کنترل آلودگی محیطی، حفظ میراث تاریخی و فرهنگی، برگزاری مراسم‌های آیینی و فرهنگی، بهبود امنیت، افزایش تقویت فضاهای عمومی، بهبود مشارکت جوامع محلی، ارائه تسهیلات ویژه حمایتی، ارائه طرح‌های کارآمد، ایجاد و ساماندهی قوانین و آسان‌سازی فرآیند تصمیم و ارائه سند می‌توانند تأثیر بسزایی در بازآفرینی بافت‌های تاریخی و توسعه گردشگری در این بافت‌ها داشته باشند. در جدول (۱) اهم اصول، ابعاد و معیارهای مؤثر جهت بازآفرینی بافت تاریخی با محوریت گردشگری ارائه شده است. پس از کسب شناخت کافی در رابطه با ابعاد و معیارهای چارچوب نظری، توان‌سنجی و تحلیل با استفاده از روش سوات انجام و بعدازآن با استفاده از ماتریس سوات، راهبردهایی در چهار استراتژی ST، WO، SO و WT در تمامی ابعاد ارائه شد. راهبردهای ارائه‌شده در جدول (۹) قابل مشاهده است. سپس با استفاده از پرسشنامه و نظر کارشناسان امتیاز هر راهبرد مشخص و درنهایت در نرم‌افزار SuperDecisions راهبردها، سنجش و اولویت‌بندی شدند. امتیازات، وزن و اولویت هر راهبرد در جدول (۱۰) الی (۱۵) مشخص شده است. طبق نظر کارشناسان و امتیاز نهایی هر عامل، در بعد اقتصادی راهبرد تسهیل و ایجاد نظام انگیزشی و مشوق جهت سرمایه‌گذاری، در بعد کالبدی راهبرد احیاء گوناگونی کالبد به‌منظور پذیرندگی گروه‌های اجتماعی، در بعد زیست‌محیطی راهبرد توزیع و تخصیص مناسب اراضی به کاربری فضای سبز، در بعد اجتماعی راهبرد تأمین و توزیع بهینه خدمات عمومی برای ساکنین، در بعد مدیریتی راهبرد احیاء نقش مشارکتی مردم در رفع مسائل و مشکلات و در بعد حقوقی راهبرد بهبود وضعیت نهادهای مردمی و محلی جهت کمک به مردم و رفع مشکلات در رتبه‌های اول قرارگرفته‌اند. درنهایت می‌توان گفت که بازآفرینی بافت‌های تاریخی با محوریت گردشگری می‌تواند به بهبود و ارتقاء جریان‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی، مدیریتی و حقوقی بافت کمک ویژه‌ای کند و تمامی این جریان‌ها را باهم بهبود بخشد. برنامه‌ها و طرح‌های تدوین شده برای محدوده شمالی میدان نقش جهان نشان داده است که برنامه‌های تک‌بعدی و یک‌جانبه، نمی‌توانند به بهبود شرایط کمکی کند، از همین رو تهیه برنامه‌ای جامع و کامل و چندوجهی و متناسب با نیاز واقعی ساکنین و گردشگران می‌تواند این بافت را رونقی دوباره بخشد. در انتها راهکارهایی جهت تحقق راهبردها و هدف این طرح پیشنهاد می‌شود.

- احیاء ارزش‌های اجتماعی انجام فعالیت‌های توسعه شهری عام‌المنفعه
- ایجاد مکانیسم‌های قانونی جهت حمایت و افزایش امنیت سرمایه‌گذاری در بافت
- احیاء بناهای تاریخی چیت‌سازها و تبدیل آنان به اقامتگاه‌های بوم گردی، رستوران‌های سنتی و ...
- توزیع متعادل کاربری‌ها و خدمات موردنیاز در تمامی گره‌ها و محورهای گردشگری
- کاهش استفاده از سوخت‌های فسیلی و تجدید ناپذیر و نیل به سمت استفاده از انرژی‌های تجدید پذیر
- ایجاد سطوح خرد مدیریت شهری به‌منظور افزایش تعامل و انگیزه مشارکت مردمی در امور محلی

منابع

۱. احمدی فر، نرگس؛ پوراحمد، احمد؛ و سیلابی، پروین، (۱۳۹۸)، «تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه صنایع فرهنگی در بازآفرینی بافت تاریخی (نمونه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران)»، فصل‌نامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱(۶)، ۱۳۷-۱۴۸.
۲. ایزدی، آرزو؛ ناسخیان، شهریار؛ و محمدی، محمود، (۱۳۹۷)، «تبیین چارچوب مفهومی بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی (بررسی اسناد، بیانیه‌ها و منشورهای بازآفرینی)»، مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۶، ۱۶۱-۱۷۱.
۳. پژوهان، موسی و زهرا پور مقدم، (۱۳۹۶)، «برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری شهری با رویکرد بازآفرینی فرهنگ مبنا در بافت‌های تاریخی»، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری، شماره ۲۷.
۴. تولایی، سیمین؛ و تیموری، سمیه، (۱۳۹۷)، «برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری در بافت تاریخی شهرها (مورد مطالعه: بافت تاریخی شهر خرم‌آباد)»، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، ۱۱(۵۸)، ۴۸-۳۱.
۵. دفتر مقررات ملی و کنترل ساختمان با مشارکت شرکت بازآفرینی شهری و وزارت راه و شهرسازی، معاونت مسکن و ساختمان، (۱۳۹۷). «بازآفرینی شهری پایدار در محدوده‌ها و محله‌های ناکارآمد شهری»، تهران: نشر توسعه ایران.
۶. شمعی، علی؛ رضا پور، حسن؛ و موحد، علی، (۱۳۹۸)، «تحلیل نقش بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان در توسعه گردشگری شهری»، شهر ایرانی اسلامی، ۹(۳۴)، ۸۶-۵۹.
۷. عندلیب، علیرضا (۱۳۹۶)، «نظریه نوسازی متوازن بافت‌های فرسوده شهری»، انتشارات دانشگاه علوم تحقیقات تهران.

۸. کریم زاده، علی؛ شهریاری، سید کمال‌الدین؛ و اردشیری، مهیار، (۱۳۹۷)، «تحلیلی بر گردشگری شهری در بازآفرینی بافت‌های تاریخی از دیدگاه ساکنین محلی با بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی (نمونه موردش شهر شیراز)»، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۸(۳۲)، ۱۳۹-۱۲۷.

9. Chiu, Y-H, Mei-Sin, L. (2019). Culture-led urban regeneration strategy: An evaluation of the management strategies and performance of urban regeneration stations in Taipei City. *Journal of Habitat International*, 86.
10. Evans, J. P. (2012). Sustainable regeneration. In H. Lovell, M. Elsenga, & S. Smith (Eds.), *International Encyclopedia of housing and home*. Elsevier.
11. Getz, D, & Page, S. (2016). Progress and prospects for event tourism research. *Tourism Management*, 52, 593-631.
12. Kim, S, Bramwell, B. (2019). Boundaries and boundary crossing in tourism: A study of policy work for tourism and urban regeneration. *Journal of Tourism Management*. 75 (2019), 78-89.
13. Kleinhans, R. J. (2012). Housing policies and regeneration. *International Encyclopedia of Housing and Home*, 590-595.
14. Korkmaz, Cansu, Osman Balaban. (2019). Sustainability of urban regeneration in Turkey: Assessing the performance of the North Ankara Urban Regeneration Project. *Journal of Habitat International*.
15. Kuyusu, Tuna. (2018). Politics of urban regeneration in Turkey: Possibilities and limits of municipal regeneration initiatives in a highly centralized country. *Journal of Urban Geography*.
16. La Rosa, D, Privitera, R, Barbarossa, L, & La Greca, P. (2017). Assessing spatial benefits of urban regeneration programs in a highly vulnerable urban context: A case study in Catania, Italy. *Landscape and Urban Planning*, 157(2017), 180-192.
17. Roberts, P. and Sykes, H. (2000) *Urban Regeneration: A Handbook*. London; Thousand Oaks, Cal if: Sage.
18. Rogerson, M, Christian. (2004). urban tourism and small tourism enterprise development in Johannesburg: The case of township tourism. *Geo Journal*, 60, 249-257.
19. Squires, G. & Booth, C. (2015). Dysfunctional neighbourhood: A conceptual framework for urban regeneration and renewal. *Journal of urban regeneration and renewal*, 8(3), 301-313.
20. Su, R, Bramwell, B, & Whalley, P. (2018). Cultural political economy and urban heritage tourism. *Annals of Tourism Research*, 68, 30-40.
21. Volgger, M, Pechlaner, H, & Pichler, S. (2017). The practice of destination governance: A comparative analysis of key dimensions and underlying concepts. *Journal of Tourism, Heritage and Services Marketing*, 3(1), 18-24.

بررسی جایگاه معاصر بالیخلو و پیوندش با توسعه پایدار شهری استان اردبیل

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۹/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۰۱

کد مقاله: ۳۶۰۴۰

بهرام جعفری^{۱*}، مهدی کاظمی^۲، مسعود یوسفی تذکر^۳

چکیده

شهر اردبیل شهر مقدس و مامن کوه و آب مقدس همواره در طول تاریخ با اتکا به داشته‌های خویش منشأ و منبع بروز جریانات عظیم تفکرات مذهبی و ایدئولوژیک و حکومتی و اجتماعی و فرهنگی بوده است این رویه به موجب وجود پتانسیل‌ها و منابع طبیعی موجود در عرصه جغرافیایی و همچنین تاریخ چندین هزارساله شهرنشینی و تمدن به‌دست‌آمده از تجربیات حکومتی در خود است از جمله این منابع و انباشته‌های طبیعی و خدادادی که هنوز هم در جریان است می‌توان به رودخانه بالیخلو اشاره کرد این رودخانه با طولی حدود ۷۵ کیلومتر از دیرباز موارد استفاده‌ی فراوانی داشته است که می‌توان به فصول در موردش تحقیق نمود باید اذعان کرد توسعه پایدار در هزاره سوم و دوران معاصر به عنوان انقلابی مدنظر می‌باشد که حیات بشری بدان وابسته است امکان دارد در صورت عدم توجه به آن منجر به انقراض نسل بشر شود و در این پژوهش بنا بر آن داریم تا با انجام مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی و ترسیم کروکی‌های در خصوص اهمیت، کالبد، کارکرد و عناصر هویتی طبیعی رودخانه بالیخلو و بررسی اثر و نقش آن در طول تاریخ معماری شهر اردبیل در برآیندی بر تجمیع موارد به دست آمده نسبت به تبیین جایگاه و الگوواره موجودیت فعلی رودخانه دست‌یافته و در خصوص آینده این عنصر هویتی و طبیعی و حیاتی شهر اردبیل به یک طرح و انگاره‌ی معمارانه دست یابیم لذا در پایان این پژوهش و با نگاهی به منابع مورد استفاده و جمع‌آوری مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای سعی در ارائه یک تجزیه و تحلیل استدلالی و منطقی نسبت به ارائه مطالب به‌دست‌آمده نموده‌ایم.

واژگان کلیدی: رودخانه بالیخلو، شهر اردبیل، توسعه پایدار شهری

۱- دانشجوی ارشد، دانشکده فنی و مهندسی، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)
bahramjafari14392@gmail.com

۲- دانشجوی ارشد، دانشکده فنی و مهندسی، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، ایران

۳- استادیار، دانشکده فنی و مهندسی، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، ایران

۱- مقدمه

در خصوص نگاهش در مورد شهر اردبیل و خصوصیات جغرافیایی، اجتماعی و شهرسازی بسیار می‌توان پژوهش‌ها را در نظر داشت و این روند در طول تاریخ معاصر به دست پژوهشگران این شهر می‌بایستی مدنظر بوده باشد نگارندگان این پژوهش سعی داشتند تا به یکی از عوامل محیطی و جغرافیایی که موجب و عاملی مهم در خصوص زون بندی و سیر شهر سازی از دوران کهن تا روزگاران معاصر در این شهر بوده و در حال حاضر نیز قابل مشاهده و بررسی می‌باشد یعنی رودخانه بالیخلو چای تمرکز داشته و تا قدمی در خصوص دست یافتن به اهمیت و موجبات وجودی عناصر شهرسازی وابسته به این عامل مهم ساری و جاری در سطح شهر را بدان دست یابند باید اشاره کرد سیر دوران تاریخی همواره بر پایه عناصر و تغییرات اقلیمی که از اولین عناصر مهم و تاثیر گذار در عوامل آسایشی می‌باشند موجب شده اند و این عوامل از مهم ترین دلایل ایجاد تمدن های بزرگ بوده اند شهر اردبیل نیز همواره بر این اصل مهم موجب یکجا نشینی بشری جدا نبوده و خود گواهی بر لزوم و اهمیت توجه برعوامل و تغییرات اقلیمی در تطور خط زندگی بشری در بستری به نام شهر با قواعد شهر نشینی و و رابط اجتماعی باشد.

۲- طرح مسأله

شهر اردبیل از ابتدائی ترین نقاط متدمن و محل سکونت اولین ساکنان فلات ایرانیان بوده است از اورارتو های قبل از اریای ها گرفته تا حکومت های عظیم ساسانیان و هخامنشیان و صدر اسلام، همواره شهر اردبیل با عنوان شهر مقدس یاد شده و مامنی برای بزرگان زمان خویش بوده است و وجود عناصر و یادگاران مهم تاریخی با قدمت بیش از ۸ هزار ساله گواهی بر این ادعا می‌باشد این به عنوان منبع جیتی مطالعه سیر و تطور تاریخ زندگی بشری از زمان یکجا نشینی در فلات ایران می‌تواند یاد شود و همین امر بر ارزش و پتانسیل نهفته در خصوص پژوهش و کند کاو برآن گواه است زندگی بشری در این خاک و این مرز و بوم به مثابه بسیاری از مناطق زندگی انسان های تازه متدمن همواره بر روی عناصر اقلیمی و جغرافیایی وابسته بوده است بمانند شهرهای بزرگ کهن و تاریخی. از صرس عواملی که در ایجاد زندگی در یک مکان توسط انسانهای کهن میتوان به آن اشاره کرد رودخانه و رشته های کوه های موجب این رودخانه های میتوان اشاره کرد شهر اردبیل نیز از آغاز تولد خود که زمانی با اسامی مختلف در نوشته های کهن تاریخی از آن یاد شده است بر این امر مصداق است. کوه سیلان و رشته رو دهایی مختلف سرچشمه یافته از دلش در طول تاریخ متضمن مکانی مناسب برای حیات زندگی بشری بوده است.

۳- ضروریات مسئله

بحث تاثیرات یک رود بر بستر شهر از دوران کهن یکی از عوامل مهم شکل گیری تمدنهای بزرگی مانند بین النهرین، مصر و حتی تمدنهای مایا و زندگی دوران باستان مناطق اروپایی بوده است در منطقه جغرافیایی ایران باستان و این کهن و ایران معاصر با توجه به تمایزات فرهنگی و اجتماعی و دستاورد های فنی و علمی مربوط به هر دوران همواره بر اصل نیاز اسنان بر عوامل اقلیمی میتوان شاهد بود این عوامل اقلیمی و جغرافیایی بودند که انسان همواره در جهت استفاده از آنها میمک کردن آنها به عنوان ابزاری به جهت رفع نیاز های آسایشی و رفاهی و اجتماعی بوده است، رودخانه بالیخلو چای اردبیل که تیکی از بازمانده های چندین رودخانه جاری در طول چند ده سال پیش می‌باشد میتواند به جهت نمونه ی از تبیین عوامل و به جهت دست یافتن به اثرات مثبت و منفی خود بر زندگی ساکنان سواحل آن مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد و لزوم شناخت و بررسی عوامل تاثیر گذار بر جریان وجودی آن بر این اساس میتواند به عنوان شناخت عوامل تاثیر گذار زندگی شهری معاصر و آینده مد نظر باشد.

۴- فرضیات پژوهش

با توجه به ضرورت و طرح مسئله بیان شده در سطور گذشته بایستی اذعان کرد وجود یک عامل جغرافیایی در ایجاد بستر های یکجا نشینی از دیر باز مورد توجه بنیانگذاران شهرهای متدمن بوده است و این نشان از حیاتی بودن این عناصر در وجود و عدم زندگی بشری در یک منطقه می‌باشد دروان کنونی و معاصر نی ز با ظهور تئوری های توسعه پایدار همواره این اصل فراداده بشر را متذکر شده و بر لزوم توجه به این عوامل چه از نظر حفظ و نگهداری و چه نحوه بهره برداری از آنها موجب همان امر سنتی و فراداده بشری می‌باشند که انسان مدرن دست به تخریب آن زده است لذا با توجه به مطالب عنوان شده میتوان مفروضات ذیل را اشاره کرد.

۱. به نظر میرسد وجود عوامل جغرافیایی و اقلیمی در نحوه شکل گیری بستر های شهرنشینی و روند در ادامه حیات این شهر ها نیز حیاتی و الزامیست.

۲. به نظر میرسد رودخانه بالیخلو و فضای سبز حومه رودخانه میتواند در پایداری شهری نقش بسزایی داشته باشد.

۳. به نظر میرسد توسعه پایدار به عنوان اصل حیاتی ادامه زندگی بشری و شهری بایستی مد نظر طراحان شهری و معماری باشد و این امر نیازمند توجه به دانشهای نوین و فراداده سنتی و بومی فرهنگهای مختلف میباشد

۴. رودخانه بالخلو با توجه به مطالب ذکر شده میبایستی به عنوان منبعی در خصوص پژوهش و یکی از عوامل تاثیر گذار مهم زندگی شهری مد نظر باشد.

۵- سوالات پژوهش

این پژوهش برآنست که با توجه به طرح بیان مسئله و ضرورت های آن در خصوص نحوه ارتباط و استفاده از مفروضات عنوان شده بتواند به سوالاتی در خصوص نحوه دستیابی به پاسخی در خصوص عنوان پژوهش یعنی رودخانه بالخلو و پیوندش با توسعه پایدار معماری شهر اردبیل در طول تاریخ و جایگاه معاصرش قدمی برداشته تا بتواند در طرحهای آتی شهرسازی این شهر مهم و مقدس بدانیهای استناد گردد از این رو سوالات ذیل مطرح میشود:

۱. چگونه میتوان ارتباط عوامل اقلیمی و جغرافیایی را با نحوه شکل گیری بستر های شهر نشینی و روند ادامه حیات این شهرها بعنوان الزامی و حیاتی مد نظر قرار داد؟ و نمود این روابط در معماری کدامها هستند؟
۲. چگونه میتوان توسعه پایدار را به عنوان اصلی حیاتی ادامه زندگی بشری و شهری مد نظر قرار داد و مولفه های اثر گذار آن در معماری شهری کدام ها هستند؟
۳. رودخانه بالخلو چگونه میتواند بر روند شکلی گیری حیات شهری و اجتماعی معاصر و کهن اثر گذار باشد؟

۶- اردبیل در گذر تاریخ

شکل گیری اکثر تمدنهای بشری در کنار رودخانه هایی با کاربریهای متفاوت و گسترده شامل تأمین آب آشامیدنی، مصارف کشاورزی، صید آبزیان و ماهیگیری، تأمین انرژی در گذشته و همچنین به کارگیری از پتانسیل های گسترده رودخانه ها در بهبود سیما و منظر شهری و ایجاد تنفسگاههای عمده شهری و خلق کمرندهای سبز طبیعی در حاشیه رودخانه ها در زمان حال، نشانگر اهمیت بسیار این منبع حیاتی و طبیعی است. انسانها همواره در طول تاریخ تمایل به حضور در کنارههای آنها داشته اند؛ اما این حضور تأثیرات گسترده ای بر منابع آبی داشته است و رودخانه ها در این میان از حساسترین و تغییرپذیرترین منابع میباشد که همواره در معرض تغییر، اصلاح، کانالیزه شدن و آلودگی قرار گرفته اند. (زندیه، ۱۳۸۹، ۱۵) شهر اردبیل با تاریخ تمدن بیش از هفت هزار ساله شهر نشینی یک از اولین مناطق متمدن کشورمان میتوان نام برده شود این شهر در مسیر این دوران تاریخی پستی و بلندی های زیادی داشته و بارها با موارد تهاجم دشمن و ویرانی مقابله کرده است و حتی در برهه خاصی از تاریخ بعنوان بستر اولیه تولد اولین حکومت ایدئولوژیک تاریخ ایران یعنی سلسله صفویه بوده است هنرمندان بر خاسته از این خاک بمشابه بیشتر هم میهنان خود همواره در تعالی و رشد روز افزون علم و هنر این خاک و بوم کوشیده اند و دوشا دوش بزرگانی همچون شیخ بهایی در این ورطه قدم نهاده اند در حال حاضر و پس از گذراندن عصری مدرن و متأسفانه بدون برنامه ی مدون جهت حفظ و یا احیاء و حتی خلق هویت های معماری سنتی اردبیل در این شهر، ادامه روی مسیر بزرگان تاریخ معماری بر عهده علاقه مندان و شاغلین در حیطه معماری میباشد به جرات میتوان عنوان کرد پیشرفت هر جامعه ی منوط به خلیقات روحی و فرهنگی آن جامعه میباشد و رابطه مستقیم با هم دارند این همان رابطه ای است که میتوان با خلق اثری هنری خصوصاً یک بنای معماری و با ایجاد حس زیبایی پسندانه در جامعه و کمک به حس تعلق مکانی و یا از طریق تزریق رونق اجتماعی و در کنار آن رونق اقتصادی به کمک همان طرز فکر معمارانه در ارتباطات شهری و مکان های جاذب بصری انجام گیرد، بیان این مسئله گویای نیاز یک جامعه شهری به درک هویت معماری یک شهر و پیروی از آن با در نظر داشتن شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و حتی تکنولوژی روز در راستای قدم برداشتن در مسیر عنوان شده میباشد، (جعفری، سلیمی ۱۳۹۷) نظر به لزوم توجه بر منابع کهن شهر سازی در دوران معاصر با توجه به بحران هویت و عدم هویت شهری در بناهای ساخته شده میبایستی با نگاهی روشن و تحلیل مند در خصوص نوه وجود این آثار ماندگار و نحوه وجود این ماندگاری در آثار در دوران کنونی در خصوص بازشناسی و تبیین نمود های معاصر با در نظر گرفتن ضوابط و نیاز های اجتماعی و رفاهی کنونی از روی این یادگاران کهن اقدام داشت. ازاین رو میتوان اشاره کرد: تکرار الگوهای گذشته میتواند نمودی از بعد میراث فرهنگی ملی، اسطوره های ملی و حتی نماد های ملی باشد، استفاده از نماد ها را می توان مرتبط با بعد ارزش های ملی، بعد اسطوره ها و نماد های ملی و در نهایت بهد دینی و باور های مذهبی دانست. طراحی طبق اصل معمار بومی در بعد ویژگی های جغرافیایی جای دارد. تزئینات در ارتباط با ارزش های ملی، باور های مذهبی و اسطوره ها و نماد های ملی معنا می یابد اما در گروه پنج اصل معماری ایرانی یعنی مردم واری (آموزه های اسلامی، نشانگر این حقیقت است که اسلام عبادت صرف و دوری کردن از مردم را جایز نمی داند از طرفی نگاه معماری به استان به منزله روح بناست و کالبد بنا همان جسم است که معمار آن را می سازد. پس معمار موظف است کالبد بنا را متناسب با روح آن بیافریند پرهیز از

بیهودگی، خودبستگی و درون گرایی، قابل بررسی در ابعاد ارزش های ملی، ویژگی هایی جغرافیای و باور های دینی هستند اردبیل نیز در کنار و در آغوش همین فرهنگ غنی آ به آی بزرگان خود در همین عرصه پای جلو نهاده و از دیر باز در شهر سازی و هنرمندی در عرصه معماری صاحب سخنی بوده است متأسفانه باید عنوان داشت که: یکی از مسائلی که هویت را به شدت تهدید می کند فرایند جهانی شدن و پدیده دهکده جهانی است که تمام حد و مرز های سنتی را از میان برداشته و در نهایت به جایی انجامیده که فرد می تواند به هر جایی تعلق داشته باشد در جالی که در چنین شرایطی فرد به هیچ جایی تعلق نداشته و ویژگی و هویت مکانی او از بین خواهد رفت به این ترتیب چامعه به یک فضای فرهنگی بی هویت، بدون تشخیص و پیچیده تبدیل می شود. در این حالت، فضای بی تعیین که یک نامکان است به بستر زندگی اجتماعی تبدیل می شود و ارتباطی که میان مکان، فرهنگ و هویت وجود داشته به هم می خورد در صورتیکه با ایجاد ویژگی های مکانی و هویتی میتوان حس تعلق فرد به مکان خاص و یا جامعه را ایجاد و تقویت نمود. (خوش آیین ۱۳۹۵) لذا بایستی در خصوص شناسایی و شناخت بافت و عوامل تأثیر گذار بر رشد شهری شهر اردبیل در طول تاریخ نگاهی داشته باشیم که این روند از کجا شروع شده و سیر تطور و روند شکلی گیری آثا و بافت موجود این شهر از کجا بوده است.

اردبیل هم مثل اکثر شهره مخصوص عوامل، حوادث و عناصری سه گانه طبیعی- جغرافیایی، انسانی و کالبدی است با توجه به اینکه بنای شهر و یا هر کنش کلبدی دیگر با برنامه و راهکارهای از پیش موجود - سابق - صورت میگیرد ولیکن آثار و نتایج آن به دورانی فراتر از زمان کاربست راهکارهای مزبور امتداد می یابد، طریق صواب می تواند چنین باشد که با شیوه های کنونی (متأخر به آثاری پرداخت که با شیوه های سابق (منقدم) برقرار گردیده اند. بر اساس منابع موجود نام اردبیل مرکب از دو واژه اوستایی "ارتا" و "ویل" یا "بیل" به معنای مکان یا شهر مقدس است که با در نظر گرفتن رودها، انهار و سایر منابع غنی آب آن بعید نیست که این تقدس از یدگاه میترائیسم هم بوده باشد. بنا بر نظری دیگر نام شهر مرکب از دو کلمه "اورتا" به معنی میان و میانی و "بئل" به معنی دامنه است موقعیت جغرافیایی و طبیعی شهر و واقع شدن آن در دامنه کوه ساوالان و همچنین وجود نامهای مشابه در نقاط دیگر، همچون "چلی بئل" و "ارئل" این نظریه را قابل قبول می نماید. در خصوص قدمت از سوی دیگر ذکر نام این شهر در داستان ویس و رامین - از نمونه های ادبی معروف دوره اشکانی - دیرینگی شهر را به ۲۰۰۰ سال پیش میرساند. همچنین نام اردبیل در لوحه های گلی سومریان به صورت ارتا ثبت گردیده است که خود قدمت شهر را بیش از رقم فوق و تا ۵ هزار سال می رساند. در کنار اسناد و مابع اشاره شده، شهر اولیه حصار نیز داشته است و پیشینیۀ شهر ها و قلعه شهرهای حصار دار به دوران اورارتویی، قرون هشتم و نهم قبل از میلاد می رسد. پس نظر اولی آن است که قدمت شهر به بیش از ۲۰۰۰ سال پیش میرسد و افزودن موضوع تهاجم اقوام خزر نشین از این سمت، به علاوه سابقه عبور جاده ابریشم از این محدوده جغرافیایی، این گمان را بیشتر تایید می کند (امیری، ۱۳۸۴، ۲۸) همچنین از نظر باستان شناسی و با توجه به یافته های تاریخی در مناطق کهن این شهر خصوصاً اطراف کوه ساوالان مانند منطقه باستانی شهر یثری وجود تمدن و یکجانشینی در این منطقه را تا ۸۰۰۰ سال قبل نیز میتوان تخمین زد.

۷- نقش رودخانه در منظر شهری

گذرگاه ها و سواحل رودخانه های شهری میتوانند ارزشهای طبیعی رو به اضمحلال اکوسیستم شهری را تا حد قابل توجهی حفظ نماید، با عنایت به این موضوع که احیای رودخانه های شهری مستلزم برنامه ریزی و طراحی صحیح رودخانه میباشد. احیای سیستم های اکولوژیکی نظیر حواشی رودخانه ها و بافرهای نهرها در ایجاد محیط زیستی سالم تر تأثیر به سزایی داشته و شرایط را برای فعالیت های تفرجی در این مناطق بهبود میبخشد. برای نیل به اهداف فوق الذکر طراحی رودخانه های شهری باید طبق اصول و ضوابط خاصی صورت گیرد. رودها و اهمیت آن ها در برنامه ریزی شهری از نیازهای اساسی شهروندان، دسترسی به امکاناتی است که بتوانند در صورت تمایل، اوقات فراغت خود را در آن به صورت مفید سپری نمایند؛ این امکانات در معنای عام تفرجگاه نامیده میشود که از زیرساختهای توسعه پایدار شهری به شمار میآید؛ اما موضوع حائز اهمیت آن که شهروندان باید بتوانند خودشان نوع تفرجگاه را انتخاب نمایند نه این که بر آنها تحمیل شده باشد. میتوان گفت هر میزان قدرت انتخاب شهروندان برای گذراندن اوقات فراغت و گزینه ای پیش رو افزایش یابد، کیفیت زندگی در شهر نیز به همان نسبت ارتقاء خواهد یافت. گسترش تفرج های گاه شهری علاوه بر این که امکان استفاده ساکنان شهر را فراهم می کند، میتواند زمینه هایی مناسب برای جذب ساکنان مناطق دیگر نیز ایجاد کند. در هر دو حالت مصداق گردشگری بوده و برای اقتصاد شهری مفید است. (صدیق، قبادیان، کسمایی، ۹۷، ۴)

جدول ۱: بررسی اراضی اطراف رودخانه بالیخلو- ماخذ. (صدیق، قبادیان، کسمایی، ۹۷، ۴)

کاربری	سال ۱۳۷۰	سال ۱۳۹۰	افزایش / کاهش
باغ	۴۵	۵	کاهش
بایر	۱۵	۵	کاهش
مسکونی	۳۰	۷۵	افزایش
خدماتی	۵	۵	-
تفریحی	۵	۱۰	افزایش

انسان ها همواره در طول تاریخ تمایل به حضور در کنارهای آبها داشته اند؛ اما این حضور تأثیرات گستردهای بر منابع آبی داشته است و رودخانه ها در این میان از حساسترین و تغییرپذیرترین منابع میباشند که همواره در معرض تغییر، اصلاح، کانالیزه شدن و آلودگی قرار گرفته اند. میتوان گفت دیگر رودخانه ها در زمینه های شهری آزادانه در قلمروی خود جاری نیستند. اهمیت مسئله رودخانه و عبور آن از شهرهای گذشته ما بسیار با اهمیت می باشد که نشان دهنده چگونگی تطابق نیاکان ما با این بستر طبیعی بوده است. به طور مثال شهرستان شوشتر در شمال استان خوزستان قرار گرفته است. شوشتر را اگرچه بی بندر و بی اسکله - شاید بتوان برای همیشه پایتخت آب ایران دانست. سازه های آبی تاریخی شوشتر مجموعه ای به هم پیوسته از پلها، بندها، آسیابها، آبشارها، کانالها و تونلهای عظیم هدایت آب هستند که در ارتباط با یکدیگر کار میکنند و در دوران هخامنشیان تا ساسانیان، جهت بهره گیری بیشتر از آب ساخته شده اند. در سفرنامه مادام ژان دیوالفوا باستانشناس نامدار فرانسوی از این محوطه به عنوان بزرگترین مجموعه صنعتی پیش از انقلاب صنعتی یاد شده است. این آثار در سال ۲۰۰۹ به صورت یکجا با عنوان سازههای آبی شوشتر به عنوان دهمین اثر ایران به ثبت میراث جهانی یونسکو رسیده اند. (کوروس، ۱۳۵۰، ۴۵) به نظر می رسد برای هر شهری تصویر و سیمای کلی موجود باشد که با تصویری که اشخاص مختلف دیگر از آن در ذهن دارند کاملاً مطابقت نکند یا شاید بتوان گفت چندین تصویر کلی از شهر موجود است که هر کدام از آنها در ذهن تعدادی از ساکنین آن بوجود آمده است. اگر شخص بخواهد در محیط خود با موفقیت کار و زندگی کند و از تعاون همشهری های خود برخوردار گردد، وجود چنین تصویر کلی ای الزم است. تصویری که هر فرد از سیمای شهر دارد، منحصر به فرد است و پاره ای از قسمت های آن هرگز و یا به ندرت به بقیه القا شده است. با این همه تا اندازه ای شبیه تصویر کلی سیمای موجود شهرها است و ممکن است کم یا بیش جذاب یا ناراحت کننده باشد (لینچ، ۱۳۹۲، ۸۵) با توجه به موارد بیان شده بایستی اذعان داشت وجود شاهرگی بمانند رودخانه بالیخلو در دل یک شهر از دوران کهن تا کنون همواره عاملی تأثیر گذار و اساسی بوده است و همین روند در ادامه رشد و توسعه شهری که با توجه به مباحث معاصر و لزوم توسعه پایدار بعنوان اصلی اساسی و یکی از مهم ترین ارکان تصمیم گیری در خصوص نحوه گسترش و یا ایجاد فضاهای انسان ساز برای حفظ و ایجاد مناطق اسایشی عمومی و مورد مصرف شهروندان مد نظر باشد.

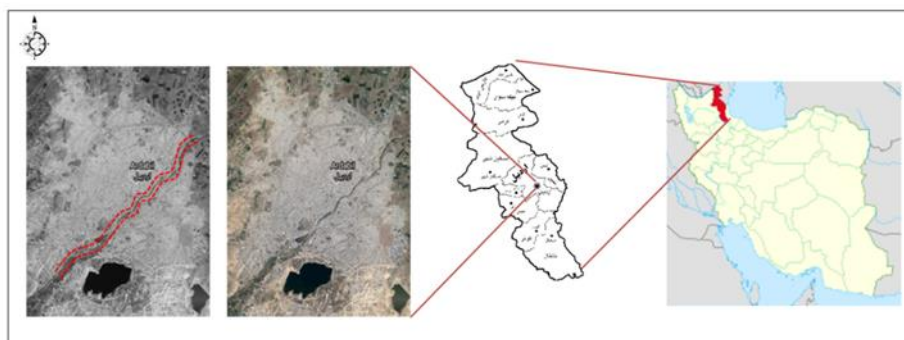
۷-۱-وجه تسمیه

چای در زبان آذری به معنی رودخانه و بالیق به معنی ماهی است و از آنجایی که در گذشته این رودخانه محل ماهی گیری افراد بومی بود، به بالیخلو چای یا بالیقلی چای معروف شده است. اردبیل در منابع ارمنی به صورت آرتاوت (Artavet) و ارتاول (Artavel) آمده است مینورسکی ایرانشناس شهیر معتقد است ارته ویت به مرور زمان به اردبیل تغییر شکل یافته است اما در مورد معنی لغوی اردبیل نظریه های مختلفی وجود دارد که در ذیل به چندی از آنها اشاره خواهیم کرد: مینورسکی معتقد است این نام ترکیبی از ارته یا ارته به معنای مقدی و قانون مقدس و ویت که یک لغت در پارس میانه می باشد که صورت اوستای آن وئتی است و به معنای بید یا بید قانون مقدس دانسته است. یاقوت حموی نام اردبیل از قول سمعانی ماخوذ از اردبیل بن ارمنی ابن لطفی بن یونان ذکر کرده است ظاهراً این نام ترکیبی از دو جز ارد به معنای درستی و راستی و پاکی و بیل یا ویل به معنای جایگاه و در کل معنای جایگاه مقدی نیز نوشته اند. افسانه در مورد سنگ بنای این شهر بدین گونه بیان شده است که در محل کنونی شهر در گذشته دریاچه ای وجود داشته است و به فرمان سلیمان نبی دو دیو به نامهای ارد و بی آبهای این دریاچه را با حفر دو معبر در شمال شهر کنونی خارج ساختند و شهر را در محل دریاچه خشک شده برپا داشتند و به همین سبب نیز نام این شهر به نام این دو دیو اردبیل نامگذاری شده است.

۷-۲- محدوده مورد مطالعه

بالیلخو چای (رودخانه ماهیدار) و یا بالیلخو اردبیل که از چشمه سارها و برفهای دامنه جنوبی کوه سیلان و دامنه های شمال غربی رشته کوه های بزغوش سرچشمه می گیرد، از شهر اردبیل میگذرد و به رودخانه قره سو می ریزد. میزان آبدی این رودخانه در محل گیلانده اردبیل ۸۶ میلیون متر مکعب و دبی لحظه ای آن ۲۶ متر مکعب در ثانیه است. حوزه آبریز آن ۶۱۰۰ کیلومتری مربع است و در محل پل الماس میزان آبدی آن ۱۱۶ میلیون متر مکعب است. در مخروطه افکنه رودخانه بالیقلی چای، روستاهای پر جمعیت و آبادی استقرار یافته اند. کشاورزی بیشترین مناطق روستایی اردبیل بر اثر جریان آب این رودخانه رونق دارد. طول این رودخانه ۷۵ کیلومتری است که ۵۰ کیلومتر آن در کوهستان و ۲۵ کیلومتر دیگر در جلگه جریان دارد. طراحی فضاهای جنبی کنار رودخانه، نقش عمده ای در احیای بدنه های آن دارد و باعث هجوم مردم به چنین نقاطی میشود که در اکثر شهرها به شدت کمیاب است. اختالف عمده ای که بین رودخانه های درون شهری و برون شهری از نظر عملکردی وجود دارد، نحوه استفاده از آنها در اوقات فراغت و شکلگیری کاربری های خدماتی در کنار آنها است. رودخانه های نوع درون شهری به صورت مکان هایی برای قدم زنی، قرارهای ملاقات، صرف عصرانه یا شام، خریدهای تفریحی و مانند آن مورد استفاده قرار میگیرد؛ به عبارتی اوقات فراغت کوتاه مدت ساکنین را تأمین می نماید. رودهای نوع برون شهری که در خارج از بافت متراکم شهر هستند با توجه به طولانی بودن زمان دسترسی به آنها و همچنین فاصله داشتن از هسته مرکزی شهر میتوانند به عنوان استراحتگاه و تفریحگاه هایی به صورت یک روزه یا بیشتر مورد توجه قرار گیرند. کناره رودخانه های درون شهری به عنوان محلی برای تجمع و استفاده از طبیعت، دارای پتانسیل بسیار زیاد برای ترکیب معماری و محوطه سازی است. با قرار دادن بازارچه های سنتی و مراکز خرید، کتابخانه ها و مراکز فرهنگی، موزه ها و بناهای یادمانی در درون پارک ها و فضاهای سبز حاشیه رودخانه ها میتوان عالوه بر تأمین نیازهای روحی و روانی و افزایش سرانه فضای سبز شهری، نیازهای اجتماعی و فرهنگی شهروندان را نیز تأمین کرد.

[http://www.ir.ardabilcit]

شکل ۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه (منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

۷-۳- مشخصات زیست محیطی

بالیلخو این روزها تشنه است و حیات آن بسته به باریکه آبی است که از سد یامچی روانه اش میشود، این باریکه آب نیز با گرفتار شدن در میان تلی از آلودگی، پساب و نخاله های ساختمانی طعمی ناگوار و آلوده به خود گرفته و خارج نشده از شهر اردبیل نیست و نابود میشود. در فاصله عبور بالیلخو از داخل شهر اردبیل چند روزی آب در این رودخانه جریان مییابد اما این جریان آنقدر کند و آرام است که جلبک ها بر آب مستولی شده و سطح آب در زیر سبزینه های رنگی پنهان میشود. ریزش نخاله ها در بالیلخو نیز خود حکایت دیگری است که آن را به جای رود به گورستانی از خرده سنگ، آهک و گچ تبدیل کرده است. به منظور بهره برداری بیشتر برای تأمین آب شرب و کشاورزی اردبیل در سد یامچی از رهاسازی آب به این رودخانه جلوگیری می شود که در نتیجه موجب رشد انواع جلبک و هجوم پشه ها در فصل تابستان به محدوده رودخانه می شود که خود شهرداری نیز با این مساله درگیر است. به دلیل کاهش آب ورودی، رکود آب و کاهش اکسیژن محلول در آب، جلبکها در سطح رودخانه به سرعت رشد کرده و آن را می پوشانند. به گفته کارشناسان، رودخانه بالیلخو پیش از هرگونه طرح و نقشه به اقدام اساسی برای تداوم حیات نیاز دارد و اگر در این زمینه ارگان های مسئول سستی کنند دیری نخواهد گذشت که سرنوشت زاینده رود برای بالیلخو نیز تکرار خواهد شد. نگرانی کارشناسان از اثرات اقلیم بر بالیلخو چای با سو مدیریت ها به مراتب تشدید شده است بطوریکه امروز شهروندان از مشکلات بهداشتی رودخانه ابراز گله مندی میکنند. بارها از تربیون رسانه ها به زباله های انباشته، باتالقی شدن آب و رشد جلبکها، بوی متعفن، به هم خوردن چرخه زیست محیطی رودخانه و لانه گزینی حیواناتی از جمله موش و انواع پشه و منظر نامطبوع رودخانه اشاره شده است. به علت جریان کند آب در برخی آب بندهای احداث شده در بستر رودخانه، سرعت رشد جلبک، خزه و انواع

گیاهان خودرو در بخش های گردشگری پذیر این رودخانه بیشتر از حد معمول است. وضعیتی که در صورت عدم رسیدگی زیبایی و صفای این رودخانه درون شهری را خدشه دار می کند.

۸- توسعه پایدار

جمعیت جهان با روندی افزایشی، از اوایل قرن ۲۱ به بعد به سوی شهری شدن پیش میرود؛ از این رو، رویکرد توسعه پایدار شهری به دلیل مزایای زیست محیطی، جای خود را در اغلب کشورها باز کرده است. از آنجا که منظر شهری در نقش یک راوی، مسئولیت انتقال پیام های گوناگون را برعهده میگیرد، با دارابودن سه بعد احساسی، فرهنگی و اکولوژیکی میتواند در رودخانه های درون شهری که از فضاهای طبیعی پراهمیت هستند، علاوه بر تأثیرات گسترده ای که براکوسیستم شهر دارند، عنصری اکولوژیک میباشد که نقش خود را به عنوان یک عنصر تأثیرگذار در توسعه پایدار نشان می دهد.

۸-۱- توسعه پایدار شهری

توسعه پایدار به معنای تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برای حداکثرسازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب رسانی به توانایی نسل های بعدی برای برآوردن نیازهایشان است. همچنین توسعه پایدار ارائه راه حل هایی در مقابل الگوهای سستی کالبدی، اجتماعی، اقتصادی توسعه را شامل میگردد که بتواند از بروز مسائلی همچون نابودی منابع طبیعی، تخریب اکوسیستم ها، رواج بی عدالتی، آلودگی، افزایش بی رویه جمعیت و پائین آمدن کیفیت زندگی انسانها جلوگیری کند (لقایی و ارادتی، ۱۳۹۳: ۲). دو عبارت پایداری و توسعه پایدار در مفهوم به یکدیگر بسیار نزدیک اند. اصولاً پایداری را می توان وجه وصفی توسعه دانست که در طول زمان تداوم، بقاء و شرایط مطلوب آن را کاهش نمیدهد. استفاده از عبارت پایداری پس از بروز بحرانهای زیست محیطی و توجه صاحب نظران به عواقب و پیامدهای مخرب ناشی از آن رواج پیدا کرد (گالیمن، ۱۹۹۶)؛ اما عبارت توسعه پایدار در ابتدا نگاه انتقادی خود را متوجه نحوه رشد اقتصادی کرد و به تدریج در مقیاسی وسیعتر مسائل اجتماعی را نیز شامل میشد. با توصیفات گفته شده پارادایم پایداری و توسعه پایدار در اصل با یکدیگر یکی بوده و میتوان پایداری را یک مفهوم دانست که در توصیف توسعه خصوصاً آنکه تأثیرات مخرب رشد اقتصادی بدون احتساب مسائل زیست محیطی شدت گرفت، به کار گرفته شده است. آنچه استنباط میشود این است که پایداری یک فرآیند در جهت ایجاد فرصتهای جدید است که جهت رسیدن به این فرصتها، به ابتکار و انتخابهای آگاهانه نیاز است. توسعه پایدار امروزه جنبه های مختلف تعامل انسان و محیط را دربرمیگیرد (مضطرزاده و حتی ۱۳۹۳: ۸۹، ۷۹) توسعه پایدار شهری بعنوان مهمترین دیدگاه در خصوص آینده مسکن بشری می تواند مد نظر باشد چرا که در صورت عدم توجه به مخاطرات پایداری در دوران معاصر شاید بشری آینده بر روی زمین نداشته باشد.

۹- ارکان توسعه پایدار در فضای سبز شهری

اینکه بوستانها و فضای سبز، امروزه یکی از ارکان تأثیر گذار توسعه پایدار شهری میباشند بر کسی پوشیده نیست و برای توسعه پایدار شهر باید به مقوله حفظ محیط زیست و فضای سبز متناسب با افزایش جمعیت و گسترش شهر توجه ویژه ای داشت بایستی اذعان داشت که با توجه به اهمیت توسعه پایدار شهری وجود فضای سبز بعنوان زمینه های سبزینگی غیر قابل انکار است همچنین فضای سبز، با کارکرد آشکار بیولوژیکی خود، نقش عمده ای بر روی سالم سازی روحیه شهروندان ایفا میکند و به قطع یقین افزایش و توسعه پوشش گیاهی درختان موجب کاهش میزان آلودگی ناشی از گرد و خاک، تثبیت خاک، تقویت سفره های زیرزمینی و جلوگیری از بروز خسارات ناشی از سیلابها و هدر رفتن آبهای سطحی می گردد، همچنین مهمترین اثرات فضای سبز در شهرها، کارکردهای زیست محیطی آنها است که ایجاد تعادل بخشی در متابولیسم شهر از یک سو و بالا بردن سطح زیبایی از سوی دیگر، سبب افزایش کیفیت زیستی شهرها می شوند. از این توسعه پایدار با اتکالی فضای سبز میتواند دارای مولفه های زیر می باشد.

۹-۱- پایداری زیست محیطی

پایداری زیست محیطی بر کاهش استفاده از منابع طبیعی و انرژی های تجدید ناپذیر، جلوگیری از اتلاف منابع انرژی، کاهش تولید پسماندها و تاکید بر استفاده مجدد و بازیافت پسماندها، استفاده از مواد قابل بازگشت به طبیعت و کاهش تولید آلودگی ها در صنایع و کشاورزی تاکید می کند. در راستای تحقق اهداف توسعه پایدار معماری (پایداری محیطی) اهمیت زیادی دارد و مسائل زیست محیطی که آینده بشر را به خطر انداخته است، معماران را به چاره اندیشی واداشته است (Elliott, 2006: 98) پایداری زیست محیطی با استفاده از فضاهای سبز در محیط زندگی حاصل می شود که این فضای سبز در قالب پارکها و فضاهای سبز و

همینطور بام‌ها تراس‌ها و دیوارهای سبز تعریف می‌شود این فضاها اکوسیستم طبیعی برای انسان و سایر جانوران هستند و همچنین به پاکیزگی و زیبای محیط زیست نیز کمک می‌کنند استفاده از فضاهای سبز دارای خواصی مانند جمع‌آوری گرد و غبار تولید اکسیژن تنظیم رطوبت هوا کاهش آلودگی صوتی ایجاد زیستگاه برای پرندگان ذخیره انرژی و زیبای محیطی است. (امیر کیایی، ۱۳۹۰)

۹-۲- پایداری اقتصادی

پایداری اقتصادی به معنای حفظ و ارتقای وضعیت فعلی اقتصادی است، بدون آنکه منابع طبیعی دچار تخریب شود که این در راستا فعالیت‌های اقتصادی باید موجب رشد جامعه شده و با عدالت و کارایی همراه باشد. (کشتکار قلاتی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱) یکی از کارکردهای فضاهای سبز شهری جنبه اقتصادی آنها در جذب گردشگران و رونق تجارت افزایش قیمت زمین و املاک و مستغلات و در نتیجه افزایش میزان مالیات دریافتی توسط شهرداری است. (خان سفید، ۱۳۹۰: ۱۰)

۹-۳- پایداری اجتماعی

انسان و جوامع انسانی محور اصلی توسعه پایدارند. هدف توسعه پایدار، توسعه همه جانبه است و توسعه همه جانبه بدون توسعه اجتماعی ممکن نخواهد بود در توسعه اجتماعی بر اهدافی نظیر هویت فرهنگی، همبستگی اجتماعی، توسعه تشکیلاتی مشارکت شهروندان، توانمند سازی انسان‌ها به امکان جابجایی اجتماعی تاکید می‌شود. پس به طور کلی می‌توان گفت که هدف توسعه پایدار دستیابی به جامعه‌ای پویا و ماندگار است که این امر جز با حفظ محیط زیست ممکن نخواهد شد. (Del Barino, 1998: 242) ایجاد مکان‌های مناسب برای ورزش و تفکیک در جهت سالم نگهداشتن سلامتی انسان و در دسترس بودن فضاها برای همه ساکنان شهر به وجود آوردن محیط‌های آرام در شهر می‌تواند به عنوان عاملی مهم در جهت سلامتی اجتماعی و روانی عمل کند. (Scottish, 1981: 4) فضای سبز می‌تواند خدمات اجتماعی و روانی بسیار زیادی ارائه دهد و به عنوان عاملی که می‌تواند نقش بسیار مهمی در توانمند ساختن شهرهای جدید و همچنین ساکنان آنها داشته باشد عمل کند. (Urich, 1981: 2)

۹-۴- پایداری کالبدی

توجه به مولفه‌های کالبدی شهری و استفاده بهینه و مناسب از این ویژگی‌ها، می‌تواند به عنوان ابزاری مناسب و قابل درک در دستیابی به توسعه پایدار شهری مد نظر قرار گیرند. در مقابل مولفه‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی توسعه پایدار شهری که جنبه کیفی دارند، مولفه‌های کالبدی می‌توانند کاملاً جنبه عینی داشته باشند و به صورت فیزیکی جایگاه و نقش خود را به نمایش گذارند. در مبحث پایداری کالبدی دسترسی‌ها، عملکردها، فرم و شکل و ساخت و سازها مد نظر قرار گرفته اند. (داوود پور و نیک نیا، ۱۳۹۰: ۳۹) فضاهای سبز شهری به عنوان بخش جاندار ساختار کالبدی شهر، در هماهنگی با بخش بی‌جان کالبد شهر سیمای شهر را تشکیل می‌دهد که بر جنبه‌های زیبایی شناختی و اجتماعی شهر اثرگذار است. در به علاوه فضاهای سبز نقش مهمی در تعریف لبه‌های شهری، تفکیک فضاهای شهری و آرایش شبکه‌ها راه‌ها بر عهده دارد. در حقیقت فضای سبز، سیستم زنده و پویایی است که به جهت نقش موثر در کاهش تراکم شهری، ایجاد مسیرهای هدایتی، تکمیل و بهبود کارکرد کاربری‌های آموزشی، فرهنگ، مسکونی، ورزشی و ذخیره زمین برای گسترش آتی شهر اهمیت دارد. (خجسته قمری، ۱۳۸۷: ۶۶) همچنین تفکیک کاربری‌های شهری، به خصوص اگر در تعارض باشند، جلوگیری از تراکم ساختمانی، برجسته سازی خطوط اصلی شهر و تنوع در خطوط خشک معماری از سایر عملکردهای فضاها های سبز شهری به شمار می‌روند. (خان سفید، ۱۳۹۰: ۱۰)

۹-۵- پایداری حقوقی

ضوابط و مقررات شهرسازی، نظام کالبدی و فضایی شهر را تعریف می‌کنند. از این رو همه عواملی که در شهر به عنوان فعالیت‌های شهری عینیت می‌یابند (شامل فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی فرهنگی و...) را تحت تاثیر خود قرار می‌دهند در واقع فرم فضایی و کالبدی آنها را تعیین و محدود می‌کنند. بازتاب کمی و کیفی این مقررات در هر شهری مستقیماً بر کیفیت و کمیت عملکردهای شهری منعکس می‌شود. از طریق این مقررات در چارچوب توسعه پایدار می‌توان با تخصیص، توزیع و سازماندهی فرم فضا و فعالیت‌ها محیط‌های انسان‌ساخت را مطلوب تر و توسعه شهری را کنترل کرد و رابطه‌ای سازگار با محیط‌های طبیعی به وجود آورد. ساز و کاری برای توزیع بهینه خدمات و عدالت اجتماعی فراهم آورد بهره‌وری اقتصادی شهر را ارتقا داد و هویت فرهنگی شهر را تقویت کرد. در صورتی که همه این نقش‌های بالفعل ضوابط و مقررات شهرسازی در چهارچوبی کارآمد امکان محقق شدن بیابند، با توجه به گستردگی و اهمیت هر یک شکل‌گیری (شهر خوب و پایدار) را می‌توان با حمایت و پشتیبانی سایر

عوامل تکمیلی تضمین کرد، مشروط بر آنکه ضوابط و مقررات شهرسازی خود به صورت هدفمند و منطبق با اهداف و آرمان های شهری پایدار تدوین شده باشند (زرابادی و توکلی، ۱۳۸۸: ۱۱۷).

۱۰- فضای سبز پایدار

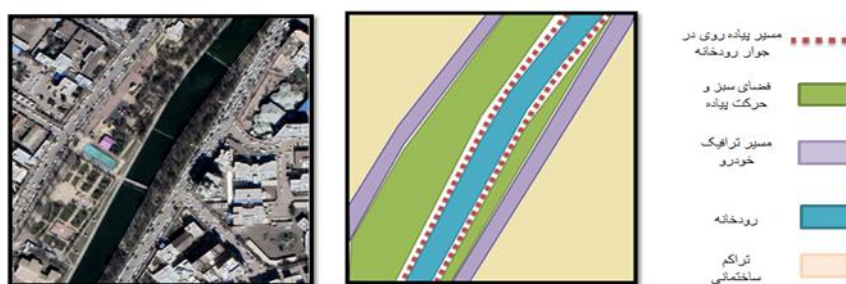
براساس تفکر سیستمی فضای سبز پایدار فضای سبزی است که حداکثر کارایی در دراز مدت با حداقل اثرات منفی بر محیط خود داشته باشد. بنابراین با توجه به اهمیت فضای سبز در زندگی شهری طراحی آن باید به گونه ای باشد که حداکثر کارایی را با کمترین هزینه داشته باشد. البته پایداری به معنی رکود و ثبات آن نیست بلکه به معنی پویایی سیستم در طول زمان با حداقل اثرات مخرب بر محیط آن می باشد. بنابراین تعادل در سیستم های باز از نوع تعادل دینامیکی بوده و وابسته به زمان است، که نیاز به کنترل کننده ها و فیدبک های منفی دارد. منظور از تعادل گرایی در فضای سبز برقراری تعادل بین هزینه ها و کارکردهای حاصل از فضای سبز، تعادل داده های اطلاعاتی و فرهنگی فضاها با فرهنگ بومی جامعه و همچنین تعادل اکولوژیکی آن با محیط اطراف خود می باشد. توجه به این موارد همراه با مدیریتی کارا به پایداری فضای سبز منجر می شود. بنابراین داشتن نگرش سیستمی به فضای سبز از ارکان مهم در شکل گیری فضای سبز پایدار است و لازمه آن داشتن مدیریتی مؤثر است تا طرح از تعادل سیستمیک خارج نشده و در جهت برآورده ساختن سلامت اکولوژیکی و سلامت کاربران آن باشد. بنابراین در جهت طراحی پایدار یکی از نکات مهم شناخت بستر موجود و محیط اطراف و فرهنگ بومی و تطبیق آن با اهداف طرح برای برقراری تعادل بین نیازهای شخصی و عمومی است تا پارک بتواند به بهترین وجه در جهت ارتقاء عملکرد اجتماعی خود مؤثر باشد. از این جهت و با توجه به نگرانی هایی که درباره کیفیت محیط زیست وجود دارد و نیاز به قابلیت زندگی طولانی مدت در محیط های شهری باید یک برنامه ریزی اصولی و دینامیکی پایدار برای طراحی فضای سبز در نظر گرفته شود تا بر خلاف برنامه ریزی های کلاسیک و قدیمی که بیشتر روی طراحی فضای سبز به صورت ایستا و کوتاه مدت بود، بتوان امروزه در مدیریت و برنامه ریزی از یک مدل چارچوبی مدرن جهت بررسی دینامیکی (پویا) از محیط زیست بیولوژیکی شهرها با توجه به فعل و انفعالات صورت گرفته در مکان ها و زمان های مختلف استفاده کند. در مورد فضای سبز شهری می توان گفت که این فضاها جزئی از یک سیستم بزرگتر به نام شهر می باشد بنابراین ارتباط این جزء فضای سبز با سایر اجزاء شهر را باید در چارچوب اهداف آن بررسی کرد. که شامل اهداف اکولوژیکی، روانی و کالبدی می باشد. با توجه به اینکه بسیاری از شهرهای ایران و از جمله اصفهان بر روی کمربند خشک جهان قرار دارند، ایجاد یک فضای سبز پایدار باید منطبق با شرایط اکولوژیک منطقه باشد که همان فضای سبز اکولوژیک نامیده می شود. (<https://isfahan.ir>)

۱۱- نقش بالیخلو در توسعه پایدار شهر اردبیل

طبق کنفرانس ها و سخنان جغرافی دانان بزرگی چون راشل لوییز رودخانه ها محدوده های کناره آب شهری میتوانند نقش بسزایی را در ایجاد شهر پایدار ایجاد کنند و با توجه به اینکه رودخانه بالیخلو محوری خطی است که از وسط استان اردبیل عبور کرده و وسعت و محدوده ی چشم گیری را از شهر به خود اختصاص داده، بنابر این میتوانند نقش مهمی را در ایجاد شهر پایدار برای اردبیل ایفا کنند. نظریات بخش عمده ای از اکولوژیست ها نیز برگرفته شده از نظریات بزرگانی چون راشل لوییز کارسن (۱۹۶۲) و آلدو لئوپولد (۱۹۴۹) که هر دو اکولوژیست و آمریکایی بودند و همچنین جغرافی دانان متعددی به جنبه های زیست محیطی منظر است. ایشان بر این باور بودند که هر چه در جهت حفظ و تمامیت بقای محیط طبیعی کشورهای توسعه یافته و کمبود تجهیزات و کپی برداری محض از نظریه ها و خدمات انجام گرفته در کشورهای صنعتی بدون در نظر گرفتن بستر فکری در کشور، باعث ایجاد اصطکاک در برابر پدیده های نوین در داخل کشور میشود که بحث توسعه پایدار نیز از این قاعده مستثنی نیست (زندیه و جافرم؛ ۱۳۸۹، ۲۶، ۱۵). معیارهای توسعه پایدار محدوده های کناره آب، در خلال کنفرانس جهانی آینده شهرها (شهر ۲۱) و نمایشگاه اکسپو ۲۰۰۰ که در جولای سال ۲۰۰۰ در شهر برلین برگزار شد ۱۰ معیار برای توسعه پایدار محدوده های کناره آب شهری شامل: ۱. حفظ کیفیت آب و محیط زیست اطراف، ۲. کناره های آب بخشی از استخوانبندی اصلی شهر، ۳. هویت تاریخی شخصیت بخش، ۴. اولویت دادن به کاربری های مختلط، ۵. دسترسی مناسب و ایجاد فضاهای عمومی با کیفیتی بالا، ۶. برنامه ریزی با مردم و برای مردم، ۷. مشارکت عمومی عنصری کلیدی در پایداری، ۸. توسعه کناره های آب فرآیندی طولانی مدت، ۹. احیاء فرآیندی مداوم، ۱۰. کناره های آب از ارتباط بین المللی منتفع می باشد (ساشورپور و الیاسی، ۱۳۹۴: ۴۴، ۱۹).

۱۲- نقش بالیخلو در کالبد معاصر شهر اردبیل

رودخانه بالیخلو و فضای سبز دو طرف رودخانه در حال حاضر یکی از مکان‌های تفریحی استان اردبیل می‌باشد رودخانه بالیخلو در حال حاضر در قسمتهایی دارای مسیر پیاده روی می‌باشد که مورد استفاده مردم شهر اردبیل به خصوص در تعطیلات انتهای هفته می‌باشد و گاهی در اوایل فصل بهار که ماهی به رودخانه بالیخلو می‌آید مردم به ماهیگیری نیز می‌پردازند. حاشیه رودخانه بالیخلو فضایی برای تعامل مردم در گروه‌های سنی مختلف می‌باشد. رودخانه بصورت یک محور خطی از وسط شهر عبور کرده و استان اردبیل را به دو قسمت تقسیم کرده، بدیهی است که رودخانه بالیخلو عاملی موثر در شکل‌گیری مسیر حرکتی خیابان‌های دو طرف خود بوده که در امتداد رودخانه قرار گرفته‌اند. در ایام نوروز از نمادها و المان‌های نوروز برای تزئین و اهمیت بخشیدن به وجود این رودخانه استفاده می‌شود. بطور کلی، میتوان گفت؛ ایجاد بسترهای چند عملکردی و قابل تجهیز توسط استفاده کنندگان، امکان تجهیز فضا برای استفاده در مواقع مختلف روز و همچنین مراسم خاص، وجود تسهیلات الزام برای حضور گروه‌های مختلف سنی و اجتماعی، مکانیابی مناسب پلها با توجه به نیاز پیاده‌ها، تبدیل کردن پلها از محلی صرف برای عبور به محلی برای تفریح و تماس با آب، استفاده از سایه‌بان‌های موقت و دائم در مواردی که آفتاب آزاردهنده است، ایجاد محدوده‌های امن برای شنا و قایقرانی نقش به سزایی در زنده و پویا کردن کناره رودخانه‌ها خواهند داشت.

تصویر ۲- نقش بالیخلو در کالبد معاصر شهر اردبیل (منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹)

۱۲-۱- نگراره‌هایی در خصوص آینده‌ی شهر و رودخانه بالیخلو

۱۲-۱-۱- پایداری زیست محیطی

فضای سبز رودخانه می‌تواند به همراه رشد کالبدی شهری رشد نموده و نقش پررنگ‌تری را در پایداری زیست محیطی ایفا نماید. در این راستا به همراه رشد بناهای شهری در فضای سبز حومه رودخانه، مستلزم احداث بناهای تفریحی و اجتماعی خواهیم بود که در ذیل پیشنهادهایی در این زمینه ارائه شده است.

- بام‌های سبز: طراحی بناهای آبی در محدوده فضای سبز رودخانه بصورت بام‌های سبز بصورت سیستم گسترده، علاوه بر افزایش زیبایی فضای سبز شهری میتواند نقش مثبتی در پایداری زیست محیطی داشته باشد.
 - دیوارهای سبز: با تعبیه دیوارهای اکسیژن ساز با سیستم فعال در بناهای آبی میتوان در پاکیزگی هوای شهری تاثیرگذار بود.
 - پل‌های سبز: همانطور که می‌دانیم در مسیر رودخانه‌ها پل‌های متعددی از جمله پل‌های تاریخی و پل‌های فلزی ساخته می‌شود، با جایگزین کردن این پل‌ها با پل‌های سبز میتوان در افزایش سبزی و زیبایی فضای سبز حومه رودخانه تاثیرگذار بود.
- کاشت درختان بومی که سازگاری و در نتیجه ماندگاری بیشتری دارند.

۱۲-۱-۲- پایداری اجتماعی

در جهت افزایش نقش فضای سبز حومه رودخانه میتوان فضاهایی را برای تجمع و مشارکت مردم طراحی نمود که علاوه بر تشویق مردم برای حضور در چنین فضایی میتوان دلبستگی و مسئولیت حفظ و علاقه‌مندی به فضاهای سبز را در مردم ارتقا داد. با طراحی فضاهای جمعی برای سنین مختلف در حومه رودخانه میتوان وابستگی‌های اجتماعی را تقویت نمود. در این زمینه با طراحی فضاهایی برای جذب مردم از جمله: پاتق‌های شهری، آمفی تئاتر‌های روباز میتوان به مشارکت‌پذیری شهروندان کمک نمود.

۱۲-۱-۳- پایداری اقتصادی

توریسم ورزشی یکی از کسب و کارهای چند میلیارد دلاری است که در سال های گذشته همواره رشد سریعی داشته است بر اساس برآورد ها و بررسی های بعمل آمده در حال حاضر مسافرت های ورزشی ۴/۵ تریلیون دلار از سهم توریسم جهانی را به خود اختصاص داده است. اهمیت صنعت گردشگری و نقش آن در اقتصاد برخی کشورها، به ویژه کشور های درحال توسعه از جمله ایران که دارای پتانسیل های زیادی هستند، به اندازه ای است که درآمد حاصل از آن به اندازه درآمد ناشی از شاخه های اصلی تولید، تخمین زده میشود. (قادری، زاهد، ۸۴: ۱۴).

نتیجه گیری

استان اردبیل که بر اساس حضور رودخانه بالیخو در جوار رودخانه شکل گرفته است، سالیان دراز است که منبع آب زمین های کشاورزی و مصارف دیگر مردمان بومی اردبیل را تامین کرده است؛ و در زمان معاصر که به دلیل دخل و تصرف نادرست انسان محدوده سبز رودخانه بالیخو بسیار نابود شده است ولی با این حال مردم از فضای سبز موجود حومه رودخانه برای تفریح استفاده کرده و از حضور در این طبیعت درون شهری بهره میبرند. رودخانه های درون شهری همانگونه که میتوانند تاثیر مثبت و سودمندی داشته باشند، ممکن است به همان اندازه بر اثر دخل و تصرف نادرست انسان وسیله ای برای انتقال آلودگی و تبعات آلودگی محیط را به همراه داشته باشند. بدیهی است رودخانه های درون شهری به دلیل خطی بودن میتوانند بعنوان یک محور پایدار شهری عمل کند. مسلماً هرگونه دخل و تصرفی به رودخانه و فضاهای اطراف آن بدون توجه به خصوصیات و رفتارشناسی گونه های آن امری غیر حرفه ایست؛ بنابراین هرگونه برنامه ریزی باید پس از مطلع شدن از رفتارشناسی این محور خطی صورت گیرد. رودخانه می تواند به بهبود و افزایش سطح زیست محیطی، افزایش سطح اجتماعی از طریق ایجاد تجمع مردم در اطراف رودخانه و بهبود سطح اقتصادی از طریق جذب توریسم ورزشی، به پایداری شهری کمک نماید.

منابع

۱. جعفری، بهرام، سلیمی، مهدی (۱۳۹۷) سیری بر نمود هویتی و تاریخی معماری سنتی شهر اردبیل و نمونه گسست های هویتی در معماری معاصر آن، فصلنامه علمی تخصصی معماری شناسی، شماره ۴، دی ماه ۱۳۹۷
۲. خوش آینه، قنبرعلی، (۱۳۹۵)، معماری و هویت شهری شهر اردبیل، اولین کنفرانس ملی معماری اسلامی، میراث شهری و توسعه پایدار، تهران، موسسه بین المللی ایرانیان، اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان تهران
۳. امیری، پیمان، (۱۳۸۴)، در جستجوی هویت شهری اردبیل، نشر وزارت مسکن. شهر سازی، تهران
۴. زندیه، مهدی. (۱۳۸۹)، رهیافتی در منظر پایدار بر روی رودخانه های دایمی. مجله باغ نظر. شماره چهارده، سال هفتم،
۵. صدیق، لیلا؛ وحید قبادیان و حدیثه کامران کسمایی، (۱۳۹۷)، بررسی و احیا حاشیه رودخانه بالیخو شهر اردبیل با رویکرد حفظ هویت محیطی و طبیعت، پنجمین همایش بین المللی معماری و شهرسازی پایدار درخاورمیانه و جنوب آسیا، امارات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد امارات،
۶. لینچ، کوین (۱۳۹۷) سیمای شهر، ترجمه منوچهر مزینی، نشر دانشگاه تهران
۷. زندیه، مهدی، جعفرمن، محمود (۱۳۸۹)، رهیافتی در منظر پایدار بر روی رودخانه های دائمی، نشریه علمی- پژوهشی باغ نظر، شماره ۱۴، سال هفتم، تابستان ۱۳۸۹، صص ۱۵-۲۶.
۸. ساشورپور، مهدی، الیاسی، ابراهیم (۱۳۹۴)، طراحی شهری آبکنار با رویکرد توسعه پایدار مورد مطالعه رودخانه مهاباد، فصلنامه پژوهش های منظر شهر، سال دوم، شماره ۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، صص ۱۹-۴۴.
۹. محمدی سنگ لی، خشایار، قرشی، صدیقه (۱۳۹۵) توسعه پایدار شهری؛ رویکرد جهانی با راهکارهای محلی مطالعه موردی: بررسی معیارهای پایداری در معماری سنتی شهر یزد، فصلنامه مطالعات هنر و معماری، سال دوم، شماره ۴.
۱۰. مضطرزاده، حامد، حجتی، وحیده، (۱۳۹۳)، تحلیلی بر روند شکلگیری پارادایم توسعه شهری پایدار با تأکید بر جریان های زیست محیطی، دو فصلنامه پژوهش های منظر، سال اول، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، صص ۷۹-۸۹.
۱۱. لقایی، حسنعلی و احسان ارادتی، (۱۳۹۳)، نقش و تاثیر رودخانه های درون شهری در شکل گیری شهر اکولوژیک، همایش ملی معماری، عمران و توسعه نوین شهری، تبریز، کانون ملی انجمنهای صنفی مهندسان معمار ایران.
۱۲. امیر کیایی، سعید (۱۳۹۰). فضاهای سبز عامل توسعه معماری پایدار. اولین کنفرانس ملی عمران و توسعه، زیباکنار
۱۳. زر آبادی، زهرا و نیکی توکلی (۱۳۸۸). شاخص شناسی توسعه پایدار شهری، فصلنامه پژوهش مدیریت شهری، سال اول، شماره دوم.

۱۴. کشتکار قلاتی، احمد رضا و انصاری، مجتبی و سجاد نازی (۱۳۸۹). توسعه سامانه بام سبز بر اساس معیارهای توسعه پایدار در ایران. نشریه هویت شهر، سال چهارم، شماره ۶.
۱۵. خان سفید، مهدی (۱۳۹۰). اصول برنامه ریزی فضای سبز شهری، تهران، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، چاپ اول.
16. Gilman, R(1996), Sustaibility, <http://www.context.org/iclib/defs/aildef>. Html Francis, Robert, Positioning urban rivers within urban ecology, Urban Ecosyst (2012) 15:285–291, DOI 10.1007/s11252-012-0227-6.
17. Scottish, Richard (1987). information natural heritage trends, London.
18. Ulrich, R. S. (1981) natural, versus, urban, sciences; sompsycho_physiological, effects. Environ, Behave, Tokyo
19. Elliott, Christopher (2006). “Technical Sales Representative”: Soprema Canada. Email Correspondence, Toronto.
20. Del Barrio, Elena P (1998). Analysis of the Green Roofs Cooling Potential in Green Roofs, Energy and Buildings, Chicago.

واکاوی تأثیر مؤلفه های کالبدی بر احساس امنیت در فضاهای باز مجتمع های مسکونی؛ نمونه موردی: مسکن مهر پاسارگاد

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۰۱

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۹/۲۸

کد مقاله: ۵۳۵۹۱

نیلوفر لک^{۱*}، سیامک بهمنی^۲

چکیده

امنیت یکی از نیازهای مهم بشری و عاملی مؤثر در شکل گیری کالبد سکونتی برای انسان است، امنیت به سه گروه اجتماعی، فردی و ملی تقسیم و از ابعاد اقتصادی، کالبدی، اجتماعی- فرهنگی قابل ارزیابی است. هدف پژوهش فوق بررسی و تأکید بر مؤلفه های مؤثر کالبدی بر امنیت ساکنین در فضای باز مسکن مهر شهرستان پاسارگاد می باشد. همچنین در این مقاله سعی بر آن است تا با شناسایی عوامل کالبدی مؤثر در احساس امنیت محیط، مسیر برای ارائه راهکارهایی در راستای ارتقای وضعیت مسکن مهر در کشور هموار گردد. در این راستا ابتدا شاخص ها و معیارهای کالبدی مؤثر و مرتبط با مقوله امنیت، از منابع معتبر خارجی و داخلی استخراج شد. سپس شاخص های یاد شده در سؤالات پرسشنامه قرار گرفت. تحقیق حاضر از نوع توصیفی، همبستگی و به لحاظ هدف به جهت اعمال تغییرات از طرف دستگاه های اجرایی، تحقیق فوق یک تحقیق کاربردی محسوب می شود. روش تحقیق فوق پیمایشی از نوع دلفی و ابزار گردآوری داده ها مشاهده در ساعات مختلف شبانه-روز و پرسشنامه با استفاده از طیف لیکرت می باشد. به جهت کمی سازی اطلاعات پرسشنامه ها به تحلیل با نرم افزارهای excel2013-spss23 پرداخته شده است. حجم نمونه با اطمینان ۹۵٪ و انحراف استاندارد ۵٪ و حاشیه خطای ۵٪+/- با جامعه آماری ۱۰۷ خانوار با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۹۰ خانوار تعیین گردید و مورد ارزیابی قرار گرفته اند. روش آزمون و بررسی فرضیات تحقیق استفاده از همبستگی پیرسون می باشد. نتایج حاکی از آن است بین مؤلفه های کالبدی از قبیل از قبیل فرم فضا، اندازه فضا، آسایش بصری و محیطی، سازمان فضایی و مکان یابی و احساس امنیت رابطه معناداری وجود دارد که متأسفانه در طراحی مسکن مهر پاسارگاد به این موضوع توجه نشده است.

واژگان کلیدی: امنیت، مؤلفه های کالبدی، فضای باز، مسکن مهر، شهرستان پاسارگاد

۱- پژوهشگر دکترای معماری، مرکز تحقیقات معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران (نویسنده مسئول)
Niloofarlak70@yahoo.com

۲- کارشناسی ارشد مکانیک

۱- مقدمه

مسکن، از نخستین مسائلی است که بشر همواره با آن دست به گریبان بوده است و در تلاش برای دگرگونی و یافتن پاسخی مناسب و معقول برای رفع این نیاز است. نیاز هر انسان به سرپناه مطلوب، از جمله موارد مهم در طول زندگی وی محسوب می‌شود. رویکرد دولت هشتم و نهم در بخش مشکل تأمین مسکن با سیاست‌هایی مانند زمین صفر دنبال شد و با قوانینی همچون لایحه ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن به راهکارهایی اجرایی همانند طرح مسکن مهر انجامید. فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و پایدار و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی قشرهای اجتماعی پاسخ مناسب بدهند و پاسخگوی حداقل نیازها باشد (شریعتی، ۱۳۸۴). امنیت اجتماعی با فضا و ساخت‌وساز شهری ارتباط معناداری دارد (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۹). نیاز به امنیت، بنیادی‌ترین نیازهای انسان در جامعه بشری به شما می‌رود و امروزه از شاخصه‌های کیفی زندگی در شهرهاست در حالیکه فضاهای شهری امروزی، مؤلفه ای برای وقوع ناپهنجاری های شهری و در نتیجه عدم وقوع امنیت در شهر میباشد. امنیت را میتوان از دو بعد عینی و بعد ذهنی بررسی کرد. بعد عینی به مؤلفه‌های فیزیکی و کالبدی و بعد ذهنی به مؤلفه‌های اجتماعی باز میگردد که در پژوهش حاضر به تاثیر بعد عینی امنیت پرداخته شده است. همچنین رضایت مسکونی بخشی از حوزه رضایت از زندگی می‌باشد. (Campbell et al, 1976)

برنامه ریزی مسکن اقشارکم درآمد زمانی می تواند در راستای ارتقای کیفیت و رضایتمندی سکونت در این نواحی باشد که کلیه ابعاد رضایتمندی سکونت را همزمان مورد توجه قرار دهد. رضایتمندی سکونت متأثر از شرایط عینی (ابعاد کالبدی، اجتماعی و خدماتی) و بعد ذهنی (احساس امنیت) است؛ بنابراین اگر برنامه ریزی شهری خواستار تقویت این موضوع است، میبایست بهبود و ارتقای ابعاد فوق را در نظر داشته باشد. پس در این پژوهش به بررسی تاثیر مؤلفه‌های کالبدی بر احساس امنیت ساکنین مسکن مهر پاسارگاد در فضای بازپرداخته شده است. در این راستا سعی شده است به سوال اصلی پژوهش - چه رابطه ای میان متغیر کالبدی مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی با احساس امنیت وجود دارد؟ پاسخ داده شود؛ بنابراین با استفاده از ابزار پرسشنامه که توسط ساکنان مسکن مهر پاسارگاد صورت گرفت و سپس توسط ابزار SPSS پرسشنامه ها تحلیل و به بررسی رابطه بین متغیرهای مورد نظر و احساس امنیت پرداخته شد. نتایج تحقیق به اثبات فرضیه پژوهش - بین متغیرهای کالبدی از قبیل مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت رابطه معناداری وجود دارد- تاکید دارد.

۲- پیشینه تحقیق

در زمینه امنیت در فضاهای شهری، پژوهش های گوناگونی انجام گرفته شده است. اهمیت توجه به امنیت در فضاهای شهری برای ایجاد رضایتمندی شهروندان و همچنین کاهش آسیب اجتماعی، منجر شده است تا نظریه پردازان به بیان ایده هایی در خصوص مسائل مرتبط با امنیت محیط های شهری بپردازند که در ادامه به بررسی مهمترین نتایج به دست آمده از پژوهش ها پرداخته خواهد شد. اکبری و پاک بنیان (۱۳۹۱) در مقاله ای تحت عنوان تاثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان (نمونه موردی: محله نارمک و شهرک اکباتان شهر تهران)، به ارائه ضوابط کالبدی جهت ارتقای حس امنیت اجتماعی در فضاهای جمعی محیط های مسکونی می پردازند. نتایج بررسی کالبدی در محله نارمک و شهرک اکباتان نشان میدهد که فضاهای جمعی در محله نارمک واجد شاخصهای کالبدی موثر در کاهش موقعیتهای مجرمانه نظیر مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی و افزایش احساس امنیت اجتماعی است. این در حالی است که بررسی در فضاهای جمعی شهرک اکباتان نتایج متفاوتی را نشان میدهد و بر تاثیر شاخصهای کالبدی این فضاها نظیر مقیاس غیرانسانی فضا، عدم قابلیت نمایانی فرم فضا، آلودگی بصری، آلودگی نمادی، آلودگی نور و آلودگی محیطی بر افزایش پتانسیل وقوع جرم و کاهش احساس امنیت در این فضاها صحنه میگذارد. پور محمدی و قربانیان در پژوهش خود با عنوان ترس از جرم در فضای شهری؛ شناسایی مؤلفه‌های مکانی اثرگذار بر کنترل ترس و افزایش امنیت اجتماعی بر پایه چارچوبهای نظری، مؤلفه‌های محیطی زمینه ساز ترس در فضاهای شهری را استخراج و شاخص‌ها و سنجه‌های اثرگذار بر هر کدام را معرفی کرده است. بدین منظور، محله‌ها را به دو دسته امن و ناامن، تقسیم کرده و میزان اثرگذاری هر کدام از مؤلفه‌های مکانی - در سه دسته ساختاری، کارکردی و ادراکی - و شاخصها و سنجه‌های زیرمجموعه آنها، سنجه‌ها است. در نتیجه شاخص های محیطی تاثیرگذار بر کنترل از ترس و ارتقای احساس امنیت مانند بی نظمی های فیزیکی، الگوی کاربری زمین و کیفیت و کمیت فعالیت ها، عدم تعریف پذیری فضاها، فرسودگی فیزیکی بافت، مورد بررسی قرار گرفته است. سیدزاده ثانی و جلالی (۱۳۹۴) در مقاله خود با عنوان بررسی بسترهای قانونی جرم زا در پروژه مسکن مهر با توجه به اصول طراحی (CPTED) محیطی پیشگیری از جرم، به بررسی عدم حس امنیت ساکنان مسکن مهر از فضای زندگی خود میپردازد و دلیل این نارضایتی و عدم امنیت را تلاش دولت برای کاهش هزینه تولید مسکن میداند که سبب بلند مرتبه سازی، کوچک سازی و مکان یابی نامناسب طرح در حاشیه شهرهاست.

نیومن، با بیان نظریه فضای قابل دفاع (Space Defensible) (۱۳۸۷)، طراحی معماری و محیطی را عاملی بر بزهکاری دانست. در همین راستا ۴ عنصر طراحی فیزیکی که به خلق محیط های امن کمک میکنند را بیان کرد. در عنصر تقسیم بندی فضا، فضاهای خصوصی، نیمه خصوصی و عمومی تعریف شده است. تعبیه پنجره به شکلی که اجازه نظارت بر فضای بیرون را بدهد از عنصر دیگر طراحی فیزیکی میباشد. همچنین استفاده از اشکال متعارف و جایگیری دقیق در داخل مناطق شهری از دیگر شاخص های کالبدی در تأمین احساس امنیت است. جین جیکوبز (۱۳۸۶) معتقد است که حفظ امنیت شهر وظیفه اساسی خیابانها و پیاده راه های یک شهر است. وضوح مسیر در روز و شب، حذف موانع فیزیکی و کاربری های مزاحم در طول مسیر پیاده راه ها، استفاده از کفپوشهای مناسب باعث شده تا عابران پیاده با امنیت بیشتر از این فضاها استفاده نمایند. همچنین ایجاد تنوع فضایی در ایجاد ایمنی عابران نقش بسزایی دارد. در پژوهشی دیگر حسین مدی (۱۳۹۲) به بررسی آسیب شناسی کالبدی معماری مسکن مهر پرداخته و هدف از بررسی آن، شناخت آسیبها و شاخصهای معماری و شهرسازی بوده است... نتایج بدست آمده از پرسشنامه ها و مطابقت با شاخصهای استاندارد نشان میدهد که مسکن مهر مشترک قزوین به طور کلی با شاخصها مطابقت داشته است اما آنچه باعث عدم رضایت مردم شده است نبود تناسب در حجم ساختمانها به فضای باز، عدم توجه و طراحی برای آرامش انسانها، تراکم بالا و ... میباشد. یادآوری این نکته لازم است که نتایج بدست آمده تنها با تکیه بر تعدادی شاخص معماری- شهرسازی و تعداد افراد محدودی بوده است که در مسکن مهر ساکن شده اند یا در محدوده شهرک مهر مشترک مشاهده شدهاند و در صورت به کارگیری شاخصهای بیشتر این احتمال وجود دارد که نتایج تحت تأثیر قرار گیرند. قرآبی و همکاران (۱۳۸۹) کنترل دسترسی ها و محدودسازی آن ها، تغییر یا اصلاح کالبدی، نظارت بصورت مکانیکی (روشنایی و دوربین) و طبیعی (روزنه ها، پنجره ها و موانع طبیعی)، روشنایی و نحوه نورپردازی در شب، از اقداماتی میداند که میتواند کالبد فیزیکی شهر را برای تقویت و ارتقا حس امنیت بهبود بخشد.

جدول ۱- عوامل استخراجی موثر در ایجاد حس امنیت از دیدگاه پژوهشگران، منبع: نگارندگان

پژوهشگران	سال	عوامل مهم استخراجی
اکبری و پاک بنیان	۱۳۹۱	شاخصهای کالبدی موثر در کاهش موقعیتهای مجرمانه، مقیاس انسانی فضا، قابلیت نمایانی فرم فضا، آسایش بصری و محیطی و افزایش احساس امنیت اجتماعی. عدم آلودگی نمادی، عدم آلودگی نور و آلودگی محیطی
پور محمدی و قربانیان		شاخص های محیطی تأثیر گذار بر کنترل از ترس و ارتقای احساس امنیت مانند بی نظمی های فیزیکی، الگوی کاربری زمین و کیفیت و کمیت فعالیت ها، عدم تعریف پذیری فضاها، فرسودگی فیزیکی بافت
سیدزاده ثانی و جلالی	۱۳۹۴	دلیل ناراضیاتی و عدم امنیت، بلند مرتبه سازی، کوچک سازی و مکان یابی نامناسب طرح در حاشیه شهر ها
نیومن	۱۳۸۷	ادغام کاربری ها، تعبیه پنجره، استفاده از اشکال متعارف، جایگیری دقیق
جیکوبز	۱۳۸۶	استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر حضور ابنیه با سندهای مختلف در یک ناحیه، توجه به عنصرخیابان، نفوذ پذیر بودن، قابل دسترس بودن بافت، ملحوظ داشتن فعالیتهای مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط، اختلاط اجتماعی و انعطافپذیر بودن فضا.
مدی	۱۳۹۲	تناسبات در حجم ساختمان ها به فضای باز، توجه و طراحی برای آرامش انسان، تراکم کم
قرآبی و همکاران	۱۳۸۹	کنترل دسترسی ها و محدودسازی آن ها، تغییر یا اصلاح کالبدی، نظارت بصورت مکانیکی (روشنایی و دوربین) و طبیعی (روزنه ها، پنجره ها و موانع طبیعی)، روشنایی و نحوه نورپردازی در شب

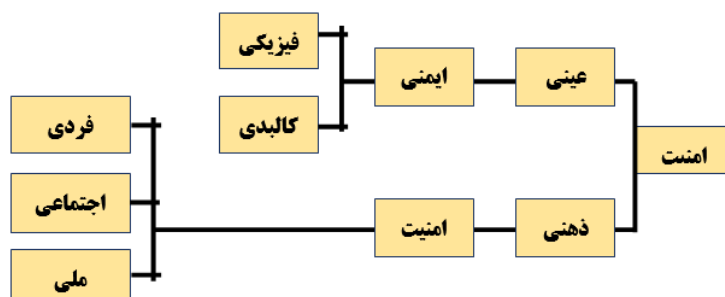
بررسی ها نشان می دهد که امنیت یکی از عوامل اصلی و مهم در انتخاب یک سرپناه سکونتی حتی موقت نیز تأثیرگذار است، در سر پناه موقت هم مخاطب می کوشد تا مکانی رات انتخاب کند که از تمامی عوامل تهدید کننده در امان باشدو بتواند با آرامش در کمال آسایش زندگی کند. در ادامه پژوهش به مؤلفه های موثر بر امنیت محیط های سکونتی و عوامل تأثیر گذار بر بوجود آوردن امنیت پرداخته خواهد شد.

۳- مبانی نظری

۳-۱- مفهوم امنیت

امنیت به معنای «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، ترس یاوجود آرامش، اطمینان، آسایش و اعتماد» است (ساروخانی، نویدنیا؛ ۱۳۸۵، ۸۸) و محصول برقراری نظم در جامعه است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر به عنوان یکی از حقوق اجتماعی انسان بیان شده و هم ردیف آزادی قرار گرفته است (صالحی، ۱۳۸۷، ۲۰-۲۲) نیاز به امنیت همواره از نیازهای اساسی انسان بوده که براساس طبقه بندی مازلو (A.H. Maslow, 1943) در رتبه دوم و بعد از نیازهای جسمانی و زیستی قرارداردو در صورت برآورده نشدن نسبی این نیاز، نیازهایبرده بالاتر انسان مانند نیاز به عشق، نیاز به احترام به طورنسبی برآورده نشده و انسان از دستیابی به

بالاترین نیاز خود که خود شکوفایی است باز میماند (پاکزاد، ۱۳۸۵، ۳۳) امنیت از سه لایه اصلی و متکامل تشکیل شده است که عبارتند از: امنیت فردی، امنیت اجتماعی و امنیت ملی. (اکبری، پاک بنیان، ۱۳۹۱، ۵۴) در این پژوهش منظور از امنیت، همان امنیت اجتماعی است؛ حالت فراغت همگانی از تهدیدی که رفتار غیرقانونی یک فرد (جرم)، ممکن است در تمامی یا در بخشی از یک جامعه پدید آورد (ساروخانی و نویدنیا، ۱۳۸۵، ۸۹) برخی صاحب نظران معتقدند امنیت از دو جنبه عینی و ذهنیت شکل شده که جنبه عینی و بیرونی آن همان ایمنی و جنبه ذهنی و درونی آن احساس امنیت نام دارد (کارگر، ۱۳۸۳، ۳۶) منظور از جرایم شهری، جرایمی است که در فضاهای عمومی شهری، یا مکانهایی که احتمال سرایت جرم از فضاهای عمومی به فضاهای خصوصی وجود دارد صورت میگیرد. ویژگی دیگر جرایم شهری این است که ناآشنا بودن افراد نسبت به هم منجر به تشدید آنها میشود. وقتی افراد نسبت به هم شناخت حاصل کرده باشند، دیگر نمیتوانند در فضاهای عمومی به ارتکاب جرم بپردازند و این کار را فقط در فضاهای خصوصی یا فضاهای خاص انجام میدهند (علی آبادی، ۱۳۸۵، ۷). مراد از کالبد فضای عمومی در این پژوهش همان عناصر و اجزای کالبدی تشکیل دهنده فضاهای عمومی باز می باشد که عبارتند از: کف، بدنه، سقف و عناصر مستقر در فضا (اثاثه شهری و پوشش گیاهی) و از آن جایی که هدف طراحی شهری تبدیل نیازهای فضایی - رفتاری مردم (از جمله نیاز به امنیت) به فضای کالبدی مناسب است (بحرینی، ۱۳۸۶، ۴۹) کالبد فضاهای باز عمومی به عنوان یکی از مهمترین محصولات طراحی شهری باید بتواند نیازها و توقعات استفاده کنندگانش را برآورده کند و در صورتی که نتیجه کار طراحی شهری نتواند نیاز به امنیت استفاده کنندگان از فضاها را ارضا کند، فضاهایی در شهر خلق میشوند که مردم در آنها احساس امنیت نمیکند و زمینه بروز رفتارهای ناهنجار و جرایم شهری فراهم میشود.

نمودار ۱- تقسیم بندی امنیت، منبع: نگارندگان

از آن جایی که امنیت اجتماعی در زمره عوامل اجتماعی تاثیرگذار کلان بر سرزندگی فضاهای شهری بوده و گلکار نیز در پژوهشی، سرزندگی را به همراه ۱۶ کیفیت دیگر که ایمنی و امنیت یکی از آنهاست آفریننده کیفیت طراحی شهری می داند؛ با جمع بندی مطالب گفته شده میتوان ادعا کرد اگر در نتیجه فرایند طراحی شهری، فضایی با ویژگیهای کالبدی مناسب و درخور فضای شهری امن و قابل دفاع خلق نشود، استفاده کنندگان از این فضاها همواره در این فضاها ترس از وقوع جرم داشته و احساس امنیت کافی برای حضور در این فضاها ندارند. این عدم حضور در فضاهای باز عمومی محلات مسکونی علاوه بر کاهش سرزندگی فضاهای عمومی و اختلال در کیفیت طراحی شهری، موجبات کاهش نظارت اجتماعی و در پی آن افزایش موقعیتهای مجرمانه در این فضاها را فراهم و در نهایت ناامنی هرچه بیشتر این فضاها را در پی خواهد داشت.

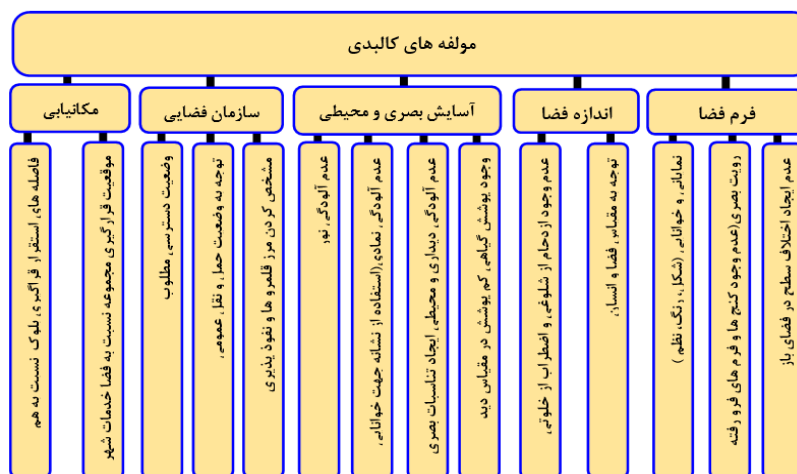
جدول ۲- عوامل استخراجی موثر در ایجاد حس امنیت از دیدگاه پژوهشگران، منبع: نگارندگان

عوامل مهم استخراجی	سال نشر	پژوهشگران
رهایی از خطر، تهدید، آسیب ترس، اطمینان، آسایش، اعتماد	۱۳۸۵	ساروخانی، نویدنیا
نظم، حقوق اجتماعی، آزادی	۱۳۸۷	صالحی
توجه به نیاز ردیف دوم دسته بندی مازلو	۱۳۸۵	پاکزاد
امنیت فردی، امنیت اجتماعی، امنیت ملی	۱۳۹۱	اکبری، پاک بنیان
امنیت ذهنی، امنیت عینی	۱۳۸۳	کارگر
عدم آشنایی افراد نسبت به هم	۱۳۸۵	علی آبادی
عناصر و اجزای کالبدی {کف، بدنه، سقف، مبلمان فضا، پوشش گیاهی}	۱۳۸۶	بحرینی

با توجه به مفاهیم مطرح شده از دیدگاه پژوهشگران مختلف شاهد بررسی امنیت از بعد و عناصر مختلف هستیم که علاوه بر عوامل مطرح شده، امنیت را می توان در بعد کالبدی از طریق عناصری چون فاصله استقرار قرارگیری بلوک ها نسبت به یکدیگر، مکانیابی درست مجتمع های مسکونی نسبت به فضاهای عمومی خدمات شهری، دید ساکنین نسبت به فضای باز، اختلاف سطح های موجود در فضاهای باز مورد بررسی قرار داد.

۳-۲- مؤلفه های کالبد معماری موثر در ایجاد امنیت

بایررسی های صورت گرفته در روند مبانی نظری می توان به دسته بندی مؤلفه های کالبدی موثر بر ایجاد امنیت در فضاهای باز مجتمع های مسکونی در نمودار ۲ اشاره نمود.

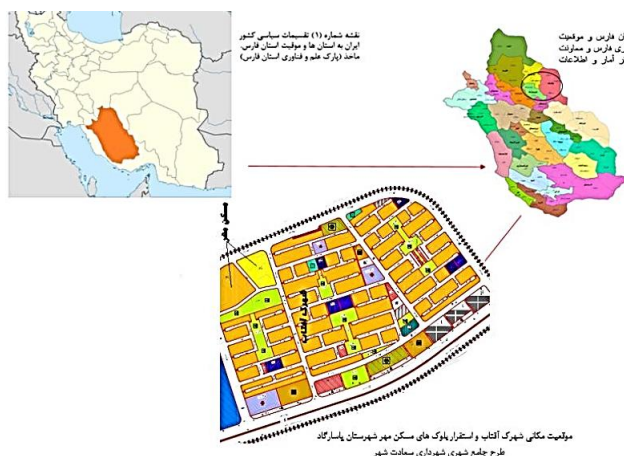

نمودار ۲- معیارهای کالبدی موثر بر ایجاد امنیت در فضای باز مجتمع های مسکونی، منبع: نگارندگان

مؤلفه ها ارایه شده به پنج دسته اصلی و چهارده عوامل تاثیرگذار به جهت شناخت مؤلفه ها در فضا های معماری تقسیم می شود؛ که در ادامه به تعریفی از هر مؤلفه و عوامل مرتبط با آن در جهت درک بیشتر پرداخته خواهد شد.

۳-۳- محدوده مورد مطالعه

مسکن مهر شهرستان پاسارگاد در سه نوع مخاطب مسکن کارگری، مسکن فرهنگیان و مسکن کمیته امداد در شرق شهر سعادت شهر ۲ کیلومتری جاده سعادت شهر_ ارسنجان در شهرک جدیدی به مساحت ۶۰ هکتار با کاربری های پیشنهادی. مسکونی. تجاری. اداری. ورزشی. فضای سبز. فرهنگی. بهداشتی. آموزشی و... واقع شده است که در حال حاضر صرفا آپارتمان های مسکن مهر کارگری و مسکن مهر فرهنگیان اجرا شده است.

تصویر ۱- موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه، منبع: نگارندگان

۴- روش تحقیق

تحقیق فوق از نوع توصیفی-همبستگی می باشد؛ که به لحاظ هدف یک تحقیق کاربردی است. در تحقیق حاضر تلاش گردیده با بررسی منابع و اسناد و مدارک موجود در خصوص هدف پژوهش به جمع آوری مبانی نظری تحقیق در ارایه مفهوم امنیت و بررسی دیدگاه های مختلف در فهم معانی آن پرداخته و به لحاظ نزدیک شدن به هدف نهایی تحقیق یعنی ارایه راهکارهایی برای ایجاد کالبد مناسب که احساس امنیت را افزایش دهد، به جمع آوری پیشینه تحقیق پرداخته و در انتهای مبانی نظری به شناخت موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه پرداخته خواهد شد. در نهایت عمده مطالعه باروش تحقیق پیمایشی با ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه محقق ساخت برای بررسی میزان روایی آن بین ۱۰ نفر از اساتید و جهت قابل فهم بودن بین ۲۰ نفر از ساکنین مجتمع مسکونی و آلفای کرنباخ به دست آمده ۰/۷۱۱ که نشان دهنده پایایی است و مصاحبه از ساکنین مجتمع مسکن مهر شهرستان پاسارگاد که در ۳ کیلومتری سعادت شهر واقع شده نسبت به بررسی تاثیرمؤلفه های مؤثر امنیت کالبدی برمیزان رضایت مندی از فضاهای باز مجموعه پرداخته و جهت کمی سازی داده های استخراجی به تحلیل با نرم افزارهای excel2013-spss21 پرداخته شد. حجم نمونه با اطمینان ۹۵٪ و انحراف استاندارد ۵٪ و حاشیه خطای ۵٪+/- با جامعه آماری ۱۰۷ خانوار با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۹۰ خانوار تعیین گردید. روش آزمون و بررسی فرضیات تحقیق استفاده از آزمون می باشد؛ که در نتیجه به ارایه متغیرهای مؤثر بر احساس امنیت و پیشنهادات در جهت ارتقاء آن و همچنین افزایش رضایتمندی پرداخته خواهد شد.

جدول ۳- معیارها و زیر معیارهای کالبدی مؤثر بر ایجاد امنیت در فضای باز مجتمع های مسکونی (منبع: نگارنده)

معیارها	زیر معیارها
فرم فضا	عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز
	رویت بصری (عدم وجود کنج ها و فرم های فرو رفته)
	نمایانی و خوانایی (شکل، رنگ، نظم)
اندازه فضا	توجه به مقیاس فضا و انسان
	عدم ازدحام و شلوغی و اضطراب از خلوتی
مؤلفه های کالبدی	وجود پوشش گیاهی کم پوشش در مقیاس دید
	عدم آلودگی دیداری و محیطی، ایجاد تناسب بصری
	عدم آلودگی نمادی، استفاده از نشانه جهت خوانایی
	عدم آلودگی نور
سازمان فضایی	مشخص کردن مرزهای قلمرو و نفوذ پذیری
	توجه به وضعیت حمل و نقل عمومی
	وضعیت دسترسی مطلوب
مکانیابی	موقعیت قرارگیری مجموعه نسبت به فضای خدمات شهری
	فاصله قرارگیری بلوک ها نسبت به هم

۵- تحلیل داده

جدول ۴- توزیع فراوانی جنسیت. منبع: نگارندگان

پاسخ دهندگان	گزینه ها	تعداد	درصد
ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد	مرد	۲۳	۲۵,۵
	زن	۶۷	۷۴,۵
	جمع کل	۹۰	۱۰۰

جدول ۵- توزیع فراوانی سن پاسخگویان. منبع: نگارندگان

پاسخ دهندگان	گزینه ها	تعداد	درصد
ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد	۲۰-۳۰	۲۲	۲۴,۵
	۳۰-۴۰	۳۷	۴۱,۵
	۴۰-۵۰	۲۴	۲۶,۵
	۵۰ و بالاتر	۷	۷,۵
	جمع کل	۹۰	۱۰۰

جدول ۶- توزیع فراوانی سال‌های سکونت پاسخگویان. منبع: نگارندگان

گزینه‌ها	تعداد	درصد
منزل شخصی	۶۳	۷۰
رهن و اجاره	۲۷	۳۰
جمع کل	۹۰	۱۰۰

جدول ۷- توزیع فراوانی نوع مالکیت پاسخگویان. منبع: نگارندگان

گزینه‌ها	تعداد	درصد
کمتر از ۵ سال	۷۱	۷۸,۵
۵ تا ۱۰ سال	۱۹	۲۱,۵
جمع کل	۹۰	۱۰۰

۶- تحلیل استنباطی داده‌ها

آزمون بین مؤلفه فرم فضا و احساس امنیت: جدول ۶ به بررسی رابطه بین فرم فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد پرداخته است. با توجه به اینکه سطح معناداری این دو متغیر برابر با ۰/۰۰ (کمتر از ۰,۰۵) است، میتوان گفت رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد.

جدول ۸- همبستگی مؤلفه فرم فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

فرم فضا	احساس امنیت	
	Pearson Correlation(همبستگی)	.769**
	Sig. (2-tailed)(معناداری)	0.001
	N(تعداد)	90

جدول ۹- رابطه بین معیارهای فرم فضا و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

احساس امنیت		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
.001	-.490	عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز
.013	-.529	رویت بصری (عدم وجود کنج‌ها و فرم‌های فرو رفته)
.001	.406	نمایی و خوانایی (شکل، رنگ، نظم)

جدول ۷ نشان می‌دهد رویت بصری (عدم وجود کنج‌ها در بدنه ساختمان و همچنین فرم‌های فرورفته) با ضریب -۰,۵۲۹- عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز با ضریب -۰,۴۹۰- از مهمترین عوامل تأثیرگذار فرم فضا در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمده است. آزمون بین مؤلفه اندازه فضا و احساس امنیت: بین مؤلفه اندازه فضا و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۰- همبستگی مؤلفه اندازه فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

اندازه فضا	احساس امنیت	
	Pearson Correlation(همبستگی)	.573**
	Sig. (2-tailed)(معناداری)	0.001
	N(تعداد)	90

جدول ۱۱- رابطه بین معیارهای اندازه فضا و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

احساس امنیت		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
.001	-.508	توجه به مقیاس فضا و انسان
.015	-.490	عدم ازدحام و شلوغی و اضطراب از خلوتی

آزمون بین مؤلفه آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت: بین مؤلفه آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۲- همبستگی مؤلفه آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت ساکن مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

آسایش بصری و محیطی	احساس امنیت	
	Pearson Correlation(همبستگی)	.773**
	Sig. (2-tailed)(معناداری)	0.001
	N(تعداد)	90

جدول ۱۳- رابطه بین معیارهای آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

احساس امنیت		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
.003	.311	وجود پوشش گیاهی کم پوشش در مقیاس دید
.001	.352	عدم آلودگی دیداری و محیطی، ایجاد تناسبات بصری
.000	.397	عدم آلودگی نمادی، استفاده از نشانه جهت خوانایی
.001	.522	عدم آلودگی نور

جدول ۱۳ نشان می‌دهد، آلودگی نور (عدم نورپردازی مناسب) با ضریب ۰.۵۲۲، از مهمترین عوامل تأثیرگذار آسایش بصری و محیطی در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمده است.

آزمون بین مؤلفه سازمان فضایی و احساس امنیت: بین مؤلفه سازمان فضایی و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۴- همبستگی مؤلفه سازمان فضایی و احساس امنیت ساکن مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

سازمان فضایی	احساس امنیت	
	Pearson Correlation(همبستگی)	.598**
	Sig. (2-tailed)(معناداری)	0.001
	N(تعداد)	90

جدول ۱۵- رابطه بین معیارهای سازمان فضایی و احساس امنیت. (منبع: نگارندگان)

احساس امنیت		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
.000	.461	مشخص کردن مرزهای قلمرو و نفوذ پذیری
.013	.363	توجه به وضعیت حمل و نقل عمومی
.02	.440	وضعیت دسترسی مطلوب

آزمون بین مکان یابی و احساس امنیت: بین مؤلفه مکانیابی و احساس امنیت ساکنین رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۶- همبستگی مؤلفه مکانیابی و احساس امنیت ساکن مجتمع مسکن مهر پاسارگاد. منبع: نگارندگان

مکانیابی	احساس امنیت	
	Pearson Correlation(همبستگی)	.711**
	Sig. (2-tailed)(معناداری)	0.01
	N(تعداد)	90

جدول ۱۷- رابطه بین معیارهای مکانیابی و احساس امنیت. منبع: نگارندگان

احساس امنیت		متغیرهای مستقل
معناداری	همبستگی پیرسون	
.001	-.575	موقعیت قرارگیری مجموعه نسبت به فضای خدمات شهری
.015	-.541	فاصله قرارگیری بلوک ها نسبت به هم

بحث و نتیجه گیری

امروزه توجه به مفهوم امنیت و روشهای ارتقاء آن، امروزه به عنوان یکی از اولویتهای اساسی در طراحی و برنامه ریزان شهری تبدیل شده است. توجه به امنیت شهری به عنوان بستر اساسی برای رفع نیازهای اساسی زندگی، ایجاد تعاملات اجتماعی و ارائه خدمات عمومی و در نتیجه ایجاد شهری پویا و سرزنده، مورد اتفاق نظر عمومی نظریه پردازان است. بی تردید نمیتوان عوامل کالبدی را در ایجاد احساس امنیت نادیده گرفت. عوامل کالبدی از قبیل فرم فضا، اندازه فضا، آسایش بصری و محیطی، سازمان فضایی و مکانیابی و زیر معیارهای هر کدام، از عوامل ایجاد احساس امنیت شمرده میشوند. لکن در طراحی ساختمان ها و فضای باز آنها باید مورد توجه قرار بگیرد. با این وجود آمارهای مختلف در بررسی احساس امنیت در مجتمع های مسکونی نشانگر این است علیرغم اینکه طراحی می تواند در ایجاد احساس امنیت اثرگذار باشد، به نظر می رسد ریشه برخی از نا امنی ها را باید در عدم توجه برنامه ریزان و طراحان در تدوین و اجرای برنامه ها و طراحی های بهینه جستجو کرد که نیازمند ارائه راهکارهای مناسب در بهبود امنیت شهری است.

همبستگی بین فرم فضا و احساس امنیت معیندار است. با توجه به اینکه سطح معناداری این دو متغیر برابر با ۰/۰۰۱ (کمتر از ۰/۰۵) است، میتوان گفت رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با ۰/۶۶۹ است که نشان دهنده همبستگی بالا و مستقیم بین دو متغیر است. عدم ایجاد اختلاف سطح در فضای باز با ضریب (۰/۴۹۰-)، روئت بصری (عدم وجود کنج ها و فرم های فرورفته) با ضریب (۰/۵۲۹-)، نمایانی و خوانایی با ضریب (۰/۴۰۶) از مهمترین عوامل کالبدی تاثیر گذار فرم فضا در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمد. بین اندازه فضا و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد نیز رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با ۰/۵۷۳ است که نشان دهنده همبستگی متوسط و مستقیم بین این دو متغیر است. توجه به قیاس فضا و انسان با ضریب (۰/۵۰۸-)، عدم ازدحام و شلوغی و اضطراب از خلوتی با ضریب (۰/۴۹۰-) از مهمترین عوامل تاثیرگذار اندازه فضا بر افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به دست آمد. همچنین قابل به ذکر است با کاهش اکثر این مؤلفه ها میتوان احساس امنیت را افزایش داد. بین آسایش بصری و محیطی و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با (۰/۷۳۳) است. وجود پوشش گیاهی کم پوش در مقیاس دید با ضریب (۰/۳۱۱-)، عدم آلودگی دیداری و محیطی، ایجاد تناسب بصری با ضریب (۰/۳۵۲)، عدم آلودگی نمادی با ضریب (۰/۳۹۷) و عدم آلودگی نور با ضریب (۰/۵۲۲)، از مهمترین عوامل تأثیرگذار آسایش بصری و محیطی در افزایش احساس امنیت به دست آمده است. بین سازمان فضایی و احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با (۰/۵۹۸) است. مشخص کردن مرزهای قلمرو و نفوذ پذیری با ضریب (۰/۴۶۱)، توجه به وضعیت حمل و نقل عمومی با ضریب (۰/۳۶۳)، وضعیت دسترسی مطلوب نیز با ضریب (۰/۴۴۰) از مهمترین عوامل تأثیرگذار اصول سازمان فضایی در افزایش احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر به دست آمده است. بین مکانیابی و احساس امنیت نیز رابطه معناداری وجود دارد. میزان همبستگی این دو متغیر برابر با (۰/۷۱۱) است. موقعیت قرارگیری مجموعه نسبت به فضای خدمات شهری با ضریب (۰/۵۷۵) و فاصله قرارگیری بلوک ها نسبت به هم با ضریب (۰/۵۴۱) از عوامل تأثیر گذار بر ایجاد احساس امنیت ساکنین مجتمع مسکن مهر پاسارگاد است.

احساس ناامنی شهروندان و همبستگی اماری میان مؤلفه های کالبدی و امنیت نشان میدهد که در مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به آسایش بصری و محیطی که خود شامل زیر مجموعه های تناسب، فقدان روشنایی، عدم نشانه ها، وجود فاضلاب که از جمله مهمترین مؤلفه های اثر گذار بر امنیت میباشد، توجه نشده است؛ اما با افزایش و ایجاد خوانایی نشانه ها و علایم در فضای عمومی (آلودگی نمادی)، قرار دادن نمادها و علایم کافی و مناسب در ورودی ها و خروجی های فضاهای عمومی، نشانه گذاری مسیرهای ارتباطی در فضاهای عمومی، هماهنگی نور و رنگ مصالح در بدنه فضاهای جمعی (آلودگی دیداری)، هماهنگی تعداد طبقات و احجام ساختمانی در بدنه های فضاهای جمعی، خوانایی در فرم کالبدی بدنه فضاهای جمعی، کمیت و کیفیت مناسب روشنایی ها در فضاهای جمعی (آلودگی نور)، جانمایی مناسب روشنایی ها در فضاهای جمعی، بهداشتی بودن کانال های فاضلاب و تاسیسات در فضاهای عمومی (آلودگی محیطی)، طراحی و جانمایی مناسب سطل های زباله همگانی در فضاهای جمعی میتوان آسایش بصری و محیطی که بیشترین تاثیر را بر احساس امنیت دارد، تأمین کرد. همچنین همبستگی اماری میان مؤلفه های کالبدی و امنیت نشان میدهد که در مجتمع مسکن مهر پاسارگاد به اندازه و فرم فضا که خود شامل زیر مجموعه های اندازه فضا و فرم فضا که از جمله مهمترین مؤلفه های اثر گذار بر امنیت میباشد، توجه نشده است. با پرهیز از طراحی فضاهای فرعی و پرت در فضاهای عمومی (مقیاس فضا)، طراحی مسیرهای ورودی و خروجی مناسب به فضاهای عمومی، چیدمان مناسب مبلمان شهری جهت افزایش دعوت کنندگی فضاهای عمومی (ازدحام)، استفاده از فرم مصالح مناسب مبلمان شهری جهت افزایش دعوت کنندگی، پرهیز از طراحی و برجای ماندن فضاهای خالی در فضاهای جمعی (قابلیت نمایانی فرم)، پرهیز از طراحی فضاهای U شکل نامناسب در فضاهای عمومی، پرهیز از طراحی پوشش گیاهی نامناسب در فضا به منظور رویت پذیری همه جانبه فضا میتوان در ایجاد مؤلفه اندازه و فرم فضا که دومین عامل مهم در ایجاد احساس امنیت است، به وجود آورد و در نتیجه با طراحی مناسب و با توجه به اصول ذکر شده می توان احساس امنیت در فضاهای باز را افزایش داد.

منابع

۱. اکبری، رضا. پاک بنیان، سمانه. (۱۳۹۱). تاثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان (نمونه موردی: محله نارمک و شهرک اکباتان شهر تهران). نشریه هنرهای زیبا. دوره ۱۷. شماره ۲. ۵۳-۶۴
۲. بحرینی، سیدحسین. (۱۳۸۶). فرایند طراحی شهری، دانشگاه تهران، تهران
۳. پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۵). مبانی نظری و فرایند طراحی شهری. شهیدی. تهران
۴. پور محمدی، محمدرضا. قربانیان، مهشید. (۱۳۹۳). ترس از جرم در فضای شهری؛ شناسایی مؤلفه‌های مکانی اثرگذار بر کنترل ترس و افزایش امنیت اجتماعی بر پایه چارچوب‌های نظری. نشریه آرمان شهر. شماره ۱۹. ۱۹۰-۱۷۷
۵. جیکوبز، جین. (۱۳۸۶). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، دانشگاه تهران
۶. ساروخانی، باقر. نویدنیا، منیژه. (۱۳۸۵). امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران. فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۲۲. ۸۷-۱۰۸
۷. سید زاده ثانی، سید مهدی. جلالی، محدثه. (۱۳۹۴). بررسی بسترهای قانونی جرم‌زا در پروژه مسکن مهر با توجه به اصول طراحی (محیطی پیشگیری از جرم. (CPTED). فصلنامه وکیل مدافع. شماره ۱۴. ۵۲-۲۹
۸. شریعتی، سعید. (۱۳۸۴). بررسی احساس امنیت عمومی در استان خراسان. پژوهشکده اقبال، جهاد دانشگاهی مشهد
۹. صالحی، اسماعیل. (۱۳۸۷). ویژگی‌های محیطی فضاهای شهری امن، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، تهران
۱۰. علی آبادی، جواد. (۱۳۸۱). نقش فضاهای شهری در تأمین امنیت اجتماعی، ماهنامه شهرداری ها، شماره ۴۱. ۵-۱۳
۱۱. کارگر، بهمن. (۱۳۸۳). امنیت شهری، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران
۱۲. مدی، حسین. شعبانیان، مهشید. متقی نیا، تینا. (۱۳۹۲). آسیب شناسی فرهنگ و معماری ایرانی در مسکن مهر شترک قزوین. همایش ملی معماری و شهرسازی انسان گرا، قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
۱۳. مدنیپور، علی. (۱۳۷۹). طراحی فضای شهری، ترجمه: فرهاد مرتضایی. تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری
۱۴. نیومن، اسکار. (۱۳۸۷). خلق فضاهای قابل دفاع، فائزه رواقی و کاوه صابر، طحان، تهران نیومن، اسکار. (۱۳۸۷). خلق فضاهای قابل دفاع، فائزه رواقی و کاوه صابر، طحان، تهران
15. Campbell, A. Converse, P.E. Rodgers, W.L. (1976). The Quality of American Life. Russell Sage Foundation. New York
16. Maslow, A.H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review. 50(4). 370-96.

تأثیر نظارت همگانی بر عملکرد مدیریت شهری به عنوان شاخصه پدافند غیرعامل با تأکید بر سرمایه اجتماعی

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۵/۲۲

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۲۰

کد مقاله: ۶۳۶۶۲

مرتضی ملکوتی نیکو^۱

چکیده

در عصر حاضر مقوله پدافند غیرعامل به عنوان یکی از مباحث اصلی در طراحی شهرها در جهت مقابله با شرایط بحرانی و یا تهاجم خارجی در جهت کاهش حداکثری خسارات وارده در برابر تهدیدات و آسیب ها مورد استفاده مدیران و برنامه ریزان شهری می باشد. با توجه به تعریف پدافند غیرعامل مبنی بر استفاده از ابزار غیرنظامی در جهت اتخاذ تدابیر و تمهیدات مربوط به موضوع یاد شده، بحث سرمایه های اجتماعی و انسجام ملی و مردمی در اعتماد به مجریان و مسئولان در اجرای برنامه های مربوطه بسیار حائز اهمیت می باشد. در مقاله حاضر کوشش بر این است تا ضمن تعریف و توضیح پدافند غیرعامل شهری و مؤلفه های مربوط به آن تعریفی از نظارت همگانی به عنوان یکی از منابع آفرینش اعتماد، رضایت و مشارکت مردمی در امور مرتبط با مدیریت شهری و در نتیجه تولید سرمایه های اجتماعی شهری صورت پذیرد. معالاً اینکه تأثیر نظارت همگانی بر موضوع پدافند غیرعامل شهری و اهمیت آن به جهت دارای نقش بودن در سرمایه های اجتماعی تبیین می گردد.

واژگان کلیدی: مدیریت شهری، سرمایه های اجتماعی، پدافند غیرعامل، نظارت همگانی

۱- لیسانس مدیریت امور فرهنگی، ارزیابی فرهنگی، مسئول دفتر معاونت توسعه منابع انسانی شهرداری منطقه ۶

۱- مقدمه

فلسفه شکل‌گیری شهرها (زندگی دسته‌جمعی) عامل دفاع بوده است. ابتدایی‌ترین و درعین حال حیاتی‌ترین نیازمندی هر موجود زنده‌ای در طبیعت، مسکن به معنا و مفهوم مأوا و سرپناه است. این اصل در میان تمام حیوانات صادق است. حیوانات لانه‌های خود را طوری می‌سازند که حتی‌الامکان از دید دشمنان مخفی باشد، راه در رو داشته باشد، از گزند خطرات طبیعی هم به دور باشد. این اصل در میان انسان‌ها هم مصداق دارد، امنیت جانی و مالی انسان‌ها اصلی‌ترین راهبرد در تصمیم‌گیری‌های کلان کشورها برای برنامه‌ریزی شهری است (کامران، امینی و همکاران، ۱۳۹۱). سرمایه اجتماعی مفهومی جامعه‌شناسی است که از جمله مفاهیم سخت و پیچیده این علم است که به سرعت به رشته‌های علمی گوناگون راه یافته و همه‌گیر شده است. از یک منظر می‌توان ادعا کرد که سرمایه اجتماعی عمدتاً مبتنی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی می‌باشد و شناسایی آن به عنوان یک سرمایه چه در سطح مدیریت کلان و چه در سطح مدیریت سازمان‌ها و غیره می‌تواند شناخت جدیدی را از سیستم‌های اقتصادی - اجتماعی ایجاد کرده و مدیران را در مدیریت بهتر سازمان‌ها یاری کند. (فوکویاما، ۱۹۹۵)

وجود محیطی امن برای زندگی شهری و انجام فعالیت‌های مرتبط با کاربری‌های تعیین و تعریف شده با کارکرد شهری و عملکردها و کاربری‌های منطبق با اهداف و مقاصد که ساخت و عمران شهری بر مبنای آن سیاست‌ها و اصول پایه‌گذاری شده است. در کنار سایر نیازهای فیزیولوژیک انسان نظیر تغذیه، سرپناه، بهداشت از ضروریات و نیازهای اصلی انسان است. به گونه‌ای که احساس نا امنی از محیط و نگرانی‌های ناشی از آن، سایر فعالیت‌های شهری را تحت الشعاع قرار داده و اگر استمرار یابد نوعی اختلال در فعالیت‌های شهری را سبب شده و باعث کاهش پایداری و پویایی گردیده و به تبع آن تزلزل و عدم ثبات را نمایش می‌دهد (نظری، ۱۳۸۳). وقتی بحث از پدافند غیر عامل مطرح می‌گردد موضوع اقدامات عمرانی و فیزیکی و تغییرات در کاربری‌ها و نوع استفاده از مبلمان و تاسیسات شهری و غیره به اذهان مخابره می‌گردد. در صورتیکه که یکی از چالش‌های اصلی در هنگام بحران و وقوع تهاجم به جامعه حفظ انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی به مدیریت جامعه و مشارکت با عوامل مدیریتی در کنترل شرایط می‌باشد که در این صورت میزان آسیب‌پذیری و بازیابی و حصول به شرایط پایدار به کمترین حد ممکن ارتقاء پیدا می‌کند. امروزه ملاحظات دفاعی و امنیتی و لحاظ نمودن اصول پدافند غیرعامل در طراحی و استراتژی کلان توسعه پایدار و هویت بخشی و امنیت جزء اصول بنیادین در این بخش به حساب می‌آید. اما آنچه امروزه به نظر می‌رسد بنحو موثری در امنیت ملی و توسعه پایدار می‌تواند تأثیرگذار باشد، مفهوم سرمایه اجتماعی است، که از آن بهره‌برداری لازم نشده است. در این ارتباط لزوم بازیابی اهداف پدافند غیرعامل در تعامل با سرمایه اجتماعی امری ضروری به نظر می‌رسد. (بیلکی، ۱۳۹۳)

۲- پیشینه پژوهش

بررسی‌های به عمل آمده در زمینه پژوهش‌های سرمایه اجتماعی حاکی از آن است که قریب به اتفاق این تحقیقات بامحوریت عوامل تأثیرگذار بر اعتماد انجام شده است، بنابراین در این محث تلاش بر تبیین میزان تأثیر اعتماد اجتماعی به مدیریت شهری صورت گرفته است. از نخستین مطالعات در این زمینه میتوان به مطالعات پوتنام (۲۰۰۱) اشاره کرد. که تفاوت‌های کارآمدی اداری و پاسخگویی آنها به نیازهای شهروندان میان دو بخش شمال و جنوب ایتالیا را مورد بررسی قرار داده است. تام رایس (۲۰۰۱) در مقاله‌ای با عنوان سرمایه اجتماعی و حکمرانی شهری، اثر سرمایه اجتماعی موجود در اجتماعات و درگیرشدگی مدنی افراد به عنوان سرمایه اجتماعی، مایه تشویق و وادار کردن حکومت به حکمروایی بهتر با پاسخگویی و کارآمدی بیشتر شده است. مجید وحید و مسعود حبیبی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان: ارزیابی نهادی حکمرانی شهری در تهران با تأکید بر نظارت همگانی به موضوع نظارت همگانی به عنوان یک نهاد عرفی - اجتماعی و فصل مشترک و پیش زمینه تحقق و دستیابی به دیگر ملاحظات حکمرانی و شاخصهای آن در بعد شهری اشاره کرده و در پی اثبات فرضیه خود مبنی بر اینکه؛ نظارت همگانی می‌تواند در جایگاه یک نهاد بومی، پیش زمینه حکمرانی شهری و حلقه واسطی برای تحقق شاخص‌های آن باشد.

زینب بیلکی، (۱۳۹۳)، سرمایه اجتماعی و پدافند غیرعامل، به بررسی و تحقیق در خصوص سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع غنی‌سازی کنش‌های اجتماعی، افزایش تمایل به مشارکت، ایجاد کننده انسجام و آگاهی و اعتماد اجتماعی که با انجام کنش‌های هدفمند قابل دسترسی است. پرداخته و نتایج بدست آمده از این مطالعه بیانگر نقش تأثیر گذار و تعیین کننده سرمایه اجتماعی در ارتباط با تحقق پدافند غیرعامل است. فرهاد احمدی و شکوفه دارابی، (۱۳۹۳)، مدیریت بحران و پدافند غیرعامل به بررسی راهکارهای مناسب برای به حداقل رسانیدن تأثیر بحران‌ها و تهدیدات دشمن بر زیر ساختهای حیاتی، حساس و مهم ارائه شود.

۳- روش تحقیق

این پژوهش، از نوع بنیادین و نظری است و روش جمع آوری داده ها در این پژوهش اسنادی و کتابخانه ای و شیوه تحلیل اطلاعات نیز توصیفی-تحلیلی می باشد. در این تحقیق، با استفاده از منابع مکتوب، جمع آوری داده ها با استفاده از منابع کتابخانه ای و اسناد و مدارک موجود گردآوری و تجزیه و تحلیل شده است.

۴- مبانی نظری و تعاریف عملیاتی

۴-۱- مدیریت شهری

امروزه مدیریت شهری در جهان تحول اساسی یافته است. مدیریت شهری در شهرها در راستای ایجاد و تامین امنیت رفاه و آسایش ساکنان خود فعالیت می کند. مدیریت شهری دارای تشکیلات وسیعی است و نقش مهمی در موفقیت برنامه ها و طرح های توسعه شهری و همچنین رفع نیاز جمعیت، عبور و مرور در شهر، رفاه عمومی، مسکن، کاربری زمین، تفریح، فرهنگ، اقتصاد، تاسیسات زیربنایی و امثال آن ها بر عهده دارد (تقوایی، صفراآبادی، ۱۳۹۰). مدیریت شهری عبارت است از اداره امور شهر به منظور ارتقای مدیریت پایدار مناطق شهری در سطح محلی با در نظر داشتن و تبعیت از اهداف و سیاست های ملی، اقتصادی و اجتماعی کشور. مدیریت شهری عبارت است از یک سازمان گسترده متشکل از عناصر و اجزای رسمی و غیررسمی مؤثر و ذیربط در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهری با هدف اداره، کنترل و هدایت توسعه همه جانبه و پایدار شهر (حاجیانی، رضائی، فلاح زاده، ۱۳۹۱). هدف تئوریک سیستم مدیریت شهری، تقویت فرایند توسعه شهری است به نحوی که در سطح متعارف جامعه زمینه و محیط مناسبی برای زندگی راحت، امن و کارآمد شهروندان، به تناسب ویژگی های اجتماعی و اقتصادی فراهم شود. در قالب این هدف کلان می توان سه هدف خرد فراگیر برای تمام سیستم های مدیریت شهری به شرح زیر تعیین کرد: حفاظت از محیط فیزیکی شهر، تشویق توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار، ارتقاء شرایط کار و زندگی کلیه شهروندان با توجه ویژه به افراد و گروه های کم درآمد (سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، ۱۳۹۰).

۴-۲- نظارت همگانی

نظارت همگانی به عنوان یک نهاد عرفی-اجتماعی، فصل مشترک و در واقع پیش زمینه تحقق و دستیابی به دیگر ملاحظات حکمرانی و شاخص های آن محسوب می شود. ایجاد انگیزه، توانمندسازی و مشارکت دادن افراد در واقعیات زندگی روزمره شهری و مسئولیت پذیری متقابل از سوی شهروندان و مدیران شهری و پاسخگویی از سوی مجموعه مدیریت شهری شهروندان در کلیه امور شهری است. بواسطه نظارت همگانی و در قالب یک شبکه اجتماعی گسترده از ناظرین غیررسمی ضمن اینکه بستر مقتدرسازی شهروندان، انگیزه بخشی به آنها برای مشارکت معنادار و فعالانه فراهم می شود، سرمایه اجتماعی و اعتماد متقابل بین همه ذینفعان و مدیران شهری افزایش می یابد و به تبع آن مشارکت فعالانه نیز محقق می گردد.

نظارت همگانی به عنوان یک نهاد مدنی و بر مبنای حکمرانی، الگویی مشارکتی و شامل ارتباط ویژه ای است که کانال ها و جهت های ارتباطی آن از بیرون به درون، از پایین به بالا و به مثابه سرمایه اجتماعی، بیانگر نظارت مردم بر حاکمیت است. مفهوم نظارت همگانی عالی ترین سطح مشارکت اجتماعی است (کاظم زاده، اکبر، ۱۳۸۹). نظارت همگانی قاعده ای عرفی- نهاده ای است و به دنبال بهره برداری بهینه از نقطه نظرات شهروندان به واسطه لایه های مشارکت آنها در قالب های متعدد از جمله انتقاد، پیشنهاد، شکایت و تقدیر و تشکر است تا با انسجام دادن به هریک از قالب ها و پاسخ به موقع، نسبت به انعکاس آن در درون سیستم با هدف اصلاح و ارتقاء اقدام نماید. (قلی پور، رحمت الله، ۱۳۸۴). این بعد از نظارت ضمن اینکه می تواند در سطح درون سازمانی، بهره گیری از مشارکت معنادار مردمی را فراهم سازد در سطح برون سازمانی نیز موجب پرورش روحیه مسئولیت پذیری مردم در قبال شهر و در واقع محیط زندگی خود شود و اعتمادسازی متقابل بین حاکمیت و مردم نیز افزایش دهد. (وحید، مجید، حبیبی، مسعود، ۱۳۹۵). نظارت همگانی وجهی از رابطه مردم و حکومت در ابعاد فرامکانی و فرازمانی است که توصیف آن منوط به شناسایی مؤلفه های این نوع از رابطه و اثربخشی های آن خواهد بود؛ این شکل از نظارت زمینه و بسترهای توانمندسازی اجتماعی، افزایش مشارکت معنادار شهروندان، رضایت مندی عمومی ذینفعان، ارتقای سطح اعتماد و سرمایه اجتماعی و تواناسازی سیستم برای بهبود مستمر خود در جهت ارتقای سطح سلامت سازمانی و افزایش اثربخشی و کارآمدی را فراهم میکند (سازمان بازرسی شهرداری تهران، ۱۳۹۱).

۴-۳- پدافند غیرعامل

پدافند غیرعامل در جهان از قدمتی به اندازه تاریخ زندگی انسان برخوردار است و در طول تاریخ همیشه جزء مهمی از زندگی بشر بوده و مجموعه اقدامات بنیادی و زیربنایی است که در صورت به کارگیری میتوان به اهدافی از قبیل: تقلیل خسارات و صدمات، کاهش قابلیت و توانایی عوامل بحران را و حفظ ابتکار عمل و کنترل شرایط دست یافت. پدافند غیرعامل به مجموعه اقداماتی اطلاق می گردد که مستلزم به کارگیری جنگ افزار نبوده و با اجرای آن می توان، خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی را تا حداقل ممکن کاهش داد. "افزایش بازدارندگی" پدافند غیرعامل از مهمترین رویکردها و راهبردها در حوزه مدیریت بحران شهری می باشد.

ایمنی و امنیت از دیرباز تاکنون در برنامه ریزی و مدیریت سکونت گاه های شهری مورد توجه بوده که شامل برنامه ها و اقدامات در جهت کاهش آسیب پذیری های نیروهای انسانی، ساختارها، تأسیسات، تجهیزات و شریان های حیاتی و افزایش پایداری و خدمات شهر یا کشور و هوشیاری در مقابل تهدیدات است. اقدامات دفاع غیرعامل شامل اصول اساسی و ملاحظات است که در اغلب کشورهای جهان، این اصول و ملاحظات با کمی اختلاف پذیرفته شده اند. دفاع غیرعامل شامل تمامی طرح ها و اقداماتی است که موجب کاهش آسیب پذیری ها و افزایش پایداری ملی گردیده و مستلزم به کار گیری سلاح نیست. چهار اصل اقدامات دفاع غیرفعال عبارتند از: کاهش درجه آسیب پذیری نیروی انسانی، کاهش درجه اثر تهدید هدف قرار گرفتن دشمن، افزایش درجه ارائه هشدار تاکتیکی به زور و درجه تسهیل بازیابی (اخباری و احمدی مقدم، ۱۳۹۳). دریک تعریف کلی می توان گفت که هدف از پدافند غیرعامل و به کارگیری آن، استمرار فعالیت های زیر بنایی، تأمین نیازهای حیاتی، تداوم خدمات رسانی عمومی و تسهیل اداره کشور در شرایط تهدید و بحران (طبیعی و انسان ساز) از طریق اجرای طرح های پدافند غیرعامل و کاستن از آسیب پذیری مستحقات و تجهیزات حیاتی و حساس است (خرم آبادی، ۱۳۹۰) اصول پدافند غیرعامل در صورت عدم توجه و یا اجرا در شهرهای قدیمی باید در نحوه اداره و مدیریت شهر به گونه ای لحاظ و اجرایی گردند و در انتخاب و عمران شهر های جدید می بایست برابر استانداردهای روز اجرایی گردند. آستانه مقاومت ملی، بازدارندگی، دوام و بقای شهر تابعی است از تمهیدات دفاعی که شهر را در مقابل انواع تهدیدات انسانی و طبیعی (هر تهدیدی تمهیدات خاص خود را می طلبد) بیمه می کند (کامران، ایمنی و یامینی، ۱۳۹۰).

۴-۴- پدافند غیر عامل شهری

در طول تاریخ شهرها مکانی برای تأمین امنیت انسان در برابر مخاطرات انسانی و طبیعی بوده اند. شهرها به عنوان مراکز ثقل فعالیت های اجتماعی، اداری - مدیریتی، اقتصادی - مالی، تولیدی و در واقع مراکز ثقل، سیستم، پیکره و کالبد کشوری باشند. از این رو، بحث تأمین امنیت شهروندان و دفاع از همه امکانات و تسهیلات شهری به شیوه هوشمند و برنامه ریزی شده، راه را برای مفهوم پدافند غیرعامل شهری باز کرده است. لزوم دفاع غیرعامل در شهرها این الزام را در مدیریت شهری پدید می آورد که شهرداری ها (مدیریت محلی) با اجرای ضوابط و مقررات، کنترل و هدایت برنامه ریزی ها و نگاه جامع دفاعی به شهرها در برابر تهدیدات، در پی کاهش آسیب پذیری و خسارت جانی و مالی در شهرها باشند.

شهر ایمن، شهری است که در آن محیط زیست مناسب، مصونیت و ایمنی در مقابل خطرهای طبیعی و اجتماعی، تناسب ابعاد و مقیاس ها با زندگی و کارکلیه ساکنان وجود داشته باشد. یک شهر خوب و ایمن با "عامل انطباق" مناسب و به کارگیری اصول پدافند غیرعامل نقش مهمی را ایفا میکند. پایداری و سازگاری شکل و عملکرد شهر در تمام اجزاء عملکردی آن از جمله: در شبکه های معابر عمومی، محل های تجمع عمومی و مکان ها، ابنیه ها و ساختمان ها به پدیده انطباق مناسب معنا می بخشد و این درست حساس ترین نکته در امر طراحی فضاهای شهری مناسب با قوانین پدافند غیرعامل برای همه شهروندان است و بویژه حفظ جان و اموال شهروندان بیشتر مورد توجه می باشد (اخباری و احمدی مقدم، ۱۳۹۳).

دفاع غیرعامل شهری در واقع مجموعه تمهیدات، اقدامات و طرح هایی است که با استفاده از ابزار، شرایط و حتی المقدور بدون نیاز به نیروی انسانی در شهر به صورت خود اتکا صورت گیرد. چنین اقداماتی از یک سو توان دفاعی مجموعه را در زمان بحران افزایش داده و از سوی دیگر پیامدهای بحران را کاهش و امکان بازسازی مناطق آسیب دیده شهری را با کمترین هزینه فراهم می سازد. تحلیل سکونتگاه های شهری بر اساس پدافند غیرعامل در چهار زمینه ساختار شهر، بافت شهر، فرم شهر و کاربری اراضی شهری می باشد. که در مبحث ساختار شهر با تأکید بر توزیع فضای عناصر، ترکیب عناصر و عملکردهای اصلی شهر که تشکیل دهنده ساختار شهر هستند، نقش مهمی در میزان آسیب پذیری شهر در برابر حوادث مختلف دارند.

پدافند غیرعامل شهری جزئی از دستورالعمل اجرایی باهدف تداوم فعالیت های ضروری شهر و شهروندان و نیز افزایش میزان پایداری، ایمنی و قدرت مقابله با تهدیدات و بحران ها با به کارگیری ظرفیت های مدیریت شهری و مردم شهر می باشد (اخباری و احمدی مقدم، ۱۳۹۳).

در حال حاضر بیش از نیمی از جمعیت جهان در نواحی شهری زندگی میکنند و تا سال ۲۰۲۰ این رقم به حدود ۶۰ درصد می‌رسد. شهرهای دیروز به متروپلیس‌ها و مگاپلیس‌ها تبدیل شده‌اند. مهمترین مسائل قابل بحث در شهرها و کلان شهرها از دیدگاه این رویکرد، ساخت، کارکرد، پایداری و مدیریت شهر و تأمین امنیت شهر و شهروندان در برابر انواع بحران‌ها، جایگاه خاصی در برنامه ریزی شهری دارد. دفاع غیرعامل شهری در واقع مجموعه تمهیدات، اقدامات و طرح‌هایی است که با استفاده از ابزار، شرایط و حتی‌المقدور بدون نیاز به نیروی انسانی در شهر به صورت خود اکتاء صورت گیرد. چنین اقداماتی از یک سو توان دفاعی مجموعه را در زمان بحران افزایش داده و از سوی دیگر پیامدهای بحران را کاسته و امکان بازسازی مناطق آسیب دیده شهری را با کمترین هزینه فراهم می‌سازد. (حسینی امینی، امیریان و همکاران، ۱۳۹۸).

۴-۵- سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی واژه‌ای است که در سال‌های اخیر وارد حوزه علوم اجتماعی و اقتصادی شده و از این منظر دریچه‌ای تازه را در تحلیل و علت‌یابی مسائل اجتماعی و اقتصادی گشوده است. سرمایه در معنای عام خود دلالت بر مجموعه‌ای از امکانات و منابع در اختیار دارد که در قالب و اشکال مختلف نمود پیدا (محمودی، غفاری، ۱۳۹۴) در هر جامعه‌ای حداقل چهار خرده نظام؛ اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی وجود دارد که در هر یک از این حوزه‌ها کنشگران فردی و جمعی می‌توانند با رعایت اصول و قواعد عمل جمعی مورد قبول در آن حوزه‌ها به چهار نوع سرمایه یعنی سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی و سرمایه سیاسی مورد نیاز هر جامعه دست یابند. سرمایه اجتماعی بر مجموعه روابط شبکه‌ها، تعاملات، وانجمنها دلالت دارد که به واسطه هنجارها و ارزشهای مشترک شکل می‌گیرد و موجب گرمی اجتماع می‌شود و واکنش متقابل اجتماعی را تسهیل می‌کند. (بدیعیان، نجفی، عاشوری رودپشتی، ۱۳۹۱) هر نوع فعالیتی که خارج از چارچوب اصول و قواعد عام عمل جمعی هر حوزه در جهت دستیابی به منابع ارزشمند آن حوزه صورت گیرد، آسیب اجتماعی محسوب می‌شود. (عبداللهی، ۱۳۸۱)

نهاد حاکمیت در شهر یا مدیریت شهری بایست به گونه‌ای برنامه ریزی و عمل نماید که ضمن عمل به وظایف و برنامه‌های بالادستی در جهت جلب اعتماد، افزایش مشارکت و آگاهی شهروندان از آنچه که بر امور شهر می‌گذرد، در جهت تقویت سرمایه‌های اجتماعی و تحکیم مقبولیت خود اقدام نماید. (گنج‌خانلو، ۱۳۹۸)

در حال حاضر اصطلاح سرمایه اجتماعی به یکی از مهمترین و پرکاربردترین مفاهیم در حوزه مطالعات اجتماعی مبدل گشته است. سرمایه اجتماعی دارای مؤلفه‌ها و ابعاد فراوانی است که از میان آن‌ها سه بعد "اعتماد، مشارکت و آگاهی" از ابعاد اصلی آن بشمار می‌روند. مطالعات نشان می‌دهند که تقویت سرمایه اجتماعی باعث مشارکت و ارتباط فرد با افراد دیگر می‌شود و این به نوبه خود، نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی دارد. (قاسمی خوزانی، عطا، دهقانی، موسی زاده، ۱۳۹۴)

سرمایه اجتماعی شهری، سرمایه و موهبتی نامحسوس شناخته می‌شود که بیش از آنکه به فرد تعلق داشته باشد، متعلق به جامعه است و نداشتن توانایی یک فرد یا حتی گروهی از جامعه را می‌توانند جبران کنند. برای سنجش سرمایه اجتماعی شهری از سه سازه استفاده خواهد شد که عبارتند از: ۱- اعتماد اجتماعی، ۲- انسجام اجتماعی، ۳- مشارکت اجتماعی (پوراحمد، بابایی، رفیع، ۱۳۹۷) هنگامی که نظام حکمرانی دچار ناکارآمدی شود، به دلیل افزایش بی‌اعتمادی به کل نظام، فساد نیز روبه فزونی می‌گذارد و این حلقه معیوب مدام خود را تقویت کرده و نظام را به مرز ناپایداری و فروپاشی می‌رساند. در این حالت، شهروندان ارزش‌ها و هنجارها را کنار گذاشته و به کارهایی دست می‌زنند که پیش از آن، مذموم می‌دانستند (صادقی جقه، ۱۳۹۷). در جامعه کنونی برای نیل به بهره‌وری انسانی، امنیت و توسعه پایدار کشورها بیشتر از آنچه به سرمایه‌های اقتصادی، فیزیکی و حتی انسانی نیاز وجود داشته باشد به سرمایه اجتماعی نیاز دارند برای اینکه اعتقاد بر آن است که بدون حضور سرمایه اجتماعی استفاده از سایر منابع سرمایه‌ای به دشواری صورت خواهد گرفت. پاتنام سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از مفاهیمی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک اجتماع شده و در نهایت منافع متقابل آنها را تأمین خواهد کرد (پاتنام، ۱۳۸۰).

۵- نتایج و تأثیر نظارت همگانی بر عملکرد مدیریت شهری

نظارت همگانی قاعده‌ای عرفی- نهادی است و به دنبال بهره‌برداری بهینه از نقطه نظرات شهروندان به واسطه لایه‌های مشارکت آنها در قالب‌های متعدد از جمله انتقاد، پیشنهاد، شکایت و تقدیر و تشکر است تا با انسجام دادن به هریک از قالب‌ها و پاسخ به موقع، نسبت به انعکاس آن در درون سیستم با هدف اصلاح و ارتقاء اقدام نماید. مطابق با حکمرانی شهری و با مدل افقی نظارت، این خود مردم هستند که بر سازمان‌های دولتی و عمومی «نظارت مشارکت محور» خواهند داشت. (وحید، حبیبی، ۱۳۹۵)

نظارت‌های اجتماعی بر گرایش‌های فردی یک رشته محدودیت‌هایی را می‌نهد، چندان که هر فردی در محدوده خودش کم و بیش یک رشته محدودیت‌هایی را می‌نهد، چندان که هر فردی در محدوده خودش کم و بیش تشخیص می‌دهد تا چه

حدی می تواند به بلندپروازی هایش میدان دهد بدین سان هدف و سرانجامی بر سودهای فرد نهاده می شود (کوزر، ۱۳۸۵). نظارت همگانی مجموعه وسایل و شیوه هایی است که با استفاده از آنها یک گروه یا یک واحد، اعضای خود را به پذیرش رفتارها، هنجارها، قواعدی در سلوک و حتی آداب و رسومی منطبق با آنچه گروه مطلوب تلقی می کند، سوق می دهد. نظارت همگانی به معنای ارزیابی و سنجش عملکرد فرد یا سازمان توسط همه گروه های مختلف جامعه است (پیرعلی، ۱۳۹۰) و به عنوان یک نهاد عرفی- اجتماعی، فصل مشترک و در واقع پیش زمینه تحقق و دستیابی به دیگر ملاحظات حکمرانی و شاخص های آن در بعد شهری محسوب می شود. نظارت همگانی بستری نهادی محسوب می شود که در قالب آن شهروندان در کلیه امور شهرداری ضمن نظارت مستمر، عملاً در تصمیم گیری ها، تعیین خط مشی ها، برنامه ریزی ها و حل مشکلات و مسائل مربوط به شهر محل سکونت خود مشارکت می نمایند.

نظارت ساکنان شهرها را از یک شهروند انفعالی به یک شهروند فعال و مسئولیت پذیر تبدیل می نماید. در این رویکرد، شهروندان اشیاء بی جان نیستند بلکه عاملانی فعال هستند و حاکمیت باید آنها را فعالانه در تمامی مراحل دخالت دهد. حکمرانی شهری با توانمندسازی افراد در عرصه اجتماعی و فراهم کردن فضای رقابتی، از شهروندان انتظار دارد که در مدیریت و اداره امور خود مسئولیت پذیر بوده و اقدامات ضروری جهت بهبود این امور را انجام دهند. (وحید، حبیبی، ۱۳۹۵) از طریق نظارت همگانی می توان توانمندی های اجتماعی را افزایش داد و در جهت مقتدرسازی شهروندان حرکت کرد. اقتدار بخشی همان افزایش دارایی ها و قابلیت های شهروندان به منظور مشارکت، چانه زنی و تأثیرگذاری آنها بر نهادهای مختلف است. (صادقی، ۱۳۸۹) مشارکت و نظارت شهروندی، به طور معمول به اثربخشی سیاست ها و برنامه های بخش عمومی منجر می شود. مشارکت شهروندان در نظارت عمومی می تواند در تأمین منابع اقتصادی، کاهش هزینه خدمات، افزایش انسجام اجتماعی، کاهش آسیب ها و تنش های ناشی از زندگی و رضایت شهروندان مؤثر باشد. (رجبی فرجاد، دانش فرد، ۱۳۹۳)

۶- اهمیت پدافند غیرعامل در شهرها

پدافند غیرعامل از مهمترین رویکردهای مطرح شده در حوزه مدیریت بحران شهری در جهت تأمین امنیت شهرها و رویارویی با بحران های محتمل و مدیریت آنها است. (احمدی و دارابی، ۱۳۹۳)

مراکز شهری محل انباشت انبوهی موارد چون: جمعیت، سرمایه و ... می باشد. می توان اهمیت پدافند غیرعامل را در مراکز شهری به شرح ذیل عنوان داشت:

- موجب زنده ماندن و حفظ بقای جمعیت شهری و شهروندان می شود که با ارزش سرمایه و موجودیت ملی کشور است.
- موجب صرفه جویی کلان اقتصادی و ارزی در حفظ تجهیزات و تسلیحات بسیار گر قیمت می شود.
- تأثیر بازدارنده عدم کارایی تهدیدها. (عادلی، بیگ بابایی و همکاران، ۱۳۹۵)

درحال حاضر پدافند غیرعامل یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش های دفاع درمقابل تهدیدات خارجی در اکثر کشورهای جهان می باشد. از آنجایی که هر کشوری بنا به موقعیت استراتژیک، اقتصادی و سیاسی خود دارای دوستان و دشمنان فراوانی است، بایستی خود را برای هر نوع دفاعی آماده کند. شناخت اصول پدافند غیرعامل باعث می گردد که محل زیست شهری در زمان رخداد پدیده های مخرب محیطی و یا حملات احتمالی دشمن از آسیب پذیری کمتری برخوردار بوده و از ایجاد فجایع جبران ناپذیر درمقابل پدیده های غیرمترقبه محیطی و انسانی جلوگیری نموده و از به هدر رفتن منابع انسانی و اقتصادی جلوگیری به عمل آورد. یکی از سرمایه های ملی هر کشوری مراکز ثقل آن می باشند که در صورتی که براساس اصول آمایش دفاعی مورد بررسی قرار گیرند می توانند بصورت طبیعی نقش بسزایی در کاهش خسارات احتمالی حاصل از حملات دشمن به کشورها ایفاء نماید.

۷- سرمایه اجتماعی عامل پدافند غیر عامل

کشورها، از نظم سنتی به نظم مدرن گذار می کنند و به این واسطه انسجام ملی آنها دچار چالش می شود. با توجه به شکل شماره (۱)، سرمایه اجتماعی که با کارکرد خود تعریف می شود و اعتماد مهمترین مساله در آن است، با استفاده از نهادها می تواند افزایش یابد. در این میان، نهادهایی که توانایی ایجاد هویت های مشترک را دارند، دارای اهمیت بسیار هستند. توسعه سرمایه اجتماعی توسط نهادها می تواند موجب افزایش انسجام ملی در ایران شود (ساعی، عمویی، ۱۳۹۴). اعتماد به شیرازه زمان و مکان مربوط می شود. زیرا اعتماد یعنی ضمان و تعهد دادن به شخص، گروه یا نظام در طول زمان آینده، اندیشه اعتماد یک اندیشه مدرن است. ریسک و اعتماد به طور تنگاتنگی به یکدیگر مربوطند. اعتماد - به یک شخص، یا به به طور مثال نظام بانکی - به معنی انطباق با ریسک است، در حالی که که قبول ریسک می تواند به معنی ایجاد اعتماد باشد. (گیدنز، ۱۳۸۴)

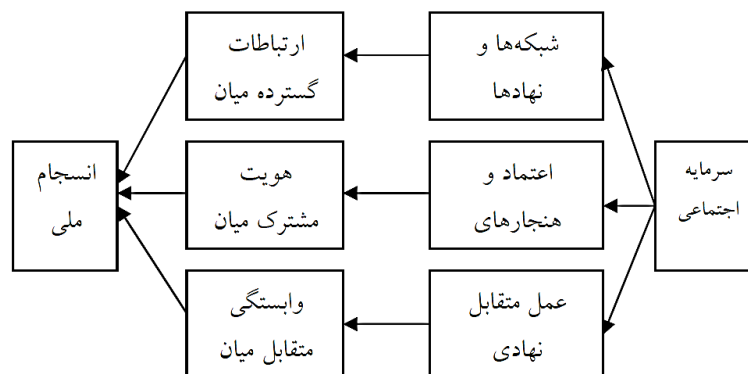
مسئله کردن جامعه به پدافند غیر عامل، نیازمند شناخت نقاط ضعف و نقاط ثقلی است که دشمن آنها را مورد هدف قرار میدهد. منظور از تأثیرپذیری یک هدف، میزان تأثیرات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، نظامی و امنیتی پس از انجام تهاجم است.

تأثیرات حمله به اهداف بر مبنای سه سطح سراسری، منطقه ای و محلی قابل ارزیابی است. (کامران و حسینی امینی، ۱۳۹۰) سرمایه اجتماعی بعنوان یکی از مهمترین منابع نهفته در ساختار اجتماعی در نظر گرفته شده است. که با کنش های هدفمند قابل دسترسی یا گردآوری است. بحث اعتماد که بن مایه سرمایه اجتماعی محسوب می شود باعث افزایش مشارکت های مدنی می گردد. بنابراین سنت های قدرتمند مشارکت مدنی مانند شرکت در انتخابات به عنوان شاخص مهم سرمایه اجتماعی محسوب می شود. (کامران، موسوی و حسینی امینی، ۱۳۹۱)

کلمه سرمایه در سرمایه اجتماعی دال بر این است که این سرمایه همانند سرمایه اقتصادی، می تواند ایجاد قدرت نماید و واژه اجتماعی نشان میدهد که این مفهوم، دارایی جمعی است. کنش سرمایه اجتماعی به افزایش اعتماد، انسجام، توسعه سیاسی، امنیت ملی و ... رهنمون می گردد. سرمایه اجتماعی نهادی یکی از مهمترین انواع این و نهادها به واسطه مقررات رسمی اعتماد ساز و هویت ساز هستند، توانایی افزایش آن را دارند. از سوی دیگر در کشورهای در حال توسعه، مساله توسعه موجب گذار از صورت بندی سنتی به صورت بندی مدرن شده و این روند موجب کاهش سطح انسجام (همبستگی) اجتماعی و ملی می شود. در این مورد نیز نهادهایی با کارکرد ایجاد هویت مشترک میان اقوام یک کشور توانایی آن را دارند که سطح انسجام ملی را افزایش دهند و به واسطه قابلیت اعتمادسازی و ایجاد انسجام ملی، به واسطه قابلیت هویت سازی، می تواند در پدافند غیر عامل نقش اساسی داشته باشد (ساعی، عمویی، ۱۳۹۴).

۸- انسجام ملی

انسجام یا همبستگی به معنای داخل شدن افراد در یک محیط ملی- فرهنگی و تعلق نسبت به چارچوب ها، ساخت ها و شرایط اجتماعی آن محیط ملی است. از بعد محتوای وجدانی نیز انسجام به مفهوم جذب شدن در ارزش ها و هنجارهای ملی است (میقانی، ۱۳۹۰) کارکرد انسجام، پیوند دادن افراد یک جامعه به یکدیگر بوده و این کارکرد با استفاده از ساختارهای نهادی و هنجاری موجود در نهادها برآورده می شود. همبستگی ملی به همبستگی در میان افراد یک سرزمین مشخص گفته می شود که دارای زبان، دین، آداب و رسوم و ... مشترک باشند (جلایی پور، ۱۳۷۲). بر اساس این تعاریف، در مورد انسجام، عناصری وجود دارد که عبارتند از: توافق جمعی، هنجارهای مشترک (شامل ارزش ها، عرف، قانون)، هویت مشترک و نهادینه شدن هنجارها در نهادها (ساعی، عمویی، ۱۳۹۴)

شکل شماره (۱) ارتباط میان سرمایه اجتماعی و انسجام (همبستگی) ملی (ساعی، عمویی، ۱۳۹۴)

برای تقویت همبستگی ارتباطی و در نتیجه انسجام ملی در جوامع چند قومی می بایست هم سرمایه فرهنگی، هم سرمایه اجتماعی و هم سرمایه سمبلیک گروه های قومی تقویت شود و آنها در شبکه ای از روابط متداخل با دیگر اقوام قرار گیرند تا گسترش ارتباط میان آنها، موجب تقویت احساس تعلق به هویت ملی شود (پورسعید، ۱۳۸۶). هنجارهای مؤثر می تواند شکل قدرتمندی از سرمایه اجتماعی را تشکیل دهد (کلمن، ۱۳۷۷). یکی از مولفه های مربوط به تقویت سرمایه اجتماعی وجود تعدادی نهاد اجتماعی مربوط به جامعه مدنی است که واسط میان دولت و شهروندان به شمار می آیند. در واقع تشویق به ایجاد و تقویت نهادهای اجتماعی از راه حل های ساختاری برای افزایش سرمایه اجتماعی است. افراد در قالب نهادهای اجتماعی دارای هویت مشترک شده و زمینه ایجاد همکاری های گروهی در آن ایجاد می شود. نتیجه فعالیت های گروهی موفق نیز شبکه های اعتماد است. (علوی، ۱۳۸۰) مشارکت به عنوان یکی از جنبه های مهم سرمایه اجتماعی تأثیر شگرفی بر پیشرفت جوامع دارد. و می توان اذعان داشت که امروزه رویکرد مشارکتی هم به عنوان مبنای تصمیم سازی و هم به عنوان شیوه ای برای دستیابی به فعالیت و همکاری مشترک در روند بهسازی زندگی فردی و جمعی، یکی از لوازم جامعه مدنی و برنامه ریزی دموکراتیک محسوب می شود. از مهمترین آثار مشارکت در فرایند برنامه ریزی و مدیریت می توان به ایجاد علاقه و اعتماد در مردم برای توسعه و

پیشرفت، تقویت همبستگی اجتماعی، روحیه همکاری و همدلی، استفاده بهینه از منابع و امکانات و کاهش تمرکززدایی اشاره کرد (مهديزاده، جواد و ديگران، ۱۳۸۵).

نتیجه

سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از مهم ترین منابع نهفته در ساختار اجتماعی در نظر گرفته شده است که با کنش های هدفمند قابل دسترسی یا گردآوری است. بحث اعتماد که بن مایه سرمایه اجتماعی محسوب می شود باعث افزایش مشارکت های مدنی می گردد. بنابراین، سنت های قدرتمند مشارکت مدنی مانند شرکت در انتخابات به عنوان شاخص مهم سرمایه اجتماعی محسوب می شود. مفهوم سرمایه اجتماعی در زمینه ها و اشکال گوناگون به عنوان یکی از کانونی ترین مفاهیم ظهور و بروز یافته است. تقویت سرمایه اجتماعی باعث ایجاد بستر مناسبی برای بهره وری انسانی و راهی برای نیل به توسعه پایدار، هویت بخشی و امنیت قلمداد می شود. از طرف دیگر پدافند غیرعامل به عنوان مجموعه اقدام های غیر مسلحانه ای که موجب افزایش، بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران و در نهایت ایجاد امنیت ملی است (بیلکی، ۱۳۹۳).

اجرای پدافند غیرعامل در شهرها ازجمله الزاماتی است که، مدیریت شهری می بایست در برنامه ریزی های خود در نظر گرفته تا از طریق وضع مقررات و ضوابط ویژه در مکان یابی های شهری، برنامه ریزی های ساخت و توسعه و عمران شهری، تعیین کاربری ها و اصول شهرسازی و معماری نسبت به اجرایی شدن آن اهتمام ورزد. به گونه ای که با اجرای این مقررات و ضوابط، و اصول تعیین شده، ضمن رعایت مبانی پدافند غیرعامل، علاوه بر حفظ کاربری ها، خدمات، کارکردها و فعالیت های روزمره شهری و پایداری آنها در برابر بحران ها افزوده و علاوه بر حفظ امنیت، پایداری و پویایی شهر از آسیب به شهر و تاسیسات شهری نیز تا سرحد امکان کاسته گردد.

تقویت سرمایه اجتماعی به منظور بهره گیری در پدافند غیرعامل جهت برقراری امنیت ملی لازم به نظر می رسد. سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از مهمترین منابع غنی سازی کنش های اجتماعی، افزایش تمایل به مشارکت، ایجاد کننده انسجام و آگاهی و اعتماد اجتماعی در نظر گرفته شده. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که وجود مولفه "اعتماد" در بین گروه ها و شبکه های اجتماعی خصوصا اعتماد به نظام ها ی انتزاعی می تواند سرمایه اجتماعی در سطح ملی تقویت نموده و تحقق پدافند غیرعامل را در پی داشته باشد. همچنین بازسازی و استحکام روابط اعتمادی بین مردم، نهاد های اجتماعی دولت، افراد و گروهها و نهاد های اجتماعی کشور برای مشارکت در ایجاد امنیت به عنوان سرمایه اجتماعی زمینه ساز تحقق پدافند غیرعامل در کشور می باشد (بیلکی، ۱۳۹۳).

با عنایت به آنچه ذکر گردید غیر از تجهیزات و امکانات و نیروهای تخصصی و آمادگی در برابر وقوع بحران یکی از عوامل مهم در پدافند غیر عامل شهری سرمایه اجتماعی باتوجه به ابعاد مهم اعتماد، مشارکت و آگاهی و رضایت شهروندان می باشد. چراکه در مواقع بروز بحران و یا تهاجم خارجی زمانی بیشترین بازده و کارایی و امکان بازگشت به شرایط پایدار مهیا و آماده می باشد که عنصر همراهی و همکاری و مشارکت شهروندان در پرتو موضوع آگاهی و اعتماد در نزد شهروندان می باشد. پس زمانی اقدامات و الزامات صورت گرفته درموضوع پدافند غیرعامل بازده حداکثری دارند که سرمایه اجتماعی در بالاترین حد و اندازه خود باشد. از سوی دیگر سرمایه اجتماعی باعث ایجاد انسجام اجتماعی نزد شهروندان می باشد که ضمانت اجرا و درجه موفقیت حکومت ها و سیستم ها را در برابر تهدیدات بالا می برد. از دیگر امتیازات سرمایه های اجتماعی در مقوله دفاع غیر عامل، مبحث انسجام ملی و اصل بازدارندگی در برابر تهدیدات خارجی می باشد. چنانچه در صورت بالا بودن سطح سرمایه های اجتماعی نزد شهروندان یک جامعه، انسجام ملی و اتحاد ملی در بالاترین اندازه خود بوده و در نتیجه، انگیزه هرگونه تجاوز و تهدید از سوی عوامل خارجی نیز به حداقل میزان ممکن تنزل پیدا می نماید؛ زیرا که انگیزه دفاع ملی و پشتیبانی حداکثری مردمی و نیروهای اجتماعی موجب بازدارندگی همه جانبه در برابر تهدیدات خواهد گردید.

از طرفی با توجه به موضوعات مرتبط با مدیریت شهری بعنوان یکی از عوامل درگیر درموضوع دفاع غیرعامل، مبحث نظارت و نظارت همگانی و یا نظارت شهروندی نقش مهمی در ایجاد و ارتقاء سرمایه اجتماعی بواسطه اعتماد، آگاهی و رضایت حاصل از آن را داشته و سطح مشارکت مردم و شهروندان را در موضوعات مربوط به مدیریت شهری افزایش می دهد. لذا با امان نظر به نقش مهم سرمایه اجتماعی در اثر بخشی و بالا بردن ضریب موفقیت در خصوص تمهیدات لحاظ شده در موضوع پدافند غیر عامل و بالا بردن انسجام اجتماعی و ملی در برخورد با تهدیدات خارجی می توان به نقش منحصر به فرد سرمایه اجتماعی به عنوان عنصری مهم در پدافند غیرعامل اشاره داشت.

این موضوع که تأثیر نظارت همگانی بر میزان و ارتقاء سرمایه های اجتماعی، با توجه به مولفه هایی که از نظارت همگانی بر مدیریت شهری تولید می شوند که شامل؛ اعتماد، رضایت، آگاهی و مشارکت شهروندی می باشند. می توان به این نتیجه رسید که؛

نظارت همگانی و نظارت شهروندی بر امور و وظایف مدیریت شهری ضمن بالا بردن و تأثیر بر سرمایه اجتماعی از عوامل مهم در پدافند غیر عامل شهری می باشد.

منابع

۱. کامران، حسن، امینی، داود، حسینی امینی، حسن، (۱۳۹۱)، کاربرد پدافند غیر عامل در برنامه ریزی مسکن شهری، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال چهارم، شماره پانزدهم، ۷۶-۸۸
۲. فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۸۵)، پایان نظم- سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه: غلامعباس توسلی، تهران: حکایت قلم نوین
۳. نظری، رضا، (۱۳۸۳)، آمادگی در برابر سوانح در سطح مناطق و ساماندهی نیروهای مردمی، چکیده مقالات همایش توسعه محل های چشم انداز توسعه پایدار تهران، شهرداری تهران
۴. بیلکی، زینب، (۱۳۹۳)، سرمایه اجتماعی و پدافند غیرعامل، همایش ملی پدافند غیرعامل و علوم انسانی، سازمان پدافند غیرعامل کشور، دانشگاه زنجان، ص: ۳۱۴-۳۲۳
۵. تقوایی، مسعود، صفراآبادی، اعظم، (۱۳۹۰)، نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر کرمانشاه، مجله مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره ۴، ص ۳۶
۶. حاجیانی، ابراهیم، رضائی، علی اکبر، فلاح زاده، میرزا عبدالرسول (۱۳۹۱)، اعتماد اجتماعی به مدیریت شهری وعوامل مؤثر بر آن، تهران: فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، دوره اول، شماره ۲، ۱۳۹۱ ص: ۹۰-۹۵
۷. سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، (۱۳۹۰)، ص: ۷
۸. کاظم زاده، اکبر، (۱۳۸۹)، نظارت همگانی وسرمایه اجتماعی، مجموعه مقالات نظارت همگانی شهروندی وتوسعه سازمانی، تهران: نشر صبا
۹. قلی پور، رحمت الله، (۱۳۸۴)، تحلیل رابطه الگوی حکمرانی خوب و فساد اداری، نشریه فرهنگ مدیریت، شماره ۱۰
۱۰. وحید، مجید، حبیبی، مسعود، (۱۳۹۵)، ارزیابی نهادی حکمرانی شهری در تهران با تاکید بر نظارت همگانی، فصلنامه علمی - پژوهشی سیاستگذاری عمومی، دور ه ۲، شمار ه ۴، ص: ۷۱-۸۷
۱۱. سازمان بازرسی شهرداری تهران، (۱۳۹۱)، بسط مفهومی - کارکردی نظارت همگانی شهرداری تهران، تهران: نشر سازمان بازرسی شهرداری تهران
۱۲. اخباری، محمد، احمدی مقدم، محمدعلی، (۱۳۹۳)، بررسی پدافند غیرعامل در مدیریت شهری، فصلنامه ژئوپلیتیک سال دهم، شماره دوم، صص: ۳۶-۶۹
۱۳. خرم آبادی، محمد، (۱۳۹۰)، تاریخچه و مفاهیم پدافند غیرعامل، فصلنامه سازمان نظام مهندسی ساختمان، ش ۳۶، ص: ۷۰-۷۳
۱۴. حسینی امینی، حسن، امیریان، سهراب، بداقلو، ساسان، امین نیری، بهناز، پیوسته گر، یعقوب، (۱۳۹۸)، ارزیابی ساختار شهری در راستای برنامه ریزی پدافند غیرعامل با روش SWOT (مطالعه موردی: شهر بوشهر)، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای) سال نهم، شماره ۲، ص: ۵۳۹-۵۵۵
۱۵. محمودی، سمیرا، غفاری، غلامرضا (۱۳۹۴)، تبیین اثرات انواع سرمایه های توسعه ای بر سرمایه اجتماعی (مورد: روستاهای استان خراسان رضوی) تهران: فصلنامه اقتصاد فضا وتوسعه روستایی، سال ۴، شماره ۴، ص: ۷۸
۱۶. بدیعیان، راضیه، نجفی، محمد، عاشوری رودپشتی، رخسار (۱۳۹۱)، توسعه سرمایه اجتماعی براساس آموزه های قرآنی. تهران: فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، سال ۹، شماره ۲۳، ص: ۱۰۵
۱۷. م.، عبداللهی، (۱۳۸۱)، آسیبهای اجتماعی و روند تحول آن در ایران، مقالات اولین همایش ملی آسیبهای اجتماعی در ایران، تهران: انتشارات انجمن جامعه شناسی ایران، جلدیکم، ص ۱۵-۵۱
۱۸. گنج خانلو، جواد، (۱۳۹۸)، ثبات حاکمیت سیاسی با تقویت حکمرانی شهری از طریق ارتقاء کیفیت مدیریت شهری وسرمایه های اجتماعی
۱۹. قاسمی خوزانی، محمد، عطا، بهنام، دهقانی، حسین، موسی زاده، حسین، (۱۳۹۴)، بررسی نقش سرمایه اجتماعی شهیریرجند با تأکید بر بعد مشارکت از دیدگاه شهروندان و مدیران شهری، هفتمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران (جغرافیای سیاسی شهر)
۲۰. پوراحمد، احمد، بابایی، حمیدرضا، رفیع، ابوالفضل، (۱۳۹۷)، تبیین نقش مدیریت محله ای بر پایداری اجتماعی شهر تهران از طریق سرمایه های اجتماعی ارتباط دهنده شهری، تهران: فصلنامه مطالعات شهرایرانی اسلامی، سال هشتم، شماره سی و یکم

۲۱. صادقی جقه، سعید، (۱۳۹۷)، شفافیت نظارت و کارآمدی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال بیست و یکم، شماره ۴، مسلسل ۸۲، ص: ۸-۲۸
۲۲. پاتنام، رابرت، (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنتهای مدرن، ترجمه: دلفروز، محمد تقی
۲۳. کوزر، لیوئیس، (۱۳۸۵)، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، انتشارات علمی
۲۴. پیرعلی، مصطفی، (۱۳۹۰)، نظارت همگانی؛ چرایی، چگونگی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی نظارت همگانی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی
۲۵. صادقی، یدالله، (۱۳۸۹)، فقرزدایی و تامین رفاه سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد مقتدرسازی در میان آباد اسلامشهر، نشریه رفاه اجتماعی، شماره ۳۷
۲۶. رجبی فرجاد، حاجیه، دانش فرد، کرم اله، (۱۳۹۳)، طراحی مدل مشارکت شهروندان در نظارت عمومی (با تأکید بر نقش مشارکت شهروندان در کاهش جرایم)، پژوهش نامه نظم و امنیت انتظامی، سال هفتم، شماره سوم (پیاپی بیست و هفتم)، ص: ۱-۲۸
۲۷. احمدی، فرهاد، دارابی، شکوفه، (۱۳۹۳)، مدیریت بحران و پدافند غیرعامل، همایش...، ص: ۴۴-۵۲
۲۸. عادل، زین العابدین، بیگ بابایی، بشیر، اقبالی، ناصر، حاتمی، اصغر، (۱۳۹۵)، ارزیابی ساختار شهری در راستای برنامه ریزی پدافند غیرعامل شهر با استفاده از روش (SWOT مطالعه موردی: شهر بناب)، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۳۲، ص: ۱۵۲-۱۶۷
۲۹. ساعی، احمد، عمویی، حامد، (۱۳۹۴)، نقش دانشگاه آزاد اسلامی در توسعه سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر انسجام ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، سال نهم، شماره ۳۳، ص: ۷۵-۱۰۵
۳۰. گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۴)، پیامدهای مدرنیته، ترجمه ثلاثی، محسن، تهران، نشر مرکز
۳۱. کامران، حسن، حسینی امینی، حسن، (۱۳۹۰)، کاربرد پدافند غیرعامل در برنامه ریزی شهری و منطقه ای مطالعه موردی: شهریار، فصلنامه علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، سال دوازدهم، شماره ۲۸، ص: ۲۱۶-۲۳۷
۳۲. کامران، حسن، موسوی، زهرا، حسینی امینی، حسن، (۱۳۹۱)، جایگاه سرمایه اجتماعی در پدافند غیرعامل (نمونه موردی: استان سیستان و بلوچستان)، چشم انداز جغرافیایی مطالعات انسانی، سال هفتم، شماره ۲۱، ص: ۲۶-۳۶
۳۳. جلالی پور، حمیدرضا، (۱۳۷۲)، کردستان: علل تداوم بحران آن پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه
۳۴. میقانی، احمد، (۱۳۹۰)، مولفه های انسجام در دولت اسلامی، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیکی، شماره ۴۳
۳۵. پورسعید، فرزاد، (۱۳۸۶)، گوناگونی و انسجام ملی در جامعه ایرانی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال دهم، شماره ۱
۳۶. کلمن، جیمز، (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی
۳۷. علوی، سید بابک، (۱۳۸۰)، سرمایه اجتماعی، ماهنامه تدبیر، سال دوازدهم، شماره ۱۶
۳۸. مهدیزاده، جواد و دیگران (۱۳۸۵)، برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران)، چاپ دوم، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران، ص: ۳۱۷-۳۱۶

استراتژی توسعه شهر شیروان با رویکرد توسعه پایدار

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۹/۰۸

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۰۲

کد مقاله: ۶۲۵۰۰

جلیل نوروزی^۱

چکیده

رشد سریع جمعیت و تمرکز آن در شهرها به همراه ناکارآمدی طرح های جامع و تفصیلی شهری جهت حل این مشکلات ضرورت توجه به برنامه های نوین راهبردی همراه با خلاقیت در کشورهای در حال توسعه ضروری است. هدف تحقیق حاضر تدوین راهبردهای توسعه ای با رویکرد توسعه پایدار برای شهر شیروان است. تحقیق حاضر از نوع کاربردی و ماهیت آن توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش شامل کارشناسان و شهروندان شهر شیروان می باشد. جهت تدوین چارچوب نظری تحقیق، از روش کتابخانه ای بهره گرفته شده و در بخش عملی تحقیق همانند مصاحبه عمیق و مشاهده فردی علنی استفاده شده و نتایج با استفاده از تکنیک SWOT تحلیل گردیده و جهت تدوین راهبردها و الویت بندی اجرای راهبردها با ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی QSPM مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفته است. یافته های تحقیق حاکی از این است که در بخش عوامل درونی، نقاط ضعف بر نقاط قوت آن برتری دارد؛ و در بخش عوامل بیرونی فرصت شهر بر تهدیدهای آن دارای برتری می باشد. در نتیجه باید استراتژی توسعه شهر شیروان با رویکرد توسعه پایدار باید برم بنای راهبردهای گروه WO باشد.

واژگان کلیدی: استراتژی توسعه شهر، شهر شیروان، توسعه پایدار، تکنیک SWOT

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت شهری دانشگاه بینالود مشهد jalil.noruzi64@gmail.com

۱- مقدمه

مدیریت امور شهری آن هم در شرایط کنونی که شهرها با رشد شتابان و خلق مستمر موضوعات و مسائل و موضوعات جدید مواجه می‌باشد، و وظیفه ای بسپاردشوار است که پایانی به آن متصور نمی‌توان شد. شهر از دیدگاه مدیران شهری موجودی زنده است که علاوه بر جوه فیزیکی و جوه اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی آن نیز اهمیت می‌باشد. در مدیریت شهری سنتی و فرسوده که هم اکنون در کشورهای جهان سوم دیده می‌شود اداره کنندگان شهر آن چنان دست به گریبان مشکلات جاری همچون آلودگی زیست محیطی، بدمسکنی، ترافیک شهری، امنیت شهری، اشباع زیرساخت‌ها، کمبودسرایه‌های خدماتی و سیل عظیم جمعیت و ... می‌باشند که موضوعات مهمتری همچون فقر، کمبودسرایه‌های اقتصادی و فرهنگی، اقشار بحران‌زا چون گرسنه‌ها، معنادران، کودکان کار، بیخانمان‌ها، بیکاران، زنان سرپرست خانوار، ضعف فرهنگ زندگی شهری، ضعف روحیه مشارکت‌پذیری در امور شهری، ضعف مطالبه‌گری شهری، فقدان فرهنگ رانندگی و ... مورد غفلت قرار گرفته است. امروزه شهرداری‌ها دیگر مراکز خدمات رسانی و مسئول آب و جارو کردن شهرها نیستند بلکه وضوح توسعه هر کشوری در تمامی ابعاد با نحوه اداره شهرهای آن بستگی عمیقی دارد. مدیریت شهری دیگر صرفاً مدیریت مشکلات شهر را بر عهده ندارد بلکه فراتر از این موضوع راهبری شهر به سوی توسعه همه جانبه و پایدار را برعهده دارد.

توسعه پایدار توسعه ای است که نیازهای زمان حال را تأمین می‌کند بدون آنکه توانایی نسل‌های آتی در پاسخگویی به نیازهایشان را به خطر بیندازد. (کمسیون چشم انداز و نخبگان تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۹۴) این نوع استراتژی باماهیت راهبردی که توأمان بر تهیه و اجرای یک سند تأکید می‌کند و تدوین آن برپایه چشم اندازسازی مشارکتی صورت می‌پذیرد. (حاتمی نژاد و دیگران، ۱۳۹۳: ۳) با بهره‌گیری از مدل‌های برنامه‌ریزی استراتژیک دامنه و سیعی از مسائل مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی و کالبدی شهرها را در بر می‌گیرد و در نهایت این استراتژی به برنامه‌های اجرایی تبدیل می‌گردد. درحقیقت استراتژی توسعه شهر سند توسعه شهر در تمام ابعاد محسوب می‌شود (تلیاروعربی، ۱۳۹۳: ۲). بنابراین تحلیل شاخص‌های استراتژی شهری به شهر کمک خواهد کرد که نقاط قوت و فرصت‌های خود را بشناسد و آنها را تقویت کند و تهدیدها و نقاط ضعف خود را نیز بشناسد و از آنها اجتناب کند یا آنها را به کمترین میزان ممکن برساند. استراتژی توسعه شهری می‌تواند در رویارویی با مسائل و مشکلات نوین شهری برنامه‌ریزی مهمی محسوب گردد؛ بنابراین برنامه‌ریزی مناسب و علمی در جهت توسعه شهر میتواند آینده بهتری برای شهر و شهروندان ایجاد کند. (احدزاد و دیگران، ۱۳۹۷: ۵)

۲- بیان مسأله

برنامه‌ریزی استراتژیک در دهه ۱۹۶۰ ابتدا در انگلستان و سپس در آمریکا متأثر از نظریه سیستم‌ها و درواکنش به نواقض طرح‌های جامع و تفصیلی شهری به وجود آمد، این نوع برنامه‌ریزی اصولاً به سمت برنامه‌ریزی فرآیندی در تصمیم‌سازی، برنامه‌ریزی محلی مشارکت و تلفیق برنامه‌ریزی و اجرا روی می‌آورد. (مهدیزاده، ۱۳۸۲: ۱۰۵)

در ایران برنامه‌ریزی راهبردی برای نخستین بار در سال ۱۳۷۸ مطرح شد. بعد از انقلاب صنعتی، شهرها درصد زیادی از جمعیت جهان را به سوی جلب کرده‌اند. برای اولین بار در تاریخ تعداد کسانی که در شهرها زندگی می‌کنند به همان اندازه افراد ساکن در بیرون شهرها رسیده است. طی دوره ۱۹۹۰ تا ۲۰۳۰ جمعیت نواحی شهری تا حدود ۳/۳ میلیارد نفر رشد خواهد کرد که از این میزان ۹۰ درصد در مناطق شهری کشورهای در حال توسعه خواهد بود. (FLOOD, 1997: 163) توسعه روزافزون جامعه شهری، متأثر از رشد بی‌رویه جمعیت و مهاجرت به تاخت و تازهای بدون برنامه‌ریزی و گسترش مهارنشده شهرها منجر شده است. (ETAL&BARTON, 2003: 18) شهر شیروان همچون بسیاری از شهرهای دیگر کشورها در چند سال اخیر با رشد فزاینده جمعیت شهری روند سریع شهرنشینی مهاجرت و به دنبال آن افزایش نیازهای شهری همچون مسکن، اشتغال، حمل و نقل و خدمات شهری روبرو بوده است. لذا طرح‌های توسعه سنتی به دلیل ایستایی و عدم انعطاف‌پذیری نمی‌تواند جوابگوی نیازهای این شهر باشد. لذا نباید الگوی مطلوب و بهینه باتوجه به وضعیت شهر جهت رشد منطبق با عدالت اجتماعی از طریق همکاری و مشارکت گسترده شهروندان جهت ارتقاء کیفیت زندگی به ویژه اقشار فقیر جامعه ارائه داد؛ بنابراین شناسایی قابلیت‌های مختلف طبیعی، اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی شهر ضروری بوده تا از این طریق رویکرد پایدار در توسعه شهری تدوین گردد.

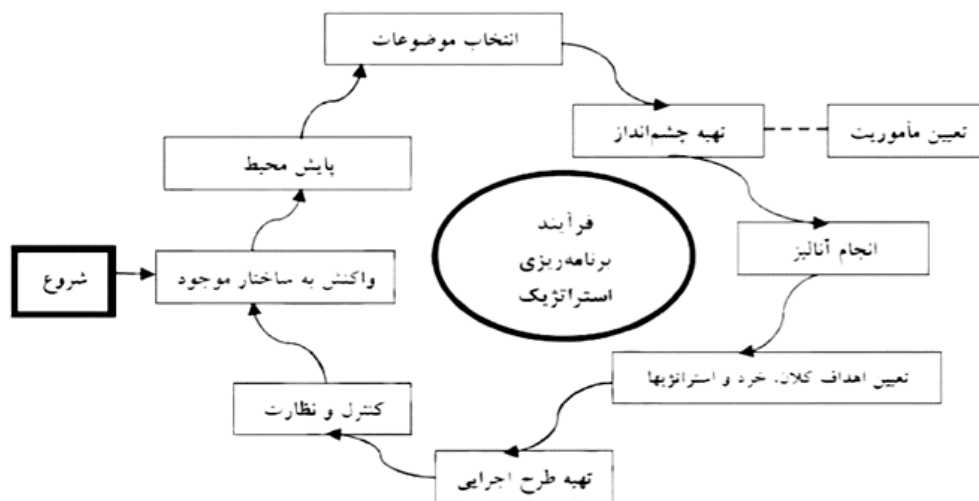
۳- مبانی نظری

در حال حاضر، مبانی نظری تهیه طرح‌های شهری در ایران، متکی بر مدل شناخت - تحلیل - طرح است. این الگو به رقم آن که مدت‌ها الگو و روش تهیه طرح‌های شهری در کشورهای مختلف جهان بود، به تدریج جای خود را به الگوی برنامه‌ریزی شده تحلیل طرح - سیاست‌میدهد که به مفهوم رسیدن به اهداف و سرانجام ارزیابی و سیاست‌گذاری برای اجزاء است، از دلایل اصلی

شکل گیری روندحاضری توان به عدم توجه و کاربرد روش ها و نگرش های جدید درحوزه برنامه ریزی شهری، نظیرراهبرد توسعه شهری اشاره کرد. (حسین زاده دلیرودیگران، ۱۳۹۰: ۴۰)

۳-۱- برنامه ریزی استراتژیک

این نوع برنامه ریزی اصولاً به سمت برنامه ریزی فرآیندی، تصمیم سازی، برنامه ریزی محلی، مشارکت و تلفیق برنامه ریزی و اجرا روی می آورد (مهدی زاده، ۱۳۸۵: ۱۰۵).

شکل (۱) فرآیند برنامه ریزی استراتژیک (ماخذ، ۱۹۹۸، cooper)

برنامه ریزی استراتژیک از دو بخش اساسی تشکیل شده است: بررسی محیطی و تدوین استراتژی دربرنامه ریزی استراتژیک محیط بیرونی به منظورکشف فرصتها و تهدیدها و محیط درونی به منظورکشف و درک نقاط قوت و ضعف سازمان بررسی میشود. (هانگر و و یلن، ۲۰۰۷: ۲۰) عواملی که محیط بیرونی و درونی بیشترین تأثیر را بر سازمان دارد، عوامل استراتژیک می نامند. محیط بیرونی شامل متغیرهایی ازنوع فرصت یا تهدید است که خارج ازسازمان و جود دارند و ازمحیط کنترل مدیریت سازمان خارج است. محیط درونی شامل متغیرهایی از نوع نقطه قوت یا ضعف است که درون خودسازمان و جود دارد و در محیط کنترل مستمر مدیران سازمان قرار دارد. تدوین استراتژی بر اساس فرصت ها و تهدیدات محیط بیرونی سازمان و نقاط قوت و ضعف محیط داخلی سازمان صورت می گیرد. تدوین برنامه استراتژی شامل تعریف مأموریت، تعیین اهداف آرمانی و عملیاتی و طراحی استراتژی ها است.

۳-۲- استراتژی توسعه شهر

راهبرد توسعه شهر ازجدیدترین رویکردهای برنامه ریزی استراتژیک است. (توکلی نیا و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۲۱). ازهمان آغازکار ائتلاف شهرها، طرحهایی باعنوان استراتژی توسعه شهری درواکنش به ناکارآمدی طرحهای توسعه شهری و ارتقاء کیفیت زندگی و بهبود مدیریت شهری به و جودآمده درواقع فرآیند تهیه چشم اندازبلندمدت شهرآز آینده شهراست که براساس آن برنامه های اجرایی تهیه می شوند(cds in china 2004:1) فرض استراتژی توسعه شهری برای میناست که مداخله استراتژیک بخشهای خصوصی، عمومی و جامعه مدنی درصورتی که بجا و مناسب اجراشود، به صورت معناداری می تواند مسیرتوسعه شهری راتحت تأثیرقراردهد. تمرکزاستراتژی توسعه شهری برروی تقویت اقتصادی رقابت پذیری است، امادراین حال جنبه های زیست محیطی، مالی، زیرساخت ها، ساختارشهری و کاهش فقرشهری راپوشش می دهد. (cities alliance,2006:9)

۴- پیشینه پژوهش

آزادخانی و همکاران (۱۳۹۶) درمقاله ای تحت عنوان نقش استراتژی توسعه شهری درتوسعه گردشگری شهری اصفهان به بررسی نقش این رویکرد درتوسعه گردشگری پرداختندکه به این نتیجه رسیدن که درمیان مولفه های راهبرد توسعه شهری قابلیت زندگی بایشترین ضریب تأثیر را برتوسعه گردشگری شهراصفهان داشته اند.

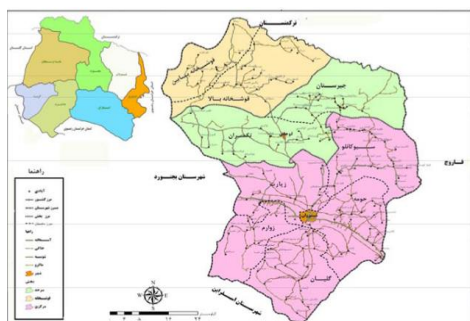
حاتمی نژاد و فرجی ملایی (۱۳۹۰) درمقاله ای تحت عنوان امکان سنجی اجرای طرح های استراتژی توسعه شهری درایران به بررسی اجرای استراتژی توسعه شهری برمبنای شرایط جاری درسیستم مدیریت شهری درایران پرداخته اند. سلیمی (۱۳۸۷) درپایان نامه خود باعنوان برنامه ریزی استراتژیک توسعه شهرپایانه به این نتیجه رسیده است که پیش بینی ها و اهداف اولین طرح تفصیلی شهرپایانه که طرح جامع آن درسال ۷۴ موردتصویب قرارگرفت، تحقق پیدا نکرده است.

۵- روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری مورد مطالعه شامل کارشناسان و شهروندان صاحب نظر در این زمینه می باشند. در این پژوهش از نمونه گیری تصادفی برای تکمیل پرسشنامه استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از منابع کتابخانه ای و اسنادی (برای مبانی نظری) و از پرسشنامه (برای پژوهش علمی) استفاده شده است. اطلاعات بدست آمده توسط مدل سوات تحلیل شده و در پایان نیز راهبردهایی جهت رسیدن به توسعه پایدار شهر شیروان از طریق ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی تدوین و الویت بندی گردید.

۶- محدوده مورد مطالعه

شهر شیروان در شمال شرق ایران قرار دارد. و دارای مساحتی برابر ۳۹۰۴ کیلومترمربع است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۰۶۷ متر می باشد؛ و طبق سرشماری جمعیت در سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر شیروان ۸۲۶۸۹ نفر می باشد و نرخ رشد سالانه جمعیت ۹۵-۹۰ با ۱/۴۳- بیشترین نرخ رشد منفی را در استان خراسان شمالی دارا می باشد.

شکل (۲) نقشه شهر شیروان

۷- یافته های تحقیق

از آنجایی که برنامه ریزی استراتژیک فرآیندی است که توسط آن، مدیران و وظیفه یا مأموریت اصلی سازمان را ترسیم می کنند و ابزاری را که برای رسیدن به این مأموریت لازم است فراهم می سازند، این نوع برنامه ریزی معمولاً سطوح عالی مدیریت انجام می شود و مدیران سطوح عالی، مسئول ترسیم آینده سازمان و در اینجا شهر هستند. (مرادی مسیحی، ۱۳۸۴: ۱۰). لذا در این تحقیق نیز تأکید اصلی بر نقش مدیران شهری و نظرات آنان بوده است. همچنین لازم به ذکر است که در این تحقیق، شهر هم به عنوان یک دولت محلی (سازمان) و هم به عنوان یک مکان (جامعه) مورد بررسی قرار گرفته است. به بیان دیگر برنامه ریزی استراتژیک برای شهر شیروان، هم به عنوان یک سازمان و هم به عنوان یک قلمرو تنظیم گردیده است.

۷-۱- شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصتها و تهدیدها

بمنظور ارائه راهکارها و سیاستهای توسعه شهری در منطقه مورد مطالعه، عوامل چهارگانه فوق درجهت رفع ضعفها و تهدیدها و بهبود قوتها و فرصتها امری اجتناب ناپذیر تلقی می گردد. براین مبنا راهکار توسعه شهر شیروان با فهرست نمودن مهمترین نقاط قوت و فرصتها به منظور طرح استراتژیهای تهاجمی که مبتنی بر بهره گیری از برتریهای رقابتی منطقه مورد مطالعه است. همچنین مهمترین فرصتهای پیش رو به منظور رفع نقاط ضعف درون ناحیه ای و تخصیص مجدد منابع، از طریق ارائه استراتژیهای بازنگری تبیین شده است و نیز مهمترین قوت های درون ناحیه ای به منظور رفع تهدیدهای برون ناحیه ای، با تأکید بر استراتژی های تنوع بخشی درجهت رفع نیازمندی های شهر شیروان مطرح شده است. در ادامه طرح استراتژی های تدافعی به منظور رفع آسیب پذیری منطقه، به مرحله اجراء گذاشته می شود که در این قسمت به ارائه این فهرست پرداخته می شود.

۷-۱-۱- عوامل درونی تأثیرگذار بر توسعه شهر شیروان

هدف این مرحله، سنجش محیط داخلی منطقه مورد مطالعه جهت شناسایی نقاط قوت و ضعف است، یعنی جنبه هایی که در راه دستیابی به اهداف برنامه ریزی و توسعه مناسب، مساعد یا بازدارنده می باشد. در این قسمت نقاط قوت و نقاط ضعف در چارچوب ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیطی (طبیعی)، کالبدی و زیرساختی و مدیریتی به شرح زیر مورد بررسی قرار گرفته است:

جدول شماره (۱) تعیین نقاط قوت و ضعف شهر شیروان

ابعاد	نقاط قوت	نقاط ضعف
اقتصادی	- موقعیت شهر شیروان در مسیر جاده ترانزیتی و آسپایی و فراهم بودن زمینه جهت رشد اقتصادی - وجود پتانسل های عمده گردشگری - نگرش مثبت در مردم و مسئولان به گردشگری به عنوان اهرم توسعه	- بالا بودن نرخ بیکاری در سطح شهر - کاهش نقش کشاورزی و دامپروری در اقتصاد شهر - عدم توسعه صنعتی و نبود صنایع بزرگ در شهر - افزایش سریع قیمت زمین در سالهای گذشته و جاری
اجتماعی و فرهنگی	- بالا بودن سطح عمومی سواد - جوانی جمعیت شهر - مشارکت جهت توسعه همه جانبه شهر - میراث تاریخی و فرهنگی ارزشمند - وجود فرهنگ مشارکت عمومی	- بالا بودن میزان جرایم و اعتیاد در بین جوانان و دیگر اقشار - کمبود مراکز گذراندن اوقات فراغت در سطح شهر - کمبود امکانات خدمات رفاهی گردشگری (هتل، مهمانسرا) - نبود امنیت در مکان خلوت شهر
محیطی (طبیعی)	- چهار فصل بودن شهر تنوع آب و هوایی - دشت بودن شهر و نواحی بیابانی - وجود سدهای پرآب در شیروان - پوشش گیاهی و پارک های منطقه	- نبود سطح های زباله ۱۱۰۰ لیتری در سطح محله ها - دسترسی نامناسب به نواحی تفرجگاهی (پیرامون شهر) - عدم وجود زیرساختها و تسهیلات رفاهی - گردشگری - مشکلات بهداشتی و زیست محیطی مربوط به فاضلاب شهری
کالبدی و زیرساختی	- وجود زیرساختهای مناسب آب و برق و گاز و ارتباطی و مخابراتی - تمایل به نوسازی بافت فرسوده - وجود امکانات خدماتی مانند مراکز بهداشتی و فضای سبز...	- ناهمگونی ساخت و سازهای جدید با بافت موجود - توزیع نامناسب و ناسازگار کاربری های شهری - کمبود اعتبار مالی برای احداث زیرساختهای شهری - فرسودگی بناهای شهری - عدم مشارکت مردم در توسعه زیرساختهای شهری
مدیریتی	- وجود مدیران متخصص و مجرب - وجود شورای شهر به عنوان عامل افزایش فعالیت های عمومی - اشتیاق زیاد شهروندان در مشارکت برنامه ریزی و مدیریت شهر - وجود نهادهای پژوهشی و ابسته به مدیریت شهری - بررسی مشکلات شهری در با حضور میدانی توسط مدیران شهری	- ضعف اطلاع رسانی مدیریت شهری - نبود سیستم مدیریت یکپارچه شهری - عدم اعتماد مردم به مدیریت شهری - فعال نبودن زمینه قانونی جهت مشارکت مردم در امور برنامه ریزی شهر

۷-۱-۲- عوامل بیرونی تأثیرگذار بر توسعه شهر شیروان

هدف این مرحله، کندوکاو محیط خارجی در منطقه مورد مطالعه جهت شناسایی فرصت ها و تهدیدهایی است که منطقه در ارتباط با توسعه شهری با آن مواجه است. در این راستا باید گفت که فرصت ها، مجموعه امکانات و قابلیت هایی است که خارج از محیط منطقه، بر منطقه مورد مطالعه به لحاظ توسعه مناسب شهری، به طور مستقیم و یا غیرمستقیم مؤثر واقع خواهد شد و همچنین تهدیدها نیز مجموعه خارج از منطقه محسوب می شود که در عدم توسعه مناسب شهر، تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم دارند. براساس مطالعات انجام شده و بررسی و وضعیت محیط پیرامون منطقه مورد مطالعه، مجموعه فرصت ها و تهدیدهای موجود و تأثیرگذار بر توسعه مناسب شهر شیروان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیطی (طبیعی)، کالبدی و زیرساختی و مدیریتی به شرح جدول ۲ مورد بررسی قرار گرفته است.

۷-۲- ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، برای بررسی استراتژیک عوامل داخلی سازمان میباشد. این ماتریس نقاط قوت و ضعف اصلی و احدهای و وظیفه ای سازمان را ارزیابی و تدوین می کند. و همچنین برای ارزیابی روابط بین این و احدها راه هایی ارائه میکند. این ماتریس در پنج مرحله زیر شکل می گیرد: ۱- پس از بدست آوردن نقاط قوت و ضعف، این عوامل به ترتیب نقاط قوت و ضعف نوشته

می شود. ۲- به هریک از نقاط قوت و ضعف از صفر تا یک، ضریب داده می شود. ضریب هر عامل بیانگر اهمیت نسبی آن عامل. ۳- به هریک از عوامل ها (قوت و ضعف) نمره یک تا چهار داده می شود. نمره ۱ بیانگر ضعف اساسی، نمره ۲ ضعف کم، نمره ۳ بیانگر نقطه قوت و نمره ۴ بیانگر قوت بسیار بالای. ۴- ضریب هر عامل، در نمره آن ضریب، ضرب می شود. ۵- مجموعه نمره نهایی هر عامل محاسبه می شود تا نمره نهایی سازمان مشخص شود. اگر نمره نهایی سازمان کمتر از ۲/۵ باشد به این معناست که سازمان از نظر عوامل داخلی دچار ضعف است. اگر نمره نهایی بیشتر از ۲/۵ باشد به این معناست که سازمان از نظر عوامل درونی دارای قوت می باشد.

جدول (۲) تعیین نقاط فرصت و تهدید شهر شیروان

ابعاد	نقاط فرصت	نقاط تهدید
اقتصادی	- وجود پتانسیل های گردشگری گوناگون - ایجاد صنایع تبدیلی کشاورزی و استفاده از موقعیت های گردشگری در اطراف شهر جهت بهبود اقتصاد شهر - دانش تولید فرش دست باف در شهر شیروان	- رکود سرمایه در شهر به علت خالی ماندن تعداد زیادی از واحدهای مسکونی نوساز - عدم جذب سرمایه گذار - نبود طرح های منطقه ای و بالادست برای شیروان - فقر ساکنان به دلیل تورم بالا و درآمد پایین
اجتماعی و فرهنگی	- تشکیل کمیسیون های مردمی با شرکت شورای شهر - وجود بناهای تاریخی و تمدن ۳۰۰۰ ساله - امکان تبادلات فرهنگی با دیگر نقاط کشور - فرهنگ یکپارچه و همگنی قومی و مذهبی در سطح منطقه	- نبود برنامه ریزی مناسب برای جذب بیشتر گردشگران - عدم توجه نسل جدید به فرهنگ بومی و زبان مادری - افزایش جمعیت - مهاجرت پذیری و حاشیه نشینی و عدم کنترل آن
محیطی (طبیعی)	- مناظر طبیعی ماندکوه های بلند، دره ها، غارها و قنات ها - فرصت احیاء بافت در جهت بهبود آسایش محیطی - وجود سدهای شیروان به عنوان مکان تفریحی - گردشگری - وجود ضوابط کنترل آلودگی زیست محیطی	- آلودگی کوچه و خیابانها به دلیل نبود سطولهای بزرگ زباله و سیستم مکانیزه جمع آوری زباله. - آلودگی فزاینده سد شهر - قرارگیری شهر روی گسل زلزله
کالبدی و زیرساختی	- فرصت طراحی زیبا برای مبلمان شهری - فرصت نوسازی بافت فرسوده شهری - دسترسی آسان به مرکز خدمات و تبادلات تجاری در سطح شهر	- خطر سیل - بالا بودن عمر بناها و فرسودگی بافت شهری - ساخت و ساز غیر اصولی و ناهمگون بودن کاربری ها - پایین بودن سرانه فضای سبز - ضعف ساختارهای خدمات شهری
مدیریتی	- بالا رفتن سطح آگاهی و تخصص مدیران شهری - وجود رشته برنامه ریزی شهری در مقطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد و امکان ارتقاء سطح دانش مدیران شهری - نو آوری فنی و تکنولوژیکی	- عدم نظارت دقیق مدیریت شهری بر ساخت و سازها - نبود روابط افقی بین ارگان های مدیریت شهری - نارسایی قوانین و مقررات شهری در زمینه مشارکت شهروندان - نقش مشورتی شوراها و فقدان نقش مشارکتی آنها در مدیریت شهری

۷-۳- ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

برای ارزیابی عوامل خارجی از ماتریس عوامل خارجی استفاده می شود. این بار فرصت ها و تهدیدها فهرست می شود. تفاوت دیگران، در مفهوم نمره دادن به عامل است. در این ماتریس همانند ماتریس عوامل داخلی به عوامل نمره ۱ تا ۴ داده می شود. به طوری این نمره ها نشانگر واکنش سازمان نسب به عامل مربوطه است. نمره ۴ نشانگر و اکشن بسیار عالی سازمان نسبت به عامل مورد نظر می باشد. نمره ۳ نشان دهنده و اکشن از حد متوسط بالاتر می باشد، نمره ۲ یعنی و اکشن در حد متوسط و نمره ۱ بدین معناست که و اکشن سازمان نسبت به آن عامل، ضعیف بوده است. هریک از فرصتها و تهدیدها می توانند هر یک از نمرات را به خود اختصاص دهند. میانگین مجموعه نمرات نیز برابر ۲/۵ است. اگر این میانگین به عدد ۴ برسد، یعنی سازمان در برابر عوامل خارجی (فرصت ها و تهدیدها) بسیار عالی و اکشن نشان داده است. عدد ۱ نیز بیانگر این است که سازمان توانسته از فرصت های موجود بهره برداری کند و یا از عواملی که موجب تهدید آن شده است، دوری نماید.

جدول (۳) ماتریس تحلیل SWOT

مؤلفه‌ها	تحلیل SWOT	ضریب (درصد)	نمره	نمره نهایی
قوت‌ها				
اقتصادی	۱ - موقعیت شهر شیروان در مسیر جاده ترانزیتی و آسیایی و فراهم بودن زمینه جهت رشد اقتصادی	۳	۴	۱۲
	۲ - وجود پتانسل‌های عمده گردشگری	۳	۴	۱۲
	۳ - نگرش مثبت در مردم و مسئولان به گردشگری به عنوان اهرم توسعه	۲	۳	۶
اجتماعی و فرهنگی	۴ - هویت و سابقه تاریخی شهر و بالابودن سطح عمومی سواد	۳	۳	۹
	۵ - جوانی جمعیت شهر	۴	۴	۱۶
	۶ - مشارکت جهت توسعه همه جانبه شهر	۲	۳	۶
	۷ - میراث تاریخی و فرهنگی ارزشمند	۳	۳	۹
	۸ - وجود فرهنگ مشارکت عمومی	۱۸	۳	۵۴
طبیعی	۹ - چهار فصل بودن شهر تنوع آب و هوایی	۲	۴	۸
	۱۰ - دشت بودن شهر و نواحی ییلاقی	۲	۳	۶
	۱۱ - وجود سدهای پرآب در شیروان	۶	۳	۱۸
	۱۲ - پوشش گیاهی و پارک‌های منطقه	۲	۴	۸
کالبدی	۱۳ - وجود زیرساخت‌های مناسب آب و برق و گاز و ارتباطی و مخابراتی	۱۶	۳	۴۸
	۱۴ - تمایل به نوسازی بافت فرسوده	۳	۲	۶
	۱۵ - وجود امکانات خدماتی مانند مراکز بهداشتی و فضای سبز...	۲	۳	۶
مدیریتی	۱۶ - وجود مدیران متخصص و مجرب	۴	۴	۱۶
	۱۷ - وجود شورای شهر به عنوان عامل افزایش فعالیت‌های عمومی	۸	۳	۲۴
	۱۸ - اشتیاق زیاد شهروندان در مشارکت برنامه ریزی و مدیریت شهر	۲	۳	۶۶
	۱۹ - وجود نهادهای پژوهشی و وابسته به مدیریت شهری	۲	۴	۸
	۲۰ - بررسی مشکلات شهری با حضور میدانی توسط مدیران شهری	۶	۳	۱۸
	جمع			۱
ضعف				
اقتصادی	۱ - بالابودن نرخ بیکاری در سطح شهر	۵	۱	۵
	۲ - کاهش نقش کشاورزی و دامپروری در اقتصاد شهر	۳	۲	۶
	۳ - عدم توسعه صنعتی و نبود صنایع بزرگ در شهر	۳	۲	۶
	۴ - افزایش سریع قیمت زمین در سال‌های گذشته و جاری	۵	۲	۱۰
اجتماعی و فرهنگی	۵ - بالا بودن میزان جرایم و اعتیاد در بین جوانان و دیگر اقشار	۶	۱	۶
	۶ - کمبود مراکز گذراندن اوقات فراغت در سطح شهر	۴	۲	۸
	۷ - کمبود امکانات خدمات رفاهی گردشگری (هتل، مهمانسرا)	۴	۲	۸
	۸ - نبود امنیت در مکان خلوت شهر	۳	۲	۶
محیطی	۹ - نبود سطل‌های زباله ۱۱۰۰ لیتری در سطح محله‌ها	۷	۱	۷
	۱۰ - قابلیت دسترسی نامناسب به نواحی تفرجگاهی (پیرامون شهر)	۴	۲	۸
	۱۱ - عدم وجود زیرساخت‌ها و تسهیلات رفاهی - گردشگری	۳	۱	۳
	۱۲ - مشکلات بهداشتی و زیست محیطی مربوط به فاضلاب شهری	۵	۲	۱۰
کالبدی	۱۳ - ناهمگونی ساخت و سازهای جدید با بافت موجود	۷	۱	۷
	۱۴ - توزیع نامناسب و ناسازگار کاربری‌های شهری	۸	۲	۱۶
	۱۵ - کمبود اعتبار مالی برای احداث زیرساخت‌های شهری	۵	۲	۱۰
	۱۶ - فرسودگی بناهای شهری	۷	۱	۷
	۱۷ - عدم مشارکت مردم در توسعه زیرساخت‌های شهری	۲	۲	۴
مدیریتی	۱۸ - ضعف اطلاع رسانی مدیریت شهری	۳	۳	۶
	۱۹ - نبود سیستم مدیریت یکپارچه شهری	۲	۲	۴
	۲۰ - عدم اعتماد مردم به مدیریت شهری	۲	۲	۴

۶	۲	۳	۲۱ - فعال نبودن زمینه قانونی جهت مشارکت مردم در امور برنامه ریزی شهر
۱			جمع
			فرصت‌ها
۱۵	۳	۵	۱ - و جود پتانسیل های گردشگری گوناگون
۶	۲	۳	۲ - ایجاد صنایع تبدیلی کشاورزی و استفاده از موقعیت های گردشگری دراطراف شهرجهت بهبود اقتصاد شهر
۸	۲	۴	۳ - دانش تولید فرش دست باف در شهر شیروان
۶	۲	۳	۴ - تشکیل کمسیون های مردمی باشکرت شورای شهر
۴	۲	۲	۵ - و جود بناها ی تاریخی و تمدن ۳۰۰۰ ساله
۶	۳	۲	۶ - امکان تبادلات فرهنگی با دیگر نقاط کشور
۶	۲	۳	۷ - فرهنگ یکپارچه و همگنی قومی و مذهبی در سطح منطقه
۱۲	۳	۴	۸ - مناظر طبیعی مانندکوه های بلند، دره ها، غارهاوقناتها
۹	۳	۳	۹ - فرصت احیاء بافت درجهت بهبود آسایش محیطی
۱۰	۲	۵	۱۰ - سدهای شیروان به عنوان مکان تفریحی - گردشگری
۱۵	۳	۵	۱۱ - و جودضوابط کنترل آلودگی زیست محیطی
۸	۴	۲	۱۲ - فرصت طراحی زیبا برای میلمان شهری
۲۱	۳	۷	۱۳ - فرصت نوسازی بافت فرسوده شهری
۶	۲	۳	۱۴ - دسترسی آسان به مرکز خدمات و تبادلات تجاری در سطح شهر
۱۸	۳	۶	۱۵ - بالارفتن سطح آگاهی و تخصص مدیران شهری
۶	۲	۳	۱۶ - و جود رشته برنامه ریزی شهری درمقطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد و امکان ارتقاء سطح دانش مدیران شهری
۴	۲	۲	۱۷ - نو آوری فنی و تکنولوژیکی
۱,۴۴			جمع
			تهدید
۱۶	۲	۸	۱ - رکودسرمایه درشهربه علت خالی ماندن تعدادزیادی ازواحدهای مسکونی نوساز
۱۴	۲	۷	۲ - عدم جذب سرمایه گذار
۲	۱	۲	۳ - نبود طرح های منطقه ای و بالادست برای شیروان
۶	۲	۳	۴ - فقر ساکنان به دلیل تورم بالا و درآمد پایین
۳	۱	۳	۵ - نبود برنامه ریزی مناسب برای جذب بیشترگردشگران
۸	۲	۴	۶ - عدم توجه نسل جدید به فرهنگ بومی و زبان مادری
۱۲	۲	۶	۷ - افزایش جمعیت
۳	۱	۳	۸ - مهاجریذیری و حاشیه نشینی و عدم کنترل آن
۲	۱	۲	۹ - آلودگی کوچه و خیابانها به دلیل نبود سطلهای بزرگ زباله و سیستم مکانیزه جمع آوری زباله
۸	۲	۴	۱۰ - آلودگی فزاینده سد شهر
۲	۱	۲	۱۱ - قرارگیری شهرروی گسل زلزله
۳	۱	۳	۱۲ - خطر سیل
۲	۱	۲	۱۳ - بالا بودن عمر بناها و فرسودگی بافت شهری
۱۰	۲	۵	۱۴ - ساخت و ساز غیراصولی و ناهمگون بودن کاربری ها
۳	۱	۳	۱۵ - پایین بودن سرانه فضای سبز
۲	۱	۲	۱۶ - ضعف ساختارهای خدمات شهری
۳	۱	۳	۱۷ - عدم نظارت دقیق مدیریت شهری بر ساخت و سازها
۴	۲	۲	۱۸ - نبود روابط افقی بین ارگان های مدیریت شهری
۵	۱	۵	۱۹ - نارسایی قوانین و مقررات شهری درزمینه مشارکت شهروندان
۳	۱	۳	۲۰ - نقش مشورتی شوراها و فقدان نقش مشارکتی آنها در مدیریت شهری
۱,۲			جمع

جدول (۴) ترکیب عوامل داخلی و خارجی شهر شیروان

جمع عوامل بیرونی - ۲/۶۴		جمع عوامل درونی - ۲	
T	O	S	W
۱,۲/	۱,۴۴	۱	۱
مجموعه ضرایب عوامل			
WO	ST	SO	WT
۲,۴۴	۲,۲	۲,۴۴	۲,۲

۷-۴- تحلیل ماتریس داخلی و خارجی (IE)

پس از شناسایی قوت ها، ضعف ها، فرصت ها و تهدیدها و پس از آن که ماتریس های EFE و IFE انجام گرفت، اکنون به تحلیل ماتریس عوامل داخلی و خارجی می پردازیم. درخور این پرسش که الویت با کدام گروه از استراتژی ها (WT, ST, WO, SO) می باشد. در ماتریس IFE نمره نهایی برابر ۲ است و در ماتریس EFE نمره نهایی برابر ۲,۴۶ است. شکل ۳ ناحیه ای که محل تقاطع دو خط چین را نشان می دهد، متعلق به گروه استراتژی های همین داده شکل گرفته است. محل تقاطع خطوط نقطه چین نشان از برخورد این دو خط دارد. ناحیه ای که دو خط با هم برخورد کرده اند، استراتژی هایی را نشان می دهد که همان استراتژی های گروه WO است. ماتریس IF گویای این است که اگر شهر شیروان بخواهد حرکت خود را به سمت یک نوع برنامه ریزی که بتواند شهر را به سمت توسعه پایدار بکشانند باید استراتژی های گروه WO یا همان استراتژی محافظه کارانه، (بهبود شرایط محیطی با استفاده از توانمندی ها) را پیاده کند یعنی از فرصت های موجود در جهت رفع ضعف ها بهره گیرد درواقع یک نوع راهبرد بازنگری است.

۴ بهبود شرایط محیطی با استفاده از توانمندی ها (موقعیت محافظه کارانه) ۲/۶۴	استفاده از توانمندی ها برای استفاده از فرصت ها (موقعیت تهاجمی)
۲/۵ کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدید ها (موقعیت تدافعی) ۱	بهبود سیستم های درونی با استفاده از فرصت های بیرونی (موقعیت رقابتی) ۴

۲/۵

شکل (۳) ماتریس داخلی و خارجی (IE) شهر شیروان

۷-۵- ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی (QSPM)

اکنون پرسش اینجاست کدام یک از استراتژی های گروه WO که عبارتند از:

- WO1- جذب و هدایت سرمایه گذاری های اقتصادی و توسعه فعالیت ها و مشاغل جهت دستیابی به توسعه پایدار
 - WO2- ایجاد ورودی های مناسب برای شهروان و ایجاد کاربری های تجاری در حاشیه مسیرهای ترانزیتی در جهت بالابرن توان اقتصادی و تحراری شهر و ایجاد اشتغال
 - WO3- ایجاد فضای باثبات و مطمئن جهت ایجاد کسب و کارهای خلاق و آموزش و مشارکت شهروندان در طرحهای زودبازده کارآفرینی
 - WO4- بازنگری در بهره برداری مناسب از جاذبه های طبیعی و فراهم آوردن زیرساختها و تسهیلات رفاهی و گردشگری
- از ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی که درشش مرحله زیر شکل گرفته است، به این پرسش پاسخ خواهد داد.

۱- فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌ها در یک ستون نوشته شود ۲- به هریک از فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌ها که در موفقیت شهرنشینی دارند، ضریب داده می‌شود ۳- استراتژی‌هایی که بایدالویت بندی شوند، در ردیف بالای ماتریس نوشته می‌شوند ۴- نمره‌های جذابیت مشخص می‌شوند (AS) آنها که مقدار عددی هستند که جذابیت هراستراتژی رادریک مجموعه از استراتژی‌ها نشان می‌دهد. برای تعیین نمره جذابیت باید عوامل داخلی و خارجی را که در موفقیت شهرنشینی عمده دارند، بررسی نموده. (نمره جذابیت به این شکل است: ۱- بدون جذابیت ۲- تاحدی جذاب ۳- دارای جذابیت معقول ۴- بسیار جذاب) ۵- جمع نمرات جذابیت محاسبه می‌شود (TAS) مقصود از جمع نمره‌های جذابیت یعنی حاصل ضرب ضریب در نمره‌های جذابیت ۶- مجموع نمرات جذابیت که نشان می‌دهد که در هر مجموع، کدام استراتژی از بیشترین جذابیت برخوردار است.

جدول (۵) ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی (QSPM)

قوت	ضریب به درصد	WO1		WO2		WO3		WO4	
		TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS
S1	۳	۳	۹	۴	۱۲	۳	۹	۴	۱۲
S2	۳	۲	۶	۱	۳	۱	۳	۲	۶
S3	۲	۳	۶	۱	۲	۲	۴	۴	۸
S4	۳	۳	۹	۱	۳	۱	۳	۴	۱۲
S5	۴	۳	۱۲	۱	۴	۱	۴	۲	۸
S6	۲	۴	۸	۲	۴	۳	۶	۲	۴
S7	۳	۳	۹	۱	۳	۱	۳	۴	۱۲
S8	۱۸	۴	۷۲	۲	۳۶	۴	۷۲	۲	۳۶
S9	۲	۳	۶	۲	۴	۳	۶	۲	۴
S10	۲	۳	۶	۱	۲	۲	۴	۴	۸
S11	۶	۲	۱۲	۲	۱۲	۳	۱۸	۳	۱۸
S12	۲	۴	۸	۲	۴	۳	۶	۴	۸
S13	۱۶	۴	۶۴	۱	۱۶	۲	۳۲	۴	۶۴
S14	۳	۳	۹	۱	۳	۱	۳	۲	۶
S15	۲	۳	۶	۱	۲	۳	۶	۳	۶
S16	۴	۳	۱۲	۱	۴	۲	۸	۳	۱۲
S17	۸	۱	۸	۱	۸	۲	۱۶	۲	۱۶
S18	۲	۱	۲۲	۱	۲۲	۲	۴۴	۲	۴۴
S19	۲	۳	۶	۲	۴	۴	۸	۲	۴
S20	۶	۳	۱۸	۱	۶	۴	۲۴	۲	۱۲
ضعف									
W1	۵	۴	۲۰	۳	۱۵	۴	۲۰	۳	۱۵
W2	۳	۴	۱۲	۲	۶	۲	۶	۱	۳
W3	۳	۴	۱۲	۱	۳	۳	۹	۲	۶
W4	۵	۱	۵	۱	۵	۳	۱۵	۱	۵
W5	۶	۲	۱۲	۳	۱۸	۴	۲۴	۲	۱۲
W6	۴	۳	۱۲	۱	۴	۲	۸	۴	۱۶
W7	۴	۴	۱۶	۱	۴	۱	۴	۴	۱۶
W8	۳	۳	۹	۳	۹	۲	۶	۱	۳
W9	۷	۲	۱۴	۱	۷	۲	۱۴	۱	۷
W10	۴	۳	۱۲	۱	۴	۱	۴	۴	۱۶
W11	۳	۴	۱۲	۱	۳	۲	۶	۴	۱۲
W12	۵	۳	۱۵	۱	۵	۱	۵	۱	۵
W13	۷	۲	۱۴	۱	۷	۲	۱۴	۱	۷
W14	۸	۳	۲۴	۱	۸	۲	۱۶	۱	۸
W15	۵	۴	۲۰	۱	۵	۳	۱۵	۲	۱۰

۱۴	۲	۷	۱	۷	۱	۲۱	۳	۷	W16
۴	۲	۴	۲	۲	۱	۴	۲	۲	W17
۳	۱	۶	۲	۳	۱	۳	۱	۳	W18
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	W19
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	W20
۶	۲	۶	۲	۶	۲	۶	۲	۳	W21
فرصت‌ها									
۲۰	۴	۱۰	۲	۱۵	۳	۲۰	۴	۵	O1
۳	۱	۶	۲	۹	۳	۱۲	۴	۳	O2
۱۶	۴	۴	۱	۴	۱	۱۲	۳	۴	O3
۹	۴	۳	۱	۳	۱	۹	۳	۳	O4
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۶	۳	۲	O5
۶	۴	۴	۲	۴	۲	۶	۳	۲	O6
۹	۴	۳	۱	۳	۱	۶	۲	۳	O7
۱۶	۴	۴	۱	۴	۱	۸	۲	۴	O8
۹	۴	۳	۱	۳	۱	۶	۲	۳	O9
۲۰	۴	۱۰	۲	۵	۱	۱۵	۳	۵	O10
۲۰	۴	۵	۱	۵	۱	۱۵	۳	۵	O11
۲	۱	۲	۱	۴	۲	۶	۳	۲	O12
۱۴	۲	۱۴	۲	۷	۱	۱۴	۲	۷	O13
۳	۱	۶	۲	۶	۲	۶	۲	۳	O14
۶	۱	۶	۱	۶	۱	۶	۱	۶	O15
۳	۱	۳	۱	۳	۱	۶	۲	۳	O16
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۶	۳	۲	O17
تهدید									
۸	۱	۱۶	۲	۸	۱	۳۲	۴	۸	T1
۱۴	۲	۱۴	۲	۷	۱	۲۱	۳	۷	T2
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	T3
۹	۴	۶	۲	۳	۱	۹	۳	۳	T4
۱۲	۴	۶	۲	۳	۱	۹	۳	۳	T5
۴	۱	۴	۱	۴	۱	۴	۱	۴	T6
۶	۱	۱۲	۲	۶	۱	۶	۱	۶	T7
۶	۲	۶	۲	۳	۱	۹	۳	۳	T8
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۴	۲	۲	T9
۸	۲	۴	۱	۴	۱	۸	۲	۴	T10
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۶	۳	۲	T11
۳	۱	۳	۱	۳	۱	۶	۲	۳	T12
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	T13
۵	۱	۱۰	۲	۵	۱	۱۵	۳	۵	T14
۳	۱	۳	۱	۳	۱	۹	۳	۳	T15
۴	۲	۴	۲	۴	۲	۴	۲	۲	T16
۳	۱	۶	۲	۳	۱	۶	۲	۳	T17
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	T18
۱۰	۲	۱۰	۲	۱۰	۲	۱۰	۲	۵	T19
۳	۱	۳	۱	۳	۱	۳	۱	۳	T20
۷/۴		۶/۷		۴/۴		۸/۸		همه به درصد	TOTAL

تحلیل ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی (QSPM) جدول (۵) نشان می‌دهد که چهار راهبرد گروه WO طبق جدول (۶) الویت بندی می‌گردد.

جدول (۶) الویت بندی راهبردهای متناسب با موقعیت محافظه کارانه (WO)

WO1	جذب و هدایت سرمایه گذاری های اقتصادی و توسعه فعالیتها و مشاغل جهت دستیابی به توسعه پایدار	۸/۸
WO4	بازنگری در بهره برداری مناسب از جاذبه های طبیعی و فراهم آوردن زیرساختها و تسهیلات رفاهی و گردشگری	۷/۴
WO3	ایجاد فضای باثبات و مطمئن جهت ایجاد کسب و کارهای خلاق و آموزش و مشارکت شهروندان در طرحهای زودبازده کارآفرینی و برندسازی کالاهای تولید شهرجهت رشد و توسعه اقتصادی شهر	۶/۷
WO2	ایجاد و رودی های مناسب برای شهروان ایجاد کاربری های تجاری در حاشیه مسیرهای ترانزیتی در جهت بالابردن توان اقتصادی و تجاری شهر و ایجاد اشتغال	۴/۴

۸- نتیجه گیری

در این تحقیق با بررسی عوامل تأثیرگذار بر روند تحولات توسعه شهر شیروان و تحلیل راهبردی آنها مشخص شد که در بخش عوامل درونی، ضعف های آن بر قوت هایش برتری داشته و روند توسعه شهر در صورت عدم برخورد جدی با آنها ناپایدارتر خواهد شد. از سوی دیگر در بخش عوامل بیرونی، این شهرداری فرصت های است که تاکنون مورد توجه مدیران شهری قرار نگرفته است. فرصتهایی که شهر شیروان به طور بالقوه داراست و میتواند از آنها استفاده کند، در مقایسه با تهدیدهای فراوی شهر، بیشتر است و در مقابل، ضعفهایی که شهرداری نیز، نسبت به نقاط قوت آن شدت بیشتری دارد، یعنی از یک طرف شاهد نقاط ضعف فراوان و شدیدی در شهر هستیم که به طور کلی باعث به وجود آمدن و وضعیت نامطلوبی شده است. و از طرف دیگر، فرصتهای بیرونی مناسبی فراوی شهرداری دارد که با استفاده بهینه از این فرصتها و تلاش و برنامه ریزی صحیح ضمن به حداقل رساندن ضعفها، می توان به شرایط قابل قبولی در جهت توسعه مطلوب شهر شیروان دست یافت. نکته شاخص برای پیش برد راهبردهای تدوین شده، لزوم بهره گیری از مشارکت تمامی ذی نفعان و سازمانها، نهادهای تأثیرگذار بر مدیریت توسعه شهر شیروان و همکاری و هماهنگی آنان در فرآیند انجام کار می باشد. در این میان نقش کلیدی و اساسی بر عهده شورای شهر و بازوی اجرای آن، شهرداری است که با فعالیتی دوجانبه نسبت به گذشته، زمینه لازم برای تحقق راهبردهای ذکر شده در جدول (۸) طبق الویت بندی انجام گرفته فراهم نماید.

منابع

۱. آزادخانی، پاکزاد و بریمی پور (۱۳۹۶)، «نقش راهبردی توسعه شهری در توسعه شهر اصفهان»، فصلنامه مطالعات عمران شهری، شماره ۳
۲. احدنژاد، حیدری، تیموری، طهماسبی مقدم (۱۳۹۷)، «تحلیلی بر شاخص های استراتژی توسعه شهریارویکرد برنامه ریزی استراتژیک شهر زنجان»، فصلنامه مطالعات عمران شهر، دوره دوم، شماره ۵
۳. تلیار، مریم، عربی، یاسر (۱۳۹۳)، «استراتژی توسعه شهری رویکردی راهبردی در فرآیند مدیریت شهری»، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه های شهر اسلامی، مشهد، ۲۱ و ۲۲ آبانماه ۱۳۹۳
۴. توکلی نیا، جمیله و شالی، محمد (۱۳۹۳)، «امکان سنجی راهبرد توسعه شهردر توانمندسازی و ساماندهی سکونت گاهای غیررسمی منطقه یک کلانشهر تبریز»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال پانزدهم، شماره ۳۶، صص ۱۳۸-۱۱۷
۵. سلیمی، محمود، (۱۳۸۷)، «برنامه ریزی استراتژیک توسعه شهر بانه با استفاده از مدل سوات»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد
۶. حاتمی نژاد، حسین و فرج ملایی، امین (۱۳۹۰)، «امکان سنجی اجرای طرح های استراتژی توسعه شهری در ایران»، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، دوره ۲، شماره ۸، ۵۵-۷۶
۷. حاتمی نژاد، حسین و نخستین، مریم و باقر عطاران، مرضیه (۱۳۹۳)، «ارزیابی شاخص های استراتژی توسعه شهری در شهر قزوین»، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه های شهر اسلامی، مشهد، شورای اسلامی شهر مشهد

۸. حسین زاده دلیر، کریم و دیگران (۱۳۹۰)، «درآمدی بر رویکرد جدید استراتژی توسعه شهرداری‌ها برآیند برنامه ریزی شهری با تأکید بر چالش‌های فراروی طرح‌های جامع ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی فضای جغرافیایی، سال یازدهم، شماره ۳۶، صص ۲۱۰ - ۱۷۳
۹. کمسیون چشم انداز و نخبگان تشخیص مصلحت نظام (۱۳۹۴)، «نگرشی گذرا بر استراتژی توسعه شهری»، نشریه دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، چاپ اول، شماره ۱۰۰۰
۱۰. مرادی و مسیحی (۱۳۸۴)، «برنامه ریزی راهبردی در کلان شهرها»، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری
۱۱. مهدیزاده و دیگران (۱۳۸۲)، «برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران»، مرکز تحقیقات و مطالعات معماری و شهرسازی ایران
۱۲. مهدی زاده، جواد (۱۳۸۵)، «برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری تجربیات جهانی و جایگاه آن در ایران»، چاپ دوم، تهران و وزارت مسکن و شهرسازی
۱۳. هانگر، دیوید و و یلن، تامس (۱۳۸۶)، «مبانی مدیریت استراتژیک»، داودایزدی، سیدمحمدعربی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ص ۳۴۴
14. Alliance, c. (2004), Guide to City Development Strategies, First Result Reterived From.
15. Alliance, c. (2004), Guide to City Development Strategies; improving Urban performance.
16. Barton, Hugh and Etal (2003), Shaping Neighborhoods Agued for Health, Sustainability and vitally, sponpress, london and new york.
17. Cooper, Garry, Module, (1998), comprehensive and strategic planning Departement of Geograply and planning Appalachian state University Boone, Nc.
18. Flood, J 1997, Urban and housing indicators, urban studies, canada 34.

مطالعات طراحی شهری
و پژوهش‌های شهری

فصلنامه علمی تخصصی مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری

**Journal of
Urban Design Studies
and Urban Research**

ISSN: 2645-4424

www.UDSJ.ir

مطالعات طراحی شهری
و پژوهش‌های شهری

نشانی: کرج، بلوار امام خمینی (باغستان)، بین
خیابان پنجم و ششم، روبروی مجموعه ورزشی
انقلاب، پلاک ۷۳۵، ساختمان پرند، واحد ۱

۰۲۱ ۳۳ ۲۰ ۲۴ ۸۷

۰۲۶ ۳۴ ۴۳ ۶۹ ۵۹

۰۲۱ ۴۳ ۸۵ ۷۱ ۲۴